

Λουκάς Αξελός
Δήμος Βεργής
Παύλος Χατζηπαύλου

Κύπρος:
Από την αυτοδιάθεση — ένωση
στην διεθνοποίηση — διχοτόμηση

Στον Γρηγόρη Αυξεντίου
κι όλους τους αγωνιστές που πέσανε
για τη δίκαιη υπόθεση
της Αυτοδιάθεσης - Ένωσης
της Κύπρου με την Ελλάδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

**Η παραίτηση από τον εθνικοαπελευθερωτικό
αγώνα και οι ρίζες της σημερινής κατάστασης**

Η εθνική ταυτότητα του λαού μας στην Κύπρο είναι, πέρα από κάθε αμφιβολία, και δεν μπορεί παρά να βρίσκεται στο μεσογειακό χώρο, και προπαντός στη σύνδεσή της με την Ελλάδα. Η ιστορική διαμόρφωση και των δυο ήταν ουσιαστικά παράλληλη και ενιαία ίσαμε την ολοκλήρωση του ελληνικού κράτους. Από κει και πέρα, μέσα στα πλαίσια του αποικιοκρατικού καταμερισμού της εργασίας και της ένταξης του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος των ελλήνων στο πεδίο της «επίλυσης» του λεγόμενου ανατολικού ζητήματος, η πορεία εξακολούθησε να 'ναι παράλληλη και ενιαία, αλλά μ' έναν ελλειπτικό τρόπο: έλειπε ένα συστατικό στοιχείο του έθνους, η εδαφική ενιαιοποίηση.

Έτσι, αναπόφευκτα, η εθνική ταυτότητα των ελλήνων της Κύπρου περιορίστηκε στην ιδεολογική ενότητα: γλώσσα και θρησκεία κοινή, που λειτουργούν, όπως είναι φυσικό, υπερτονισμένα από τον μόνιμο κίνδυνο του εθνικού εξαχνισμού. Όσο κι αν προσπάθησαν οι άγγλοι ιμπεριαλιστές να μεταφυτέψουν βίαια τα δικά τους πρότυπα, συνάντησαν την αναζωπυρωμένη αναβίωση των ελληνικών εθίμων και κουλτούρας, που διαφύλασσε από ιστορική άποψη η ορθοδοξία, μέσα στην οποία είναι δύσκολο να προσδιοριστούν με σαφήνεια, την περίοδο της υποδούλωσης, τα όρια της θρησκείας και της εθνικής ιδεολογίας.

Όλα τούτα τα στοιχεία, συγχωνευμένα μέσα στα πλαίσια ενός ανερχόμενου αντί -

ιμπεριαλιστικού εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος, που δεν ντρεπόταν να προβάλλει το αίτημα της αυτοδιάθεσης — ένωσης, έδρασαν καταλυτικά όλη την περίοδο της δεκαετίας του '50 - '60, τόσο στην Κύπρο, όσο και στο «εθνικό κέντρο», στην Ελλάδα. Βασικά όμως, όλη τούτη την περίοδο, και πολύ περισσότερο σήμερα, τα στοιχεία του εποικοδομήματος που προσδιόριζαν την εθνική ταυτότητα του λάου μας στην Κύπρο, υποστηριζόμενα από το κίνημα της εθνικής χειραφέτησης και ολοκλήρωσης, παρουσιάζουν μια στερεότητα, που όμως ήταν αμυντική και νοσηρή, όχι επιθετική και ρωμαλέα, επειδή ο συνδετικός τους κρίκος ήταν ο φόβος του αφανισμού, και όχι κατά κύριο λόγο η ίδια η πάλη για τη χειραφέτηση.

Το εθνικό κίνημα της Κύπρου —που γενιέται μέσα στην τουρκοκρατία και ανδρώνεται την περίοδο της αγγλοκρατίας— μέσα σ' αυτά τα πλαίσια και στο μέτρο που χάνει τον κύριο προσανατολισμό του, την αποικιακή κατάσταση της εθνικής του ολοκλήρωσης (που την περίοδο τούτη σημαίνει αναπόφευκτα την εδαφική και οικονομική ενιαιοποίηση με το εθνικό κέντρο), μετατρέπεται στο αντίθετό του, από εθνοποιητικό γίνεται αποεθνοποιητικό. Η εθνογενετική διαδικασία, που είναι συνώνυμη εδώ πέρα με την εθνοενωτική, σταματάει μεσοδρομής. Η προλεταριακή ιδεολογία και το προλεταριάτο, οι μόνες ικανές δυνάμεις την περίοδο του ιμπεριαλισμού να οδηγήσουν τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα ίσαμε το τέλος, δεν κατορθώνουν ν' αναδειχτούν σε ενοποιητικό - ηγεμονικό στοιχείο της πάλης για την αυτοδιάθεση. Το Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενων Κύπρου, η μόνη οργανωμένη δύναμη της αριστεράς στο νησί, παραιτείται σταδιακά από όλες εκείνες τις θέσεις και απόψεις, που εκφράζον μια αντιφατική και αδιέξοδη, αλλά μέσα στην προοπτική της αυτοδιάθεσης οπτική, για να μετατραπεί μέσα σε μια δεκαετία στον πιο αδιάλλακτο εχθρό της¹.

«Ξαφνικά», τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην Κύπρο, το αίτημα της αυτοδιάθεσης - ένωσης εγκαταλείπεται από το σύνολο των πολιτικών φορέων, όπως εγκαταλείπονται και μια σειρά άλλες αρχές. Η μεταστροφή τούτη φάνηκε αυτονόητη. Και φτάσαμε στην εποχή να θεωρείται ακροδεξιός ή και φασίστας ακόμη, όποιος μίλαγε για την αυτοδιάθεση - ένωση.

Αυτή η ειρωνεία της ιστορίας, αυτή η «παράδοξη» αντιστροφή των ρόλων, σφραγίζεται λοιπόν από ένα καθοριστικό γεγονός· από την ολοκληρωτική αποεπαναστατικοποίηση της ιστορικής αριστεράς σ' ολόκληρο τον ελληνικό χώρο. Εδώ πέρα βρίσκεται και το σημείο που αρχίζει η αντίστροφη μέτρηση. Το κυπριακό ζήτημα μετατοπίζεται, χωρίς καμιά αντίσταση, από το λίκνο του στα διεθνή σαλόνια. Η εκμετάλλευση, καθ' όλα επιδέξια, του ζητήματος της τουρκικής μειονότητας —που τα πρωτεία τα κατέχουν οι άγγλοι ιμπεριαλιστές— εγκαινιάζει μια περίοδο, που μέσα από το σχέδιο Άτσεσον (σήμερα, όλοι οι αστοί θρηνούν γιατί δεν το αποδέχθηκαν τότε) καταλήγει στην τουρκική εισβολή και στον de facto διαμελισμό του νησιού.

Οι συμφωνίες του Λονδίνου και της Ζυρίχης που ακολούθησαν ήταν, από μια σκοπιά, η πρώτη απόπειρα κωδικοποίησης μιας σειράς ενεργειών του αμερικάνικου ιμπε-

ριαλισμού στην προσπάθειά του για τη σταδιακή ένταξη της Κύπρου στο στρατηγικό του σύστημα. Από την άλλη όμως, απείχανε πολύ από το ν' αποτελέσουν μια κατά βάση νίκη του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού. Εκφράζανε ουσιαστικά ένα συμβιβασμό πολλών, αντιθετικών στην πλειονότητα τους, συμφερόντων. (Αμερικανικός ιμπεριαλισμός, αγγλικός ιμπεριαλισμός, ελλαδική αστική τάξη, τουρική αστική τάξη, ελληνοκυπριακή αστική τάξη, τουρκοκυπριακή κυρίαρχη τάξη).

Ένα χαρακτηριστικό, βασικό θα λέγαμε —όπως φάνηκε στην προοπτική του— γνώρισμα των συμφωνιών αυτών ήταν, εκτός από την παραίτηση από τον εθνικοενωτικό αγώνα, το ανέβασμα στην επιφάνεια της τουρικής μειονότητας, σαν αυτόνομο κομμάτι, με ξέχωρα και ανταγωνιστικά συμφέροντα και διεκδικήσεις απέναντι στην ελληνοκυπριακή πλειονότητα.

Αυτή η μικρή μύτη από πάγο, που παρενέβαλε με μαεστρία ο αγγλικός ιμπεριαλισμός, έκρυβε ένα ολόκληρο παγόβουνο, που θα κρατούσε τα πράγματα σε μια κατάσταση διαρκούς ανισορροπίας. Γιατί, η διατήρηση και η υποδαύλιση των «αντιθέσεων» ανάμεσα στη μειοψηφία και στην πλειοψηφία, κρατούσε συνεχώς ανοιχτή την αντίθεση Ελλάδας - Τουρκίας, πράγμα που με τη σειρά του δημιουργούσε δυσκολίες στις τάσεις για την αποικλειστική ηγεμόνευση των αμερικανών, κάνοντας «αναγκαία» τη «δημιουργική» παρεμβολή του αγγλικού ιμπεριαλισμού στην επίλυση των αντιθέσεων.

Οι συμφωνίες της Ζυρίχης έδειχναν συνάμα και τα όρια αντίστασης του ελληνικού μονοπωλιακού κεφαλαίου απέναντι στον ιμπεριαλισμό, που στριμωγμένο ουσιαστικά κάτω από το βάρος ενός τρίχρονου εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα και διακατεχόμενο από το πλέγμα του έξαλλου αντικομμουνισμού και της φοβίας μπροστά σε κάθε κοινωνικό και πολιτικό κίνημα αμφισβήτησης, συγκέντρωσε τις προσπάθειές του στη διάσωση, με όποιο τρόπο ήταν την περίοδο εκείνη δυνατό, των ερεισμάτων του στον έσχατο αυτό ελληνικό χώρο.

Δεν ήταν η δύναμή του, αλλά η αδυναμία των αντιπάλων του στο εσωτερικό μέτωπο, που το βοήθησαν —πατώντας στον αποπροσανατολισμό του εθνικοενωτικού αγώνα και στον εκφυλισμό της ελλαδικής και της ελληνοκυπριακής αριστεράς— να κατορθώσει, σε στενή σχέση με τον αγγλικό ιμπεριαλισμό, ώστε να περιχαρακωθεί το καθεστώς της δεύτερης Ελλάδας, η «ανεξάρτητη δημοκρατία της Κύπρου».

Πολύ σύντομα όμως, έμελλε ν' αποδειχτεί πως το ζυριχιακό κράτος της «Κυπριακής Δημοκρατίας», έκφραση συγκυριακών αναγκών της περιόδου του '60, όχι μόνο δεν μπορούσε στοιχειωδώς να λειτουργήσει, αλλά υπήρξε κιόλας καταλυτικός παράγοντας για όλους τους νατοϊκούς εταίρους, και ιδιαίτερα για το εύθραυστο καθεστώς της αμερικανοκρατίας στην Ελλάδα. Την αδυναμία αυτή λειτουργίας της Κύπρου σαν «ανεξάρτητο κράτος», τα πρώτα τουλάχιστον χρόνια, επέτεινε ή παθητική αντίδραση των ελλήνων κατοίκων της. Γιατί, μ' όλο που η διαδικασία αποεθνικοποίησης του ζητήματος είχε ήδη ξεκινήσει παράλληλα από Αθήνα και Λευκωσία, αυτοί...

«Δεν έπαυσαν να πιστεύωσιν ότι ο τελικός σκοπός του αγώνος των, ήτο η ένωσις με την Ελλάδα. Διότι διά των συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου εδημιουργήθη κυπριακόν κράτος, αλλά δεν εδημιουργήθη κυπριακόν έθνος, ουδέ ήτο δυνατόν τοιούτο να δημιουργηθεί. Οι έλληνες της νήσου εξηκολούθησαν να στρέφονται προς την Ελλάδα ως προς μητέρα πατρίδα»².

Η ύπαρξη και συντήρηση της Κύπρου στο ρόλο της «δεύτερης Ελλάδας», η ένταξη της στο στρατόπεδο των αυτονομαζόμενων αδεσμεύτων και η έναρξη της αμφισβήτησης του καθεστώτος της αμερικανοκρατίας στην Ελλάδα από τους ίδιους τους φορείς της, δημιουργούσαν τις προϋποθέσεις για ν' αποτύχουν τα σχέδια του αμερικανικού ιμπεριαλισμού. Επιπρόσθετα, στο βαθμό που ο λαϊκός παράγοντας έγινε δυνατό κάτω από το βάρος μιας συστηματικής παρέμβασης να ποδηγετηθεί περνώντας στη στάση του θεατή των εξελίξεων, ολόκληρη η τελευταία περίοδος της ιστορίας του νησιού μας αποκαλύπτει την αδιάκοπη πάλη και ενότητα ανάμεσα στον αμερικανικό ιμπεριαλισμό και στο ελληνικό μονοπωλιακό κεφάλαιο. Μια πάλη όμως, στην οποία ο ρόλος του τουρκικού παράγοντα γίνεται *ολοένα και πιο αποφασιστικός* σε σχέση με τον αγγλικό, που αναμφισβήτητα έχει αδυνατίσει.

Βασικά, στο μέτρο που ο αμερικανικός ιμπεριαλισμός ήταν: α) όχι μόνο ηγεμονικός εταίρος, αλλά και ανταγωνιστής, β) εταίρος, με αδυναμίες όμως πια, για να καλύπτει απόλυτα και να «προστατεύει» τη δραστηριότητα του ελληνικού κεφαλαίου στη Μέση Ανατολή και στην Αφρική, ο ρόλος του σαν απόλυτου ηγεμόνα άρχισε ν' αμφισβητείται.

Η αδυναμία καθοδήγησης του εθνικού κινήματος από προλεταριακές δυνάμεις, εκτός του ότι προώθησε την αποεθνικοποιητική διαδικασία στο έπακρο, έδωσε την προτεραιότητα στην αστική εκδοχή της πολιτικής σαν τη μόνη έγκυρη εκδοχή. Έτσι, στο μέτρο που οι λαϊκές μάζες παθητικοποιούνταν, αρχίζει η μυθοπλασία και η μυθοποιητική διαδικασία της δήθεν ηγεσίας του αγώνα, που δεν ήταν άλλη από την ελληνοκυπριακή αστική τάξη. Εκεί που δεν υπάρχει ή που εγκαταλείπεται η πολιτική των μαζών, παρουσιάζεται η πολιτική της ίντριγκας και της μειοδοσίας. Στην Ελλάδα αρχίζει ν' αφαιρείται από την πολιτική της απέναντι στο κυπριακό ζήτημα ο εθνικός πυρήνας και ν' αποσυνδέεται από μια σειρά άλλων εθνικών ζητημάτων. Για τις κύριες πολιτικές δυνάμεις, το κυπριακό ζήτημα γίνεται πια ένα διεθνές ζήτημα, σαν όλα τ' άλλα.

Στην Κύπρο, οι συνέπειες της πολιτικής αυτής ήταν πιο καθοριστικές, αλλά και διαφορετικού χαρακτήρα. Οι παραδοσιακές αριστερές δυνάμεις, μετά από την πορεία αποεπαναστατικοποίησής τους, αναπτύσσουν έναν ιδιότυπο ρεφορμισμό, που έχει τις ρίζες του στην προδοσία του εθνικού αγώνα. Αναπτύσσουν μια συμβιβαστική πολιτική στα συνδικάτα και στο κοινοβούλιο, που το αποκορύφωμά της το βλέπουμε σήμερα, μετά από την εισβολή. Η προδοσία όμως του εθνικού αγώνα προχωράει παράλληλα με την κοινωνική αποκατάσταση αυτών των δυνάμεων, που βρίσκουν μια θέση στον

καπιταλιστικό ήλιο, όχι όμως παθητική, αλλά ενεργητική· ακόμη και σήμερα δεν είναι σαφή τα όρια της πολιτικής τους ένταξης στο σύστημα των αστικών πολιτικών σχέσεων και της οικονομικής τους ενσωμάτωσης στις καπιταλιστικές παραγωγικές σχέσεις. Πάντως, η ένταξη κι η ενσωμάτωσή τους έχει πια ένα διαμορφωτικό και ενεργητικό χαρακτήρα: σημαντικός αριθμός καπιταλιστικών επιχειρήσεων ξεπηδάει από τους φορείς αυτών των δυνάμεων, με αποτέλεσμα να μοιράζονται με την αστική τάξη της Κύπρου τη νομή του πλεονάσματος. Έτσι, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις (ΠΕΟ κλπ.) δεν είναι ανταγωνιστικές του συστήματος, ακόμη και μέσα στα πλαίσια μιας ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης, αλλά συμπληρωματικές. Ο ρεφορμισμός έχει εδώ σαν κυρίαρχο δομικό του στοιχείο την κρατική ιδεολογία, τον κρατισμό. Ο κύριος σε αντίθεση με τον ελλαδίτη, θεωρεί το κράτος «δικό του». Οι λόγοι μπορούν να εντοπισθούν σε διαφορετικά επίπεδα, ορισμένα από τα οποία έχουμε ήδη εν μέρει επισημάνει.

Δεσπόζουσα όμως θέση κατέχουν οι λόγοι εκείνοι που είναι συνδεδεμένοι με την ιστορία του εθνικού κινήματος και την εξέλιξη της εθνικής συνείδησης.

Το 1959, ύστερα από τρία χρόνια εθνικοενωτικού αγώνα, οι κύριοι απελευθερώνονται από τον αποικιακό ζυγό. Τι σήμαινε αυτό για τον ελληνικό λαό της Κύπρου;

Από τη μια, την ολοκληρωτική προδοσία του αγώνα του και το θάψιμο της αυτοδιάθεσης - ένωσης, το ξεμάκρυσμα από τον εθνικό κορμό. Αυτό ήταν το κύριο³.

Από την άλλη όμως, σήμαινε και τούτο: την για πρώτη φορά σ' όλη τη μεσαιωνική και νεώτερη ιστορία του νησιού, διακυβέρνησή του από ελληνική κυβέρνηση, και όχι απλά πολιτική, αλλά πολιτικοθηρησκευτική. Σήμαινε δηλαδή, *την για πρώτη φορά διαβίωσή του μέσα σ' ένα «δικό του» εθνικό κράτος, άσχετα αν αυτό το κράτος ήταν το ημιτελές κράτος που προέκυψε από τις συμφωνίες της Ζυρίχης.*

Αυτό ακριβώς το δεύτερο, μολονότι έκφραζε τον συμβιβασμό της άρχουσας τάξης με τον αγγλοαμερικανικό ιμπεριαλισμό και την τουρκοική αστική τάξη, θεωρήθηκε σαν η κύρια πλευρά και προπαγανδίστηκε σαν μεγάλη νίκη.

Από κει και πέρα, ο κάθε ελληνοκύριος, μέσα από την καθημερινή αποστράτευση και τα πολλαπλά άλλοθι (οικονομική ευμάρεια, αναγνώριση στον ΟΗΕ, πολιτική ισορροπία ανάμεσα στους λύκους, ψευδαίσθηση του αδέσμευτου, κλπ.) που χειροπιαστά του προσφέρονται για ν' αγνοεί το κύριο, ενσωματώθηκε βαθμιαία και με περιορισμένες αντιστάσεις στη λογική της πέρα από καθετί άλλο υποστήριξης του «κράτους» του.

Γιατί, στη συνείδηση του σήμερα, ταυτίστηκε λαθεμένα ο κίνδυνος του εθνικού αφανισμού με τον κίνδυνο εξαφάνισης του ημιτελούς κράτους, που η άρχουσα τάξη με κάθε θυσία προσπαθεί να το διατηρήσει, και που η ύπαρξή του ίσα ίσα σαν τέτοιου φέρνει καθημερινά στο προσκήνιο τον εθνικό αφανισμό.

Η πραγματικότητα τούτη, που εμπλουτίζεται από την εναπόθεση των ελπίδων για την επίλυση του κυπριακού στον ΟΗΕ —η «αίγλη» του διεθνούς οργανισμού— διαμορφώνει στις λαϊκές μάζες και μian αντίστοιχη πολιτική συμπεριφορά, που σύντομα

γίνεται ιδεολογία και στάση ζωής. Εδώ ακριβώς βρίσκεται και η ανάπτυξη ενός ιδιότυπου κρατισμού, που ούτε λίγο ούτε πολύ, και όσο παρακινδυνευμένο κι αν είναι για την ώρα σαν διαπίστωση, μοιάζει με το γερμανικό Volkstaat, που στο πεδίο της πολιτικής, πυρήνα του έχει τον χαρισματικό ηγέτη, που επειδή εκλέγεται έχει και το άλλοθι των δημοκρατικών θεσμών. Πώς αλλιώς μπορεί να εξηγηθεί και το κύρος του Μακάριου για όλη σχεδόν την περίοδο που υπάρχει κυπριακό πρόβλημα, και μάλιστα στα τελευταία χρόνια πριν από το θάνατό του;

Έτσι σιγά - σιγά, ο ιδιότυπος αυτός κρατισμός ριζώνει στο λαό μας στην Κύπρο, που σε συνδυασμό και σαν αποτέλεσμα της ανιστορικής εξίσωσης: αυτοδιάθεση - ένωση ίσον προδοσία, δημιουργεί την αντίληψη ότι το κράτος της Κύπρου είναι κράτος κάθε κύπριου, είτε καπιταλιστής είναι, είτε προλετάριος. Καθαγιάζεται η συνεργασία μ' αυτό, που μέσα στα πλαίσια μιας κλειστής και μικρής κοινωνίας, κι ακόμη περισσότερο μετά την εισβολή, (έναν παράγοντας που δεν έχει ακόμη εξεταστεί διεξοδικά) αναπτύσσεται η υποχρεωτικότητα αυτής της συνεργασίας, της ολότελης ταύτισης. Αυτό δεν ισοδυναμεί με τίποτ' άλλο, παρά με την απαλλοτρίωση της θέλησης ενός λαού και την εναπόθεση της τύχης του στα χέρια μιας «έμπειρης» ηγεσίας που ταυτίζεται με το κράτος, μ' ένα «κράτος όλου του λαού».

Το πρόβλημα είναι ιδιαίτερα πολυσύνθετο και δύσκολο.

Η αποεθνικοποίηση ενός εθνικού ζητήματος κι ο αποπροσανατολισμός ενός κινήματος εθνικής χειραφέτησης και ολοκλήρωσης —η προσπάθεια δηλαδή να ενταχθεί η λύση του πρώτου έξω από τα πλαίσια της εθνικής ταυτότητας και των συμφερόντων του δεύτερου— μπορεί να πραγματοποιηθεί, και πραγματοποιείται, σε δύο επίπεδα: στο επίπεδο της διεθνούς υπόστασης του ζητήματος (από την άποψη της πραγματοποίησης ή όχι της ρήξης του κινήματος εθνικής χειραφέτησης με το διεθνή ιμπεριαλισμό) και στο επίπεδο των εσωτερικών κοινωνικοταξικών σχέσεων και συγκρούσεων (από την άποψη των δυνάμεων που μπορούν ή όχι ιστορικά να μουν επικεφαλής του κινήματος εθνικής χειραφέτησης και να το οδηγήσουν με συνέπεια ίσαμε το τέλος). Μέχρι σήμερα, μετά από εμπειρία τριάντα και πάνω χρόνων εθνοαπελευθερωτικού αγώνα των ελληνοκυπρίων, απ' όλες σχεδόν τις πλευρές τονίζόταν η διεθνής πλευρά του ζητήματος και του αγώνα, σαν αντί - αποικιακού και αντί - ιμπεριαλιστικού αγώνα, οδηγώντας όμως, πολλές φορές, στην προώθηση λύσεων που αντιστρατεύονταν στα πραγματικά συμφέροντα του κινήματος. Η σημερινή διεκδίκηση λ. χ. για τη διεθνοποίηση, όχι μόνο σημαίνει την ανοιχτή παρέμβαση πολλών ιμπεριαλιστών εταίρων στην επίλυση του ζητήματος, αλλά αποτελεί κιόλας μια εγγύηση για την απάλειψη της εθνοαπελευθερωτικής αιχμής του αγώνα και το μπλοκάρισμα της λύσης του.

Φτάσαμε λοιπόν σήμερα σε μια πραγματικότητα όπου:

Α. Ο κάθε ιμπεριαλιστής εταίρος θέλει και πασχίζει να εντάξει την επίλυση του κυπριακού μέσα στα πλαίσια του δικού του στρατηγικού συστήματος, είτε συμφωνώντας με τον ισχυρότερο, είτε σε ρήξη μαζί του.

Β. Η ελληνική αστική τάξη σήμερα, ενώ για μισόν αιώνα χρησιμοποιούσε τη δεύτερη Ελλάδα, την Κύπρο, σαν δούρειο ίππο για να μπορεί να διεισδύει στις χώρες της Μέσης και της Εγγύς Ανατολής, καθώς και του μεσογειακού χώρου, εγκαθιδρύοντας ταυτόχρονα τα στρατηγικά της συμφέροντα και επωφελούμενη από το καθεστώς των άνισων ανταλλαγών για να σωρεύει πλούτο, αποσυνδέει το κυπριακό ζήτημα από τα άλλα εθνικά ζητήματα (Αιγαίο, υφαλοκρηπίδα, εναέριος χώρος, κλπ.), χωρίς βέβαια να παραγνωρίζει τη σημασία του. (Βλέπε λ. χ. δηλώσεις Κ. Καραμανλή και Α. Παπανδρέου, στους λόγους τους στη Βουλή, στις 16-1-79).

Γ. Η ελληνοκυπριακή αστική τάξη, παγιδευμένη πια απ' τις αντιφάσεις της δικιάς της πολιτικής των λεπτών ισορροπιών που οδήγησε στο ζυριχιακό κράτος, και που φυσική προέκταση ήταν οι δύο Ατίλλες, εξακολουθεί την πολιτική αυτή, περιχαράκωνοντας τον εαυτό της σ' ένα ιδιότυπο κρατίδιο, σ' ένα κρατίδιο «όλου του λαού», που ο καθένας που διαφωνεί μαζί της σημαίνει πως το επιβουλεύεται.

Η συνδυασμένη αυτή επίδραση των τριών παραγόντων, τους οποίους επισημάναμε παραπάνω, παρουσιάζει τη σημερινή διαστρεβλωμένη εικόνα της πραγματικότητας. Έτσι, οι αλληπάλληλες ήττες παρουσιάζονται νίκες, οι αλληπάλληλες οπισθοδρομήσεις παρουσιάζονται προχωρήματα · κι εκείνο που φαίνεται να επιτρέπει την παρουσίαση αυτή είναι η παθητικοποίηση του λαού μας στην Ελλάδα, που έδειχνε άλλοτε ιδιαίτερη ευαισθησία για την Κύπρο, και η υιοθέτηση από το λαό μας στην Κύπρο της άποψης και της πολιτικής της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης για το «κράτος όλου του λαού».

Καμιά κυβέρνηση σ' Ελλάδα και Κύπρο δεν θα κατόρθωνε να περάσει τόσο ανώδυνα ένα πραξικόπημα σαν αυτό των Ιωαννίδη - Σαμψών, και μια φασιστική εισβολή σαν αυτή των Τούρκων, που μοίρασε de facto την Κύπρο στα δυο, όσο οι σημερινές.

Γι' αυτό, είναι αναγκαίο να επιχειρηθεί μια προσέγγιση στην κατάσταση που έχει διαμορφωθεί εσωτερικά στη σημερινή Κύπρο, ή μ' άλλα λόγια, να διερευνηθεί η σημερινή διαμόρφωση του εσωτερικού ταξικού - πολιτικού συσχετισμού και τα πλαίσια πάνω στα οποία διαμορφώνεται η ισορροπία σήμερα ανάμεσα στις βασικές ταξικές δυνάμεις, έτσι όπως είναι πια εγγλωβισμένες στο μη κατεχόμενο, ακόμη, κομμάτι του νησιού. Αυτό φυσικά, από μόνο του δεν αρκεί, στο βαθμό που δεν συνδέεται διαλεκτικά με τα καθόλου σύγχρονα ελληνικά εθνικά προβλήματα, προβλήματα που έχουν άμεση σχέση με την ελληνοτουρκική διένεξη και τη διείσδυση και διαμάχη των μεγάλων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων στη Νότια Βαλκανική και στην Εγγύς και τη Μέση Ανατολή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Διεθνοποίηση ίσον αποεθνικοποίηση

Έχουμε κιόλας αναφέρει πως η πολιτική που δέσποσε γύρω από το εθνικό ζήτημα της Κύπρου την τελευταία δεκαετία —και ιδιαίτερα μετά από την τουρκική εισβολή του '74— ήταν η λεγόμενη πολιτική της διεθνοποίησης· η ένταξη δηλαδή του ζητήματος μέσα στα πλαίσια του ΟΗΕ —στο πεδίο όπου εκφράζονται οι ενδοϊμπεριαλιστικές αντιθέσεις και ενότητες— και η μεθόδευση της επίλυσής του με βάση τα ψηφίσματα και τις αποφάσεις του.

Η υιοθέτηση της πολιτικής αυτής από την ελλαδική όσο και από την ελληνοκυπριακή αστική τάξη δεν υπήρξε γραμμική, ούτε προέκυψε αιφνίδια. Όπως γραμμική δεν υπήρξε και η ένταξη στην παραπάνω πολιτική του συνόλου των πολιτικών κομμάτων σε Ελλάδα και Κύπρο: από τη δεξιά, ίσαμε τα κόμματα της ιστορικής αριστεράς αποδέχονται με ελάχιστες, ίσως, παραλλαγές την παραπάνω πολιτική.

Απ' την άλλη μεριά, δεν είναι καθόλου συμπτωματικό πως η ανάδυση της πολιτικής αυτής συμπίπτει με την κατάδυση του μαζικού εθνικοενωτικού κινήματος, που συντάραξε την Κύπρο της αποικιοκρατίας και έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής συγκυρίας στην Ελλάδα. Ο λόγος ύπαρξής της είναι να χρησιμοποιείται σαν αντίβαρο στην πολιτική της τουρκικής πλευράς, που από τη στιγμή που ενεπλάκη στο κυπριακό ζήτημα το περιορίζει σε ζήτημα διμερών σχέσεων.

Με ποιο όμως τρόπο φτάσαμε ώστε να υιοθετηθεί η πολιτική αυτή από την ελλαδική και την ελληνοκυπριακή αστική τάξη; Και πού ακριβώς τέμνονται τα όρια του επικαλούμενου από τη μεριά τους πολιτικού ρεαλισμού και απεμπόλησης του εθνικού αγώνα; Και μέχρι ποιο σημείο η ελλαδική αστική τάξη, ή ακριβέστερα ένα σημαντικό κομμάτι της είχε αποδεχτεί τους στόχους του αγώνα αυτού, που δεν ήταν άλλοι από την ένωση, την περίοδο τουλάχιστον της ένοπλης φάσης του; Και από ποιο σημείο και πέρα άρχισε η ελληνοκυπριακή αστική τάξη να διαφοροποιεί την πολιτική της από τους στόχους που αναφέραμε παραπάνω;

Τα ερωτήματα αυτά δεν απαντήθηκαν κατά τη γνώμη μας ποτέ, γιατί η απάντησή τους θα συνεπαγόταν την αποκάλυψη των συγκεκριμένων πολιτικών —και ιστορικών— ευθυνών όσων χειρίστηκαν το εθνικό ζήτημα της Κύπρου. Και οι παραπάνω ευθύνες δεν είναι μόνο βαριές, αλλά και συνολικές, αφορούν δηλαδή τις δυο αστικές τάξεις στο σύνολό τους, κι όχι κάποια τμήματά τους (να γιατί παραμένει, κατά τη γνώμη μας, ακόμη κλειστός ο περίφημος φάκελος της Κύπρου).

Κανείς δεν μπορεί ν' αμφισβητήσει με σοβαρά επιχειρήματα την παραδοχή πως «το κυπριακό άρχισε σαν ένα αλυτρωτικό, εθνικό θέμα», για να καταλήξει σ' ένα διεθνές ζήτημα, *εμπλεγμένο μέσα στους ανταγωνισμούς των Μεγάλων Δυνάμεων και τις συγκρούσεις των ποικίλων οικονομικών και στρατηγικών συμφερόντων στο χώρο της Ανατολικής*

*Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής»*¹. Επίσης, κανείς ουσιαστικά δεν αμφισβήτησε πως το «εθνικιστικό τους κίνημα (των ελληνοκυπρίων) αποτελούσε, σ' ορισμένες πλευρές, προέκταση του εθνικού κινήματος του XIX αιώνα»².

Οι δυο παραπάνω παραδοχές οριοθετούν με σαφήνεια το ιστορικό πεδίο που διαμορφώθηκε το εθνικό ζήτημα της Κύπρου, και συνάμα βοηθούν στην καταρχήν προσέγγιση της συμπεριφοράς της ελλαδικής αστικής τάξης απέναντι στις φάσεις του εθνικοενωτικού αγώνα των ελληνοκυπρίων. Χρήσιμο είναι, μ' αυτή την έννοια, ν' ανατρέξουμε στους όρους διαμόρφωσης της αστικής εθνικής πολιτικής —της πολιτικής της αστικής τάξης απέναντι στο πρόβλημα της εθνικής ολοκλήρωσης— και στο μυθοποιημένο τρόπο που εκφράστηκε τούτη στη Μεγάλη Ιδέα.

Η Μεγάλη Ιδέα λειτούργησε περισσότερο σαν όργανο ιδεολογικής μυθοποίησης παρά σαν όργανο πολιτικής πρακτικής· κι αυτό γιατί ένα όργανο πολιτικής πρακτικής φροντίζει εξ αρχής για τη δημιουργία των όρων εκείνων που θα κάνουν εφικτή την πραγματοποίηση των επιδιωκόμενων στόχων και επαγγελιών, και δεν παραπαίει ανάμεσα στην πολιτική του εφικτού και στον πολιτικό μύθο. Η Μεγάλη Ιδέα λοιπόν δέσποσε στην ιδεολογική και πολιτική συμπεριφορά της ελληνικής αστικής τάξης, με ανακόλουθο τρόπο, ίσαμε το 1922. Το 1922 είναι το ιστορικό ορόσημο της πραγματικής καταστροφής: της μικρασιατικής. Η Μεγάλη Ελλάδα των Τριών Ηπείρων και των Πέντε Θαλασσών, το εξωιστορικό δράμα της ελληνικής αστικής τάξης, καταλήγει με τον πιο οδυνηρό τρόπο στη συντριβή.

Μέχρι το 1922, το ζήτημα του εθνικού αλυτρωτισμού, ενισχυμένο από τις στρατιωτικές νίκες της ελληνικής αστικής τάξης που διπλασίασαν τα εθνικά όρια του νεοελληνικού κράτους, ήταν ενταγμένο στην ιδεολογία της Μεγάλης Ιδέας, και στην πραγματική πολιτική της ελληνικής αστικής τάξης για τη διεύρυνση του ζωτικού της χώρου, απαραίτητου όρου για την ευρύτερη λειτουργία του μηχανισμού συσσώρευσης του κεφαλαίου. Η απόκλιση ωστόσο του μύθου της Μεγάλης Ιδέας από την πραγματική πολιτική της εθνικής ολοκλήρωσης προσδιόριζε μ' έναν τέτοιο τρόπο την ένταξη του αλυτρωτισμού στον πρώτο, που δεν εγγυόταν την προοπτική του προς ένα μάχιμο διέξοδο, ανάλογο με τον εφτανησιακό και κρητικό αγώνα· απεναντίας, ολοένα και περισσότερο αποσυνέδεε το ζήτημα του αλυτρωτισμού από τον αγώνα γενικά.

Ο εθνικός αλυτρωτισμός, μετά το 1922, μετά την ιστορική καταστροφή, καταρρέει σαν μάχιμη πρακτική, μαζί με την κατάρρευση του μύθου. Μαζί με την κατάρρευση αυτή μεταβάλλεται, σαν αναπόφευκτη συνέπεια, και η στρατηγική συσσώρευσης του ελληνικού καπιταλισμού στο σύνολό του.

Η κατάρρευση αυτή άφηγε ένα δυσαναπλήρωτο κενό που καμιά πολιτική του εφικτού δεν μπορούσε να χωρέσει. Ωστόσο, μολονότι η πολιτική του εφικτού δεν αναπλήρωσε το ιδεολογικό κενό του μύθου —θα χρειαζόταν να περάσουν μερικά χρόνια για να ξεφύγουν από τους νόμους της αδράνειας οι ιδεολογικοί μηχανισμοί του ελληνικού αστικού κράτους, σαν αποτέλεσμα των νέων ταξικών συσχετισμών μετά την κα-

ταστροφή —παρέπεμψε το ζήτημα του εθνικού αλυτρωτισμού, και συγκεκριμένα το εθνικό ζήτημα της Δωδεκανήσου και της Κύπρου, στις καλένδες των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων στον μεσογειακό χώρο. Κι όχι μόνο το παρέπεμψε, αλλά το άφησε κιόλας στην τύχη του. Έτσι, δεν είναι τυχαίο ότι το 1931, μετά την πρώτη εξέγερση των ελληνοκυπρίων, ο Ε. Βενιζέλος δήλωνε πως «δεν υφίσταται ζήτημα κυπριακών μεταξύ της ελληνικής κυβερνήσεως και της αγγλικής...».

Δυο είναι, κατά τη γνώμη μας, τα καθοριστικά στοιχεία της περιόδου σε σχέση με το εθνικό ζήτημα της Κύπρου:

1. Η πλήρης ένταξη του εθνικού ζητήματος της αποικιοκρατούμενης Κύπρου στο στρατηγικό σύστημα του αγγλικού ιμπεριαλισμού, πράγμα που δίνει στο ζήτημα νέα χαρακτηριστικά, εντάσσοντάς το στη νέα φάση των αντιαποικιακών εξεγέρσεων: άρα το αίτημα της ένωσης αρχίζει να συνδέεται με το αίτημα της αυτοδιάθεσης, και

2. Η αντικατάσταση του μύθου της Μεγάλης Ιδέας με τον αντικομμουνισμό σαν κυρίαρχη ιδεολογία της ελληνικής αστικής τάξης, που όμως ενοποιεί λιγότερες τάξεις και περιχαράκωνει περισσότερο την ίδια την αστική τάξη στο φρούριο των επιλογών της: από δω και πέρα, η παρκαίνηση κάθε μαζικού κινήματος γύρω από το εθνικό ζήτημα της Κύπρου γίνεται συνώνυμη με την εθνοπροδοσία, όσο εθνικοί κι αν είναι οι στόχοι του, κι όσο αν ο χαρακτηρισμός συνήθως ταιριάζει στους αποστολείς του.

Τα δύο αυτά στοιχεία αποκτούν διαφορετική βαρύτητα κάθε φορά που η συγκυρία του αγώνα ανατρέπει και τινάζει στον αέρα τους τρόπους που μεθοδεύονται για την επίλυση - παγίδευση του ζητήματος, ή κάθε φορά που ο ίδιος ο αγώνας παίρνει την καινούσια.

Η ήττα του λαϊκού κινήματος το 1949 όχι μόνο επαυξάνει τη σύγχυση γύρω από τον προσδιορισμό του προβλήματος, αλλά αφήνει ανοιχτή την πόρτα στην κάθε λύση που προτείνουν ή προωθούν οι ιμπεριαλιστές.

Αν το εθνικό κυπριακό ζήτημα είναι και διεθνές, αυτό οφείλεται στην προσπάθεια ν' αποκρουσθεί η ένταξή του στο ιμπεριαλιστικό στρατόπεδο, κι όχι στην ακόμη παραπέρα ένταξή του σ' αυτό. Όταν ο ελληνοκυπριακός λαός έδινε την πάλη του για την αυτοδιάθεση, έδινε σ' αυτή την πάλη το μοναδικό περιεχόμενο που της ταίριαζε, την ένωση με την Ελλάδα, κι όχι την ανεξαρτησία, που δεν μπορούσε παρά να ήταν ημιτελής, όπως άλλωστε το έδειξε και η μετέπειτα εξέλιξη.

Όσο όμως διαρκούσε ο αγώνας αυτός, η ελληνική αστική τάξη, μπροστά στον εφιάλη του λαϊκού κινήματος, που παρά την καταστολή του εξακολουθούσε ν' απλώνει το φάσμα του πάνω της, εντάσσόταν στο στρατηγικό σύστημα του βορειοαμερικανικού ιμπεριαλισμού. Η ένταξη αυτή, πέρα από το ότι τη σταθεροποίησε, είχε σαν συνέπεια την επανένδοση όλων εκείνων των επιχειρημάτων, που οι πραγματικοί αγώνες των μαζών τα είχαν ρίξει στ' άχρηστα, γύρω από το πώς έπρεπε να προωθηθεί η επίλυση του εθνικού ζητήματος της Κύπρου. Η πολιτική της διεθνοποίησης ήταν προ των

πυλών.

Η διεθνοποίηση ήταν συνάμα και το αποτέλεσμα μιας σειράς στάσεων, όσο και η αιτία να καθορίζουν το πρόβλημα περισσότεροι παράγοντες. Πάνω σ' αυτήν ακριβώς τη διεθνοποίηση ήταν που οικοδομήθηκαν οι αντιθέσεις και οι ενότητες της ελλαδικής και της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης.

Πριν όμως περάσουμε σ' αυτό, χρειάζεται να εντοπίσουμε τι σήμαινε διεθνοποίηση, παραπομπή δηλ. του προβλήματος στις ενδοϊμπεριαλιστικές αντιθέσεις, για το εσωτερικό μέτωπο της Κύπρου:

1. Ο βρετανικός ιμπεριαλισμός, αφού οι προσπάθειές του ν' αφελληνίσει τους κυπρίους απέτυχαν, δημιούργησε το εσωτερικό εθνικό ζήτημα. Ανέβασε την τουρκοκυπριακή μειονότητα στο επίπεδο της αυτόνομης εθνικής οντότητας.³

2. Κατά συνέπεια, έκαμε τον τουρκοκυπριακό παράγοντα ρυθμιστικό απέναντι στις εξελίξεις του νησιού, που παρεμβλήθηκε με το αίτημα της διχοτόμησης, στο οποίο «παρέμεινε αμετάβλητη».⁴

3. Πολυδιασπάσθηκε το εσωτερικό μέτωπο του αγώνα, με συνέπεια την ολοκληρωτική καθοδήγησή του να την πάρει η αστική τάξη, που έχοντας το πεδίο ελεύθερο από την ιστορική αριστερά, η οποία όχι μόνο δεν συμμετείχε στον αγώνα, αλλά τον κατήγγειλε κιόλας, συναίνεσε στις συμφωνίες του Λονδίνου και της Ζυρίχης.

Η αποδοχή της διεθνοποίησης οδήγησε στην πολιτική του εφικτού, που πέρασε και στην πρακτική της ιστορικής αριστεράς στην Ελλάδα. Ενώ για μια περίοδο υπεράσπιζε με αντιφατικό τρόπο τον ενωτικό αγώνα, κατέληξε τελικά στην ουρά των αστικών επιλογών. Έτσι, για παράδειγμα, ο «βαθύς αλυτρωτικός εθνικισμός των Κυπρίων» έγινε «συναίσθηματική τοποθέτηση», που «ζημίωσε τον αγώνα τους, γιατί μείωσε τη δυνατότητά τους να κατανοήσουν τις διεθνείς δυσκολίες που συναντούσε η ικανοποίηση των ασυμβίβαστων αιτημάτων τους».⁵

Η πολιτική του εφικτού θριάμβευε. Πάνω σ' αυτή την πολιτική στηρίχθηκαν οι συγκρούσεις και οι ενότητες των κυρίαρχων τάξεων σε Ελλάδα και Κύπρο. Πάνω σ' αυτήν την πολιτική καρποφόρησε η πολιτική των λεπτών ισορροπιών, που όπως κάθε τέτοια ισορροπία είναι ασταθής, έτσι κι αυτή παρέπαιε. Και σ' αυτή την ασταθή ισορροπία, η πιο σταθερή πλευρά δεν ήταν η ελληνική, που παλινδρομούσε πότε στην ένωση, πότε στην αυτοδιάθεση και πότε στην ανεξαρτησία⁶, αλλά η τουρκοκυπριακή, που όχι μόνο δεν έκανε πίσω στην αξίωση της διχοτόμησης, αλλά βρήκε κιόλας τον χρόνο να επεξεργάζεται σχέδια, και μάλιστα να τα εφαρμόζει στην Κύπρο, όπως το έδειξε το 1974.

Η μεταζυριχιακή συγκυρία έδωσε τον τόνο στις διαφορετικές επιλογές της ελλαδικής και της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης. Το κυπριακό πρόβλημα, που μέχρι τότε κρατιόταν στην επιφάνεια χάρη στους αγώνες των ίδιων των ελληνοκυπριακών μαζών για την αυτοδιάθεση - ένωση, σφραγίζεται από την υποχώρηση του λαϊκού κινήματος

και το πέρασμα των πολιτικών πρωτοβουλιών στα χέρια, αποκλειστικά σχεδόν, της άρχουσας τάξης σε Ελλάδα και Κύπρο. Η θεωρία λ. χ. του εθνικού κέντρου, που τη βλέπουμε ν' αναπτύσσεται την περίοδο του '60, οδηγούσε ακόμη παραπέρα την ελληνοκυπριακή αστική τάξη σε αποκλίνουσες επιλογές. Αυτές οι επιλογές δεν αλλοίωναν την εθνική φύση του πραγματικού προβλήματος. Την απέκρυπταν όμως και οδηγούσαν συνειδητά στην μεγαλύτερη ένταξη της Κύπρου στο χώρο των λεγόμενων αδέσμευτων, με συνέπεια όχι να ασκεί, βέβαια, αδέσμευτη πολιτική (κάτι τέτοιο ήταν αδύνατο τη στιγμή που υπήρχαν οι τρεις εγγυήτριες δυνάμεις), αλλά ν' απομακρύνει κάθε ενέργειά της από την ενωτική διεκδίκηση, και να μπαίνει βαθύτερα στο αδιέξοδο της διεθνοποίησης. Έτσι, η θεωρία του εθνικού κέντρου, η θεωρία δηλ. όπου η ελλαδική αστική τάξη θα είχε την προτεραιότητα στις βασικές αποφάσεις και προσανατολισμούς, βρήκε την πιο αποτρόπαια έκφραση την περίοδο της δικτατορίας, και πρόσφερε μέχρι το αντιμακαριακό πραξικόπημα, ένα θαυμάσιο άλλοθι εσωτερικής κατανάλωσης για τις αποκλίνουσες επιλογές της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης. Πώς ήταν δυνατό η «Δημοκρατία» να παίρνει εντολές από τη «Δικτατορία»! Κι όμως, καμιά πλευρά δεν είχε παραιτηθεί από την αναζήτηση ενός *modus vivendi* μέχρι τη στιγμή της ρήξης.

Η στιγμή της ρήξης έφερε την άλλη ρήξη του '74. Το 1974 δεν ήταν παρά η φυσική συνέπεια του 1931, που η κυπριακή εξέγερση παρέμεινε αβοήθητη, με τον Βενιζέλο να δηλώνει πως δεν ήθελε να διαταράξει τις αγαθές σχέσεις της Ελλάδας και της Βρετανίας· του 1950, που ο στρατηγός Πλαστήρας δήλωνε πως δεν ήταν κατάλληλη η στιγμή «όπως αναλάβει πρωτοβουλία λύσεως του ζητήματος»· του 1955, που η ελληνική προσφυγή στον ΟΗΕ, τον αγωγό αυτό της διεθνοποίησης, για την αυτοδιάθεση απορρίπτεται· του 1959, που γίνεται αποδεκτή η ζυριχιακή λύση, και τέλος της παραίτησης της ιστορικής αριστεράς σε Ελλάδα και Κύπρο από τον ενωτικό χαρακτήρα του αγώνα και από την εθνική φύση του ζητήματος, όταν αυτός ο αγώνας ηττημένος πια πέρασε στο περιθώριο.

Η πολιτική της διεθνοποίησης δεν είναι, και ούτε μπορεί να είναι, όπως συχνά προβάλλεται, το αντίρροπο στην τοποθέτηση του ζητήματος της Κύπρου —και της λύσης του— στη βάση των διμερών σχέσεων Ελλάδας και Τουρκίας. Το κυπριακό εθνικό ζήτημα δεν είναι διμερές. Απεναντίας, είναι ελληνικό εθνικό ζήτημα. Η πολιτική της διεθνοποίησης δεν είναι παρά το αντίρροπο στην αναγνώριση της παραπάνω φύσης του προβλήματος.

Μονάχα σήμερα, μετά την ολοκληρωτική σχεδόν παγιοποίηση της εισβολής, μπορούμε να μετρήσουμε το μέγεθος της ζημιάς για το λαό μας.

1. Στο εσωτερικό της Κύπρου που απόμεινε στα χέρια του ελληνικού της λαού, η άμεση αντανάκλαση της διεθνοποίησης είναι:

α. η αποθάρρυνση των μαζών. Κάθε μαχητική άποψη καταπολεμείται, και τη θέση την παίρνει το παιχνίδι των διακοινοτικών. Γι' αυτές ακριβώς τις διακοινοτικές θα πει

ο Γ. Μαύρος⁷ πως όχι μόνο δεν αποτελούν λύση, αλλά αντίθετα οδηγούν στην επιδεινώση.

β. η καλλιέργεια και η ανάπτυξη μιας ιδεολογίας που διατείνεται πως η εθνολογική και πολιτισμική ταυτότητα των ελληνοκυπρίων δεν είναι η ελληνική, αλλά κάποια άλλη (φοίνικες λ. χ.)⁸, και

γ. η καλλιέργεια μιας συνείδησης ότι για όλα φταίνε οι ελλαδίτες, που στηριγμένη στη θεωρία του εθνικού κέντρου, συγκαλύπτει ποιοι είναι ακριβώς εκείνοι οι έλληνες που φταίνε.

2. Στο εσωτερικό της Ελλάδας, και ιδιαίτερα μετά τη μεταπολίτευση, στην ένταξη όλων ανεξαιρέτα —όχι φυσικά χωρίς διαφοροποιήσεις και συνεχείς αναδιπλώσεις και παλινδρομήσεις— των πολιτικών φορέων στη συμπαιγνία της διεθνοποίησης, με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση των όρων για την αποστράτευση της εθνικής συνείδησης σ' ό,τι αφορά την Κύπρο, και την αποσύνδεση του εθνικού ζητήματος της Κύπρου από τα υπόλοιπα εθνικά ζητήματα του ευρύτερου ελληνικού χώρου (βάσεις, Αιγαίο).

3. Σαν αποτέλεσμα των δύο παραπάνω, ολοκληρώνεται το άνοιγμα της πόρτας για τη θεσμοθέτηση της de facto διχοτόμησης, που επέβαλαν το καλοκαίρι του '74 τα τουρκικά στρατεύματα κατοχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Η διχοτόμηση έχει πια ουσιαστικά ολοκληρωθεί

Η διχοτόμηση έχει πια, ουσιαστικά, ολοκληρωθεί, τόσο στη σφαιρα του εδάφους, όσο και σ' αυτή του πληθυσμού, της οικονομίας και της διοίκησης.

Καμιά πλευρά δεν φαίνεται να το αμφισβητεί. Πολλοί λίγοι έλληνες παραμένουν στο Βορρά (δυο χιλιάδες περίπου σε σχέση με τις διακόσιες χιλιάδες που κατοικούσαν εκεί πριν την εισβολή) και ελάχιστοι τούρκοι στο Νότο (λιγότεροι από εκατό, σε σχέση με τις σαράντα, περίπου, χιλιάδες που κατοικούσαν εκεί πριν από την εισβολή). Στο μεταξύ, έχουν μεταφερθεί από την Ανατολία και άλλα μέρη της Νοτιοανατολικής Τουρκίας γύρω στους τριάντα χιλιάδες τούρκους για μόνιμη εγκατάσταση στα κατεχόμενα εδάφη, καλύπτοντας, ως ένα βαθμό, το κενό που δημιούργησε η μαζική εκδίωξη των χιλιάδων ελληνοκυπρίων.¹

Η ανασφάλεια, η αδρανοποίηση των προσφύγων και η έλλειψη προοπτικής επανεγκατάστασης οδήγησαν αρχικά ένα σημαντικό κομμάτι ελληνοκυπρίων στη μετανάστευση.

Στο διάστημα ανάμεσα στο 1974 - 76 πάνω από 27.000 ειδικευμένοι ελληνοκύπριοι εργάτες μετανάστευσαν σε διάφορες χώρες και ιδιαίτερα στις αραβικές: Λιβύη, Σαουδική Αραβία, Εμιράτα του Περσικού Κόλπου· στις ανατολικές: Βουλγαρία και

Τσεχοσλοβακία και στις δυτικές: Αγγλία, Αυστραλία και Καναδά. Αρκετοί απ' αυτούς ήρθαν και στην Ελλάδα, χωρίς όμως το φαινόμενο να πάρει μαζικό χαρακτήρα.²

Φανερό είναι, πέρα από κάθε αμφιβολία, η αρνητική επίπτωση που έχει ένα τέτοιο φαινόμενο για οποιαδήποτε χώρα, και πολύ περισσότερο, για ένα μικρό νησί με μερικές εκατοντάδες χιλιάδες κατοίκους.

Θα 'ταν όμως λάθος να μας διαφύγει το γεγονός ότι το μεταναστευτικό ρεύμα διαμορφώνεται κάτω από τελείως έιτακτες και συγκεκριμένες συνθήκες, τις οποίες δημιούργησε η τουρκοική εισβολή και όχι ένα συγκεκριμένο εσωτερικό αδιέξοδο.

Κι αυτός είναι ο λόγος που το ρεύμα αυτό από την πρώτη στιγμή ενθαρρύνθηκε, προωθήθηκε, και διοχετεύθηκε από την ίδια την αστική τάξη της Κύπρου, που έβλεπε στην προσωρινή τούτη λύση ένα διπλό κέρδος.

Την εισροή στο νησί ενός σημαντικού συναλλάγματος που άμεσα ή έμμεσα το καρπωνόταν η ίδια και τον περιορισμό, σ' ένα μεγάλο βαθμό, των πολιτικών πονοκεφάλων, που θα δημιουργούσε αναπόφευκτα η παραμονή σε συνθήκες υποαπασχόλησης και ανεργίας ενός τόσο σημαντικού δυναμικού.

Ο χαρακτήρας λοιπόν της μετανάστευσης στην Κύπρο μετά την εισβολή ήταν προσωρινός και περιείχε έντονα το στοιχείο της εκτόνωσης του συναίσθηματος της ανασφάλειας και της ανεργίας.

Αυτοί που φεύγανε από το νησί, με προοπτική τη μόνιμη εγκατάσταση στο εξωτερικό ήταν, τελικά, η μειοψηφία. Ο κύριος όγκος των μεταναστών έφευγε με σκοπό την προσωρινή οικονομική ανακούφιση των οικογενειών τους και τη συγκέντρωση κάποιου αρχικού κεφαλαίου για τη δημιουργία μιας ιδιόκτητης δουλειάς ή εμπορικής επιχείρησης.

Γι' αυτό άλλωστε, παρατηρούμε ότι ο αριθμός των απασχολούμενων στο εξωτερικό, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, μειώνεται στα 11.846 άτομα το Δεκέμβρη του 1977.

Το βασικό λοιπόν χαρακτηριστικό της κατάστασης τούτης είναι ότι η πλειοψηφία των ελληνοκυπρίων που μετανάστευσε στο εξωτερικό, ξαναγύρισε πίσω, και ρίχθηκε στον αγώνα της επιβίωσης και της οικονομικής τους ανασυγκρότησης με ευνοϊκότερους, τη φορά αυτή, όρους.

Έτσι, ένα δυνάμει επαναστατικό δυναμικό διοχετεύθηκε αλλού, στρέφοντας την όποια ζωτικότητα και ορμή του στον αγώνα της οικονομικής και επιχειρησιακής «αναδημιουργίας», μακριά από κάθε πολιτική σύνδεση ή στενότερη έστω αγωνιστική προοπτική.

Αυτό πιστεύουμε πως είναι ένα ουσιαστικό συμπέρασμα που πρέπει να βγάλουμε από το μεγάλο αυτό κύμα της μετανάστευσης, που κυριάρχησε στα δυο - τρία χρόνια μετά την εισβολή.

Αν πράγματι είναι βάσιμο αυτό, τότε δεν απέχουμε από την πραγματικότητα ισχυρίζομενοι ότι δεν είναι η έλλειψη προοπτικής επανεγκατάστασης που οδήγησε ένα

σημαντικό κομμάτι ελληνοκυπρίων στη μετανάστευση, αλλά: α) Η κυβερνητική πρωτοβουλία που ήθελε, προσωρινά, ν' απαλλαγεί από μια στρατιά ανέργων τις κρίσιμες γι' αυτήν στιγμές και β) οι ψηλές αμοιβές που παρέχονταν στους μετανάστες, ειδικά στις αραβικές χώρες. Αυτά, σε συνδυασμό με την παγιωμένη στον ελληνοκύπριο νοοτροπία, που συνοψίζεται στη φράση «φτιάξε μια δικιά σου δουλειά για να μη σ' εκμεταλλεύονται», οδήγησαν σταδιακά στη σημερινή πραγματικότητα του να έχει ο ίδιος στην πράξη απεμπολήσει το δικαίωμά του να γυρίσει στο σπίτι του στο Βορρά.

Με αντίστροφο τρόπο διαμορφώθηκε η κατάσταση στον κατεχόμενο Βορρά. Η προγραμματισμένη εγκατάσταση τριάντα, περίπου, χιλιάδων τούρκων της νοτιοανατολικής Τουρκίας, σε συνδυασμό με τη διαρκή παραμονή δεκάδων χιλιάδων ανδρών στρατού κατοχής, διεύρυναν το χάσμα που άνοιξε η τουρκική εισβολή, παγιώνοντας μια *de facto* κατάσταση, που τις αναλογίες της μπορούμε να τις αναζητήσουμε στο προηγούμενο που δημιούργησαν οι ισραηλινοί σιωνιστές και οι βορειοαμερικανοί πάτρωνές τους στην κατεχόμενη Παλαιστίνη.

Το Φλεβάρη του 1975, ο Ραούφ Ντενιτάς, βασικός εκφραστής του συγκερασμού τουρκικών και τουρκοκυπριακών συμφερόντων, ανακήρυξε τα κατεχόμενα εδάφη σε «Τουρκοκυπριακό Ομόσπονδο Κράτος» και προκήρυξε γενικές προεδρικές και βουλευτικές εκλογές, στις όποιες πλειοψήφησε το «Εθνικό Ένωτικό» κόμμα του, και βγήκε ο ίδιος πρόεδρος.

Αυτό βέβαια δεν ήταν μια τυχαία κίνηση στο μεγάλο αυτό παιχνίδι. Η Τουρκία σε συνεργασία με την τουρκοκυπριακή ηγεσία θέλησαν να δώσουν υπόσταση θεσμική σ' αυτό που η κατοχή του τούρκικου στρατού είχε κάνει ήδη αδιαμφισβήτητη πραγματικότητα.

Η «Νομοθετική Συνέλευση του Τούρκικου Ομόσπονδου Κράτους», όπως ονομάστηκε η Τουρκοκυπριακή Βουλή, ήρθε σαν επιστέγασμα μιας αντεπαναστατικής πραγματικότητας, την όποια ο Ντενιτάς κυνικά συνοψίζει λέγοντας: «Αυτό που οι Έλληνες αποκαλούν κυβέρνηση της Κύπρου δεν είναι παρά η ελληνική πλευρά ενός δικαιοτυπικού κράτους, του οποίου εμείς αποτελούμε την τουρκική πλευρά».³

Πραγματικά, τα πάντα φαίνονται να έχουν αλλάξει στην κατεχόμενη ζώνη, στην «τουρκική πλευρά» του Ραούφ Ντενιτάς.

Και η προσπάθεια να διευρυνθεί το χάσμα γίνεται όλο και πιο συστηματική.

Δυόμισι χρόνια ακριβώς πριν, τον Ιούνη του '77, ο Μαρσέλ Μπάρραγκ παρατηρούσε πως: «η βόρεια ζώνη ζει στη σιά της Άγκυρας. Έχει μια ώρα διαφορά από το υπόλοιπο νησί, μέτρα και σταθμά τουρκικά, εμπόριο σε τουρκικές λίρες —αλλά ο λαός εξακολουθεί να μετράει σε κυπριακές λίρες και σελίνια όπως στην άλλη πλευρά. Όλα τα ονόματα των χωριών και των δρόμων είναι τουρκικά και στην κεντρική πλατεία και του τελευταίου χωριού υπάρχει ένα άγαλμα του Ατατούρκ σε βάθρο. Μόλις ο επισκέπτης επιχειρήσει να βρει το νήμα των περιπλοκών και αιματηρών διακοινοτικών σχέσεων, τα χάνει και τον κυριεύει αμηχανία. Τίποτα δεν συμπίπτει ούτε οι ιστορικές

χρονολογίες —για τους μεν η ιστορία της Κύπρου αρχίζει με την πρώτη ελληνική εποίκιση, κάπου δώδεκα αιώνες π. Χ., για τους δε με την κατάκτηση του νησιού από τους Οθωμανούς τον 16ο αιώνα... για να αφήσουμε τα πιο πρόσφατα γεγονότα— ούτε τα δημογραφικά και γεωγραφικά δεδομένα, ούτε φυσικά, οι ερμηνείες των πολιτικών γεγονότων».⁴

Είναι γεγονός ότι μέχρι σήμερα, αναγνωρίζεται διεθνώς σαν νόμιμη κυβέρνηση της Κύπρου η κυβέρνηση του Κυπριανού.

Αυτό όμως δεν έχει οδηγήσει σε καμιά μορφή παραίτηση την τουρκοκυπριακή ηγεσία, που μόνιμα και σταθερά πετυχαίνει σημαντικές επιμέρους ουσιαστικές αναγνωρίσεις, τόσο στον ισλαμικό κόσμο⁵, όσο και σε ορισμένα δυτικοευρωπαϊκά κράτη, που με επικεφαλής τη δυτική Γερμανία, πασχίζουν να σταθεροποιήσουν την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί στο βόρειο τμήμα του νησιού.

Η προσπάθεια αυτή φαίνεται να έχει μεγαλύτερη επιτυχία στον τομέα των εμπορικών συναλλαγών με διάφορες, ισλαμικές βασικά, χώρες του τρίτου κόσμου, όπως ομολογεί και η τουρκοκυπριακή εφημερίδα «Μπουζγκούρτ» που χαρακτηριστικά έγραφε πως: «Σύμφωνα με το Τμήμα Στατιστικής και Ερευνών του Ομόσπονδου Τουρκοκυπριακού Κράτους οι χώρες του Τρίτου Κόσμου είναι οι κύριοι εισαγωγείς των τουρκοκυπριακών προϊόντων». Έτσι φαίνεται να ολοκληρώνεται και στην οικονομία ο δρόμος που άνοιξαν οι αντεπαναστατικές συνθήκες του Λονδίνου και της Ζυρίχης. Ο δρόμος της δημιουργίας δύο τελειώς ξεχωριστών οικονομιών, μιας ελληνοκυπριακής και μιας τουρκοκυπριακής.

Σήμερα στο Νότο χρησιμοποιείται η κυπριακή λίρα, ενώ απεναντίας, στο Βορρά η τουρκική⁶. Εδώ και καιρό μάλιστα ιδρύθηκε και λειτουργεί τουρκοκυπριακή τράπεζα με την επωνυμία «Κεντρική Τουρκοκυπριακή Τράπεζα».

Ακόμη κι αυτή η περιορισμένη εξάρτηση του τουρκοκυπριακού τομέα από την ηλεκτροδότηση που τους παρέχουν οι ελληνοκύπριοι, και του ελληνοκυπριακού τομέα από το νερό του Βορρά τείνει να ελκείψει.

Ήδη, με δάνεια της Διεθνούς Τράπεζας, οι τουρκοκύπριοι ολοκληρώνουν τα έργα της κατασκευής αυτόνομου ηλεκτροπαραγωγικού σταθμού, ενώ στο Νότο, και συγκεκριμένα στην περιοχή της Πάφου, προχωρούν οι γεωτρήσεις, που θα δώσουν τη δυνατότητα στους ελληνοκυπρίους να γίνουν αυτόνομοι στο νερό.

Αν τα παραπάνω συνδυασθούν με τις οικονομικές πρωτοβουλίες για την καθολική ενίσχυση και αυτοκίνηση της τουρκοκυπριακής αστικής τάξης, γίνεται, φρονούμε, άμεσα φανερό όχι μόνο το πού βρίσκονται, αλλά, προπαντός, πού οδηγούνται τα πράγματα.

Την ουσιαστική διχοτόμηση, που επέβαλαν οι λόγχοι του τουρκικού στρατού, έρχεται να της δώσει τυπική αναγνώριση και θεσμική υπόσταση το σύνολο των αποπειρών της τουρκικής και της τουρκοκυπριακής πλευράς, όσο και η ανοχή της ελλαδικής και ελληνοκυπριακής πλευράς, που πολλές φορές αφήνει τα περιθώρια να εννοηθεί

το επικείμενο της αναγνώρισης αυτής και από την πλευρά της. «Η πραγματική κατάσταση που επικρατεί μέσα στο ίδιο το νησί ενισχύει τη διχοτόμηση, ιδιαίτερα λόγω της τουρκοκυπριακής διοίκησης που ακολουθεί, αργά αλλά σταθερά, αυτή την πολιτική των τετελεσμένων γεγονότων...».⁷

Συστατικό στοιχείο της εξαιρετικά δύσκολης και περίπλοκης κατάστασης που έχει *de facto* διαμορφωθεί, αποτελεί το παγιωμένο καθεστώς των ξένων βάσεων, όπως αυτό προϋπήρχε, και εξακολουθεί να υπάρχει και μετά την εισβολή.

Με τις συνθήκες του Λονδίνου και της Ζυρίχης, παραχωρήθηκαν —όπως είναι γνωστό— στην Αγγλία, σαν εγγυήτρια δύναμη, δυο βάσεις εξαιρετικής στρατηγικής σημασίας. Η μια βρίσκεται στη Δεκέλεια, ανάμεσα στην Αμμόχωστο και στην Λάρνακα, και η άλλη στο Ακρωτήριο, στο νότιο τμήμα του νησιού.

Η συνολική τους έκταση είναι 99 τετραγωνικά χιλιόμετρα, δηλαδή το 1% περίπου της συνολικής έκτασης του νησιού και αποτελούν, σύμφωνα με τις συνθήκες, κυρίαρχο αγγλικό έδαφος. Στις βάσεις αυτές, οι βρετανοί έχουν το δικαίωμα να διατηρούν όσο στρατό επιθυμούν. Με τις ίδιες άλλωστε συνθήκες, τους παραχωρήθηκε ένα πλήθος διευκολύνσεων *σ' ολόκληρο το νησί*.⁸

Ένας από τους βασικούς, υποτίθεται, όρους των συνθηκών της Ζυρίχης και του Λονδίνου είναι ότι δεν επιτρέπεται να χρησιμοποιούνται οι βάσεις των βρετανών από στρατεύματα άλλων χωρών. Στην πραγματικότητα όμως, χρησιμοποιούνται εδώ και χρόνια από τους αμερικάνους.

Ειδικά στη βάση του Ακρωτηρίου, έχει παραχωρηθεί στους αμερικάνους μια ολόκληρη πτέρυγα, η πτέρυγα Άλφα, όπου διατηρούν ειδικές αεροπορικές δυνάμεις, ανάμεσα στις οποίες και κατασκοπευτικά αεροπλάνα τύπου U-2.⁹

Ο ρόλος για τον οποίο προορίζονταν φάνηκε ολοκάθαρα στην πρόσφατη κρίση του Λιβάνου, όταν οι δυνάμεις αυτές πολλαπλασιάστηκαν για να επέμβουν, «αν χρειαζόταν», ώστε να περισώσουν τους 1400 αμερικανούς που ήταν στο Λίβανο.

Στην πραγματικότητα βέβαια, ο ρόλος τους ήταν ολότελα διαφορετικός. Μια σειρά γεγονότα, όπως του Ιράν και του Αφγανιστάν, και η ρήξη της εξαρτησιακής αλυσίδας στη Μέση Ανατολή γενικά, προσδίδουν στην Κύπρο εξαιρετικά στρατηγικό χαρακτήρα και μοναδική πρόσβαση στο χώρο αυτό. Έτσι η Κύπρος, σαν ο μόνος χωρίς ουσιαστικές αντιστάσεις χώρος προσφέρεται, με πολύ ευνοϊκούς αντικειμενικούς όρους, για να στεγάσει το σύνολο σχεδόν των κατασκοπευτικών βάσεων, τη στιγμή κιόλας που οι ήττες του αμερικανικού ιμπεριαλισμού στο Ιράν και στη Νικαράγουα, σε συνδυασμό με την αστάθεια των καθεστώτων που προστατεύουν στη Μέση Ανατολή, κάνουν ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη για τη μεταφορά των βάσεων σε άλλο χώρο.

Η *de facto* διχοτόμησή της, η παραίτηση από τον εθνικό αγώνα, η παρουσία 25.000 τούρκων στρατιωτών, η παθητικοποίηση των ελληνοκυπρίων και των τουρκοκυπρίων, μαζί με τη «συνταγματικά» κατοχυρωμένη ύπαρξη των αγγλικών βάσεων,

αποτελούν ουσιαστικές προϋποθέσεις για τη σταθεροποίηση της αμερικανικής παρουσίας σ' ένα νησί περιορισμένο εδαφικά και πληθυσμιακά, άρα και ευκολότερα ελεγχόμενο σε σχέση με άλλες χώρες, όπως η Τουρκία και η Αίγυπτος, που οι διαφορές μεγέθους και πληθυσμού μπορεί να κάνουν λιγότερο αποδοτική την παρουσία αυτή. Σήμερα οι αμερικάνοι, με την ανοχή και συνεργασία των βρετανών και της ελληνοκυπριακής κυβέρνησης, ολοκληρώνουν τις αρχικές εστίες στον Καραβά, το Γερόλακο και ιδιαίτερα στην περιοχή του όρους Τρόδος¹⁰, ενώ σύμφωνα με πληροφορίες του τύπου, δημιουργούν μια νέα τεράστια βάση στο κατεχόμενο κομμάτι του νησιού στην περιοχή της Καρπασίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Κυπριακή οικονομία: Τα όρια του «Θαύματος»

Συνηθισμένοι καθώς είμαστε από τους διθυράμβους για το οικονομικό θαύμα της κυπριακής οικονομίας μετά από την τουρκική εισβολή, όπου δεν υπάρχει ανεργία, και όπου το προσφυγικό έχει ουσιαστικά περάσει στην ιστορία, είναι δύσκολο να δούμε κάπως καθαρότερα με ποιο τρόπο διαρθρώνεται το σύνολο των παραγωγικών σχέσεων, ποιες είναι οι προτεραιότητες που έχουν μπει και με ποιο τρόπο η ταξική δυναμική απορρέει από τις παραπάνω σχέσεις.

Στη δυσκολία που αναφέραμε παραπάνω συντέλεσε αποφασιστικά και ο μόνιμος προσανατολισμός των αναλύσεων και της ειδησεογραφίας προς το «διεθνοπολιτικό επίπεδο του προβλήματος» μετά από την εισβολή¹. Δεν περνάει μέρα που να μη βομβαρδιζόμαστε με ειδήσεις γύρω από τον ΟΗΕ, γύρω από το ποιο ψήφισμα ενέκρινε χωρίς στη συνέχεια να εφαρμοσθεί, γύρω από τη σκληρότητα του Ντενκτάς στις διαπραγματεύσεις, κλπ.

Συνάμα πρέπει να ξεπεραστεί και η δεσπόζουσα λαϊκίστικη προσέγγιση, που στηριγμένη πάντα σε ποσοτικά κριτήρια, βάζει το πρόβλημα στη βάση του κατά πόσο μπορεί ή δεν μπορεί να φτάσει η αναπτυσσόμενη κυπριακή οικονομία στο επίπεδο των χωρών του μητροπολιτικού καπιταλισμού², σάμπως να 'ταν δυνατό να ξεπεραστεί με μια μονοκοντυλιά το καθεστώς των άνισων ανταλλαγών.

Χρειάζεται λοιπόν, για να εξαλειφθεί το σύνολο των παραπάνω δυσκολιών, να προσδιορισθεί πρώτα η ταξική δυναμική της κυπριακής κοινωνίας, καθώς απορρέει από τις συγκεκριμένες ταξικές σχέσεις, δεύτερο, η θέση της μέσα στον παγκόσμιο ιμπεριαλιστικό καταμερισμό της εργασίας, και μάλιστα σήμερα, μετά τη μείωση της σημασίας του Λιβάνου, και τρίτο, η προοπτική που δίνουν οι κύπριοι αστοί σ' αυτή τη θέση.

Απ' την άλλη, πρέπει νομίζουμε να βαθύνει ο προβληματισμός μας σχετικά με το ζήτημα του σε ποιο βαθμό οι διάφορες αποκλίνουσες πολιτικές επιλογές, με αφορμή

την επίλυση του εθνικού ζητήματος, της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης από την ελλαδική, καθόρισαν και τις αποκλίνουσες οικονομικές της επιλογές, μα και το βαθμό συναίνεσης σ' αυτές των άλλων τάξεων της ελληνοκυπριακής κοινωνίας. Επίσης και ποιοι συντέλεσαν στη συναίνεση αυτή.

Τότε μονάχα θα μιλάμε για θαύματα, έστω και οικονομικά, καθώς και για το ποιοι βγήκαν κερδισμένοι από τα θαύματα αυτά.

Η παραπομπή ορισμένων στοιχείων θα ήταν χρήσιμη. Μετά από την περίοδο του «φόρου υποτελείας» στην Τουρκία, η Κύπρος, με το να ενταχθεί στο στρατηγικό σύστημα της βρετανικής αυτοκρατορίας, υποχρεώθηκε ν' ακολουθήσει τη διαδρομή που της επέβαλε η Βρετανία, με αποτέλεσμα να της καθορίσει, ανάμεσα στ' άλλα, και τη φυσιογνωμία της στο οικονομικό πεδίο. Μολονότι το βρετανικό μητροπολιτικό κεφάλαιο επενδύεται στα «ορυχεία, τράπεζες, ενέργεια και τηλεπικοινωνία»³, η σπονδυλική στήλη της κυπριακής οικονομίας παραμένει η αγροτική παραγωγή, προσανατολισμένη στις εξαγωγές, μέσα από το γνωστό στις χώρες με αποικιακό καθεστώς σύστημα της μονοκαλλιέργειας. Για μια ολόκληρη περίοδο, η προτεραιότητα της γεωργίας σε σχέση με τους άλλους τομείς είναι φανερή, ώστε να φτάνει το 1961 η συμμετοχή της στη σύνθεση του ΑΕΠ στο 29,6% και ν' απασχολεί το 47,3% του ενεργού πληθυσμού του νησιού.

Σ' αυτήν ακριβώς την περίοδο είναι που η αποικιοκρατία εγκαινιάζει το λεγόμενο συνεργατικό κίνημα. Από το 1914, όταν θεσπίζεται ο σχετικός νόμος, μέχρι το 1925, όταν ιδρύεται η Γεωργική Τράπεζα (μετοχικό κεφ. 0,05 εκ. λίρες), μπαίνουν οι βάσεις του συνεργατισμού, που στόχο είχε τη χρηματοδότηση της γεωργίας και του εμπορίου⁴. Η επέκταση του συνεργατισμού οδήγησε αντικειμενικά στην πλήρη εμπορευματοποίηση της αγροτικής παραγωγής, στην αποσυμφόρηση του πιστωτικού κυκλώματος από τους ντόπιους τοκογλύφους που τη νέμονταν, και στην υποταγή της γεωργίας στο αγγλικό κεφάλαιο⁵. Επιπρόσθετα, από πολιτική άποψη, στόχευε στο από τα εμπρός μπλοκάρισμα του αγροτικού κινήματος, αποτρέποντας τη ριζοσπαστοποίηση των εξαθλιωμένων αγροτών⁶. Ούτε και η τουρκοκυπριακή μειονότητα έμεινε ανέπαφη από το λεγόμενο συνεργατικό κίνημα⁷. Η πλήρης εμπορευματοποίηση της αγροτικής παραγωγής ωστόσο, δεν ανέτρεψε και την εσωτερική της διάθρωση με βάση τη μονοκαλλιέργεια: τη μετατόπισε ακόμη περισσότερο προς την κατεύθυνση των εξαγωγών, που από τη μια μεριά άνοιξε το δρόμο στην εισροή ξένου συναλλάγματος, από την άλλη όμως την έκανε εύκολη λεία της διεθνούς συγκυρίας της αγοράς.⁸

Οι κύριες τάσεις που αναπτύχθηκαν την περίοδο της αποικιοκρατίας δεν εξαλείφθηκαν με τη ζυριχιακή ανεξαρτησία. Απεναντίας, αναπτύχθηκαν ακόμη παραπέρα μέσα στην κυπριακή κοινωνία στο σύνολό της. Κι αυτό είναι εύλογο. Ο αποικιοκρατισμός γέννησε μια σειρά δομών και κοινωνικών στρωμάτων, που κίνητρο της ύπαρξής τους ήταν η αναπαραγωγή τους και η κανονική τους λειτουργία. Και στο μέτρο που η

νέα «ανεξάρτητη» κοινωνία δεν ήρθε σε πλήρη ρήξη μαζί του, πραγματοποιώντας τους στόχους του εθνικοενωτικού αγώνα, ώστε ν' αποκοπεί η συνέχεια της παραδοσιακής οργάνωσης (μια τέτοια ρήξη όχι μόνο δεν θα οδηγούσε στη ζυριχιακή ανεξαρτησία, αλλά θα έλυνε οριστικά και το αλυτρωτικό εθνικό ζήτημα), αλλά απλά και μόνο συνέχισε την πορεία της στα παλιά αχνάρια, ήταν φυσικό να ενσωματώσει τις δομές και τα στρώματα αυτά, που γέννησε ο αποικιοκρατισμός, μέσα στους κόλπους της.

Εκτός από την αγροτική παραγωγή, σημαντική ανάπτυξη παρουσιάζει το εμπορικό και το τραπεζικό κεφάλαιο. Με δοσμένο ότι η κανονική διακίνηση και αναπαραγωγή του εμποροτραπεζικού κεφαλαίου συνδέεται με μια σειρά από λειτουργίες (κρατικές και ιδιωτικές), αξίζει να σημειωθεί ότι ο τριτογενής τομέας συμμετείχε το 1961 κατά 49,9% στη σύνθεση του ΑΕΠ και το 1971 κατά 52,7%.⁹

Τέλος, μια από τις πιο σημαντικές οικονομικές δυνάμεις στο νησί είναι και η εκκλησία, κατέχοντας το 40% της καλλιεργήσιμης γης, και σημαντικές επενδύσεις σε τράπεζες και τουριστικές επιχειρήσεις. Παίζοντας ενεργό ρόλο στις διάφορες φάσεις του εθνικοενωτικού αγώνα —ρόλος που κατά κύριο λόγο απέρρευε από τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της σαν εκφραστή και θεματοφύλακα των ενοποιητικών εθνικών παραδόσεων, και που ενισχύθηκε από το ίδιο το γεγονός του αλυτρωτισμού— απέκτησε και ανάλογη πολιτική βαρύτητα, ώστε να είναι σε θέση να διαπραγματεύεται τη μεγαλύτερη συμμετοχή της στην εξουσία. Η Εθναρχία άλλωστε δεν είναι παρά η έκφραση του παραπάνω ρόλου της.

Εκείνο όμως που έχει σημασία στην προσέγγισή μας δεν είναι ο αστικός χαρακτήρας της κυπριακής κοινωνίας· σημασία έχει η βάση στήριξης του περιβόητου οικονομικού θαύματος από τη μια μεριά, και ο τρόπος με τον οποίο απορρέει απ' αυτό —ή συνδέεται με αυτό— ο στρατηγικός προσανατολισμός του κυπριακού καπιταλισμού από την άλλη.

Μας ενδιαφέρουν τα όρια του οικονομικού θαύματος, που αποτελεί «ένα από τα αδρότερα δείγματα και τις χαρακτηριστικές ειφάνσεις του σφρίγους και της ακμής του κυπριακού ελληνισμού»¹⁰, σάμπως αυτός ο ελληνισμός να είναι επίπεδος και ομοιογενής, χωρίς τάξεις, και να παρουσιάζει εκείνη τη σύμπνοια των συνταγών της εθνικής ενότητας. Μας ενδιαφέρει να δούμε με ποιο τρόπο ανέκαμψε η κυπριακή οικονομία με το 40% του πληθυσμού της εκτοπισμένο και το 70% των οικονομικών της πόρων υπό ξένη κατοχή, και μάλιστα σε τέτοιο σημείο, ώστε να μην υπάρχει ανεργία, αλλά απεναντίας να υπάρχει έλλειψη εργατικού δυναμικού.¹¹

Αλήθεια, σε ποιες προϋπάρχουσες δομές ή όρους στηρίχθηκε το «θαύμα» αυτό;

Για ν' απαντήσουμε στοιχειωδώς έστω σ' ένα τέτοιο ερώτημα, που με τη σειρά του θα μας βοηθήσει να σχηματίσουμε μια πραγματική εικόνα για τη σημερινή οικονομική κατάσταση στο νησί, πιστεύουμε ότι θα πρέπει να επιχειρήσουμε μια πρώτη προσέγγιση της ταξικής δομής της μεταζυριχιακής Κύπρου, και ειδικότερα της πραγματι-

κότητας που διαμόρφωσε η τουρική εισβολή.

Σ' ένα του άρθρο στον «Φιλελεύθερο» της 24 - 25 Οκτώβρη του '78, ο Ρένος Σολωμίδης, πρόεδρος της Ομοσπονδίας Εργοδοτών Κύπρου, μας βοηθάει να εντοπίσουμε ποιο είναι το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα της κυπριακής οικονομίας.

Συγκεκριμένα γράφει: «... η εικόνα που παρουσίαζεν η Κύπρος αμέσως μετά την ανεξαρτησίαν ήταν μερικές μεταλλευτικές εταιρείες... και μερικές οινοβιομηχανίες... Εκτός λοιπόν από μερικές μονάδες ελαφράς βιομηχανίας εδώ κι εκεί στην οικονομία της χώρας κυριαρχούσε ο μεγάλος αριθμός εισαγωγικών οίκων και πλήθος μικροκαταστηματαρχών. *Δεν είναι ίσως άδικο που κάποιος διάσημος οικονομολόγος μας ονόμασε ησί μαγαζατόρων*», για να σημειώσει παρακάτω πως «το κράμα από το αστικό και το αγροτικό στοιχείο που χαρακτήριζε τον τόπο μας, ως και η απουσία μιας καθαρής διαχωριστικής γραμμής μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών τάξεων έχει μεταλλάξει από το απότομο *ξερίζωμα 200 χιλιάδων λαού...*».¹²

Την ίδια, περίπου, προσέγγιση φαίνεται να έχει και ο πρόεδρος της ελληνοκυπριακής Βουλής Αλέκος Μιχαηλίδης, που ανάμεσα στα διάφορα που δήλωσε στην «Οικονομική Κύπρο» ανέφερε χαρακτηριστικά και τα εξής: «Παρά την οικονομική ανάκαμψη... εν τούτοις διαφαίνεται μια σημαντική αλλαγή στην κοινωνική δομή από ό,τι την ξέραμε πριν το 1974. Στην περίοδο πριν την τουρική εισβολή ο δυναμικότερος οικονομικός τομέας του κοινωνικού συνόλου ήταν η μεσαία τάξη...».

Οι παραπάνω, χαρακτηριστικές —κατά τη γνώμη μας— παρατηρήσεις εντοπίζουν μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά της κυπριακής κοινωνικής δομής, πριν και μετά την τουρική εισβολή. Ένας πρώτος σημαντικός εντοπισμός είναι ότι κυρίαρχο, με μίαν οριζόντια τουλάχιστον έννοια, στοιχείο της κυπριακής κοινωνίας ήταν η μεσαία τάξη, η «τάξη των μαγαζατόρων». Ο εντοπισμός αυτός μας επιβοηθά να κατανοήσουμε καλύτερα τα ιδιόρρυθμα ιδεολογικά στοιχεία που συνθέτουν τη σύγχρονη κρατικίστικη - «ανεξαρτησιακή» αντίληψη της πλειοψηφίας των ελληνοκύπριων, μια αντίληψη που ευκολότερα μπορεί να πατήσει σε μια «μικρομεσαία» αστική τάξη και να απλωθεί και στις υπόλοιπες, αφού τα όρια ανάμεσά τους είναι ασαφή, χωρίς τους βαθιούς κείνους ταξικούς διαχωρισμούς πάνω στους οποίους εδράζονται οι ανταγωνιστικές ιδεολογίες.

Ένας δεύτερος σημαντικός επίσης εντοπισμός είναι —σε συνδυασμό με άλλα οικονομικά στοιχεία— η χαρακτηριστική μεταβατικότητα ανάμεσα στις τάξεις και τα στρώματα της κυπριακής κοινωνίας. Ο μικροϊδιοκτήτης γης μπορούσε να 'ναι ταυτόχρονα υπάλληλος ή εργάτης ή μαγαζατορας.

Αυτό το χαρακτηριστικό στοιχείο έδινε μίαν ιδιαίτερη πτυχή στο όλο πρόβλημα αμβλύνοντας σημαντικά κάθε έννοια ταξικής αιχμής. Μέσα από τη δυνατότητα κάθετης ή οριζόντιας ταξικής διεξόδου ο «μικρομεσαίος» ελληνοκύπριος μπορούσε να ξεγλιστρά, εξασφαλίζοντας μια ανεκτή, σχετικά, ζωή χωρίς τα έντονα στριμώγματα που διαμορφώνουν ή επιβάλλουν οι ταξικές πολώσεις.

Τέλος, ένας τρίτος σημαντικός εντοπισμός είναι αυτός που επισημαίνει τη διαφοροποίηση της κοινωνικής δομής σαν αποτέλεσμα της εισβολής των τούρκων. Ο εντοπισμός αυτός βασικά συνοψίζεται στο πρόβλημα της προσφυγιάς και του εδάφους, ένα πρόβλημα εξαιρετικά σημαντικό για μια τόσο περιορισμένη εδαφικά και πληθυσμιακά περιοχή.

Για να κατανοήσουμε όμως καλύτερα την εξέλιξη των πραγμάτων, θα πρέπει να συνδυάσουμε τα παραπάνω με την όλη στάση και συμπεριφορά του κυρίαρχου συγκροτήματος εξουσίας και της κυβέρνησής του.

Ο Ρένος Σολωμίδης στο ίδιο του άρθρο αναφέρει: «Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ένα από τα εμφανή στοιχεία της Κυπριακής οικονομίας, η κυρίαρχη θέση της μικροεπιχειρήσεως έχει ενισχυθεί μετά την εισβολή. Διαπράξαμε σφάλμα να χρηματοδοτούμε και να αναζωογονούμε πολύ μικρές μονάδες που δημιουργήθηκαν πριν και μετά την εισβολή και ίσως χάσαμε μια καλή ευκαιρία να αναδιαρθρώσουμε πάνω σε ορθολογιστική βάση την Κυπριακή επιχείρηση...».

Τι να σημαίνει άραγε αυτό; Σημαίνει ότι το κυρίαρχο στοιχείο της κυπριακής οικονομίας, δηλαδή η «μικροεπιχείρηση» ή η «μικρομεσαία» επιχείρηση, ενισχύθηκε αντί να χάσει την κυρίαρχη θέση του.

Για άλλη μια φορά το ιστορικό πεπραγμένο και αποτέλεσμα φάνηκε στην πράξη ισχυρότερο και από τον πιο επεξεργασμένο αστικό ρασιοναλισμό. Η κυπριακή κυβέρνηση, πράττοντας από τη σκοπιά της σωστά, κατόρθωσε με τον πιο ευλύγιστο τρόπο και την ταξική αιχμή να αμβλύνει και την κυπριακή οικονομία να προσαρμόσει στα όρια των δυνατοτήτων, που δεν μπορεί να είναι παρά αυτά του νησιού των «μαγαζατόρων», με την έννοια του αναγκαστικά μικρομεσαίου μέσα σ' ένα συντριπτικό πλέγμα παγκόσμιου καταμερισμού.

Γι' αυτό και η κυπριακή κυβέρνηση, αντί να φτιάξει μεγάλες βιομηχανίες, δηλαδή το μη πραγματικό, έδωσε δάνεια στους άνεργους πρόσφυγες, ενισχύοντας ειδικότερα αυτούς που είχαν επιχειρήσεις πριν την εισβολή, για να τις ξαναφτιάξουν στο Νότο.

Όμως όλα αυτά με μια διαφορά. *Τώρα το βάρος των μικρομεσαίων αυτών επιχειρήσεων δεν είναι μόνο το εμπόριο αλλά και οι βιοτεχνίες μεταποίησης.* Έτσι βλέπουμε τη «μεσαία» τάξη να ξαναδρώνεται στο νησί, κάτω από διαφορετικούς όμως όρους.

Έχοντας πια αυτά υπόψη μας, μπορούμε να στοιχειοθετήσουμε τις απαντήσεις σχετικά με το ερώτημα που βάλουμε στην αρχή για το πού στηρίχθηκε η περιβόητη ανάκαμψη.

Ένα πρώτο σκέλος της απάντησης μας δίνει ο Υπουργός Οικονομικών της Κύπρου Α. Πατσάλιδης, που έλεγε στην ομιλία του στην κυπριακή βουλή για τις οικονομικές εξελίξεις κατά το 1978 (11-1-79) ότι «αι αυξήσεις των μισθών και ημερομισθίων κατά το 1977 επετεύχθησαν εντός *συνθηκών βιομηχανικής ειρήνης*» και προέβλεπε «κάποια επιδείνωση κατά το 1978 με βασικόν χαρακτηριστικόν την αύξησιν του *αριθμού των ανεπίσημων απεργιών*».¹³ Στη διατύπωση της απάντησης αυτής συμβάλλει με τον τρόπο

του και ο πρόεδρος του Κυπριακού Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Μ. Σαββίδης, που στην ετήσια έκθεση της 13-12-78, παρατηρούσε ότι η επιδίωξη της αναστήλωσης της κυπριακής οικονομίας επιτεύχθηκε «χάρη στα αξιόλογα προγράμματα της Κυβερνήσεως, την πρωτοβουλία του Κύπριου επιχειρηματία και τη συνεργασία και την εποικοδομητική στάση των άλλων τάξεων»¹⁴, και τόνιζε ότι η πρωταρχική προϋπόθεση για την αποτελεσματική εφαρμογή κάθε οικονομικής πολιτικής είναι «η ανάγκη διαφυλάξεως της ενότητας και συνεργασίας μεταξύ των τάξεων του λαού και της κυβερνήσεως».¹⁵

Συνθήκες λοιπόν βιομηχανικής ειρήνης και συνεργασίας όλων των τάξεων, με στόχο την οικονομική ανάκαμψη που αυτή με τη σειρά της θα συμβάλλει στην προώθηση του πολιτικού αγώνα. Πώς όμως η ευχή γίνεται πραγματικότητα; Την απάντηση μας τη δίνει το ΑΚΕΛ, το Ανορθωτικό Κόμμα του Εργαζόμενου Λαού, που αντί να ανορθώσει τον εργαζόμενο λαό, ανόρθωσε, με τον τρόπο του, τον κυπριακό καπιταλισμό. Υπήρξε ο ενδιάμεσος που η ευχή οδηγήθηκε στην πραγματοποίησή της, δίνοντας την ειδυλλιακή εικόνα μιας ανεμισσόμενης οικονομίας, όσο κι αν αυτή αμαυρωνόταν από μερικές ανεπίσημες απεργίες.

Το δεύτερο σκέλος της απάντησης μάς το δίνει η δυνατότητα της κυπριακής εργοδοσίας να εκμεταλλευθεί μ' έναν έντονο τρόπο τη φτηνή εργατική δύναμη που αποτελεί ο μεγάλος όγκος της προσφυγιάς.

Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε δύο χαρακτηριστικά στοιχεία.

Α) Το γεγονός ότι η τιμή της εργατικής δύναμης στην Κύπρο είναι εξαιρετικά χαμηλή¹⁶, και Β) το γεγονός ότι η κυπριακή οικονομία στηρίζεται αποφασιστικά πάνω στην εξαιρετικά έντονη εκμετάλλευση των γυναικών. Πραγματικά οι γυναίκες στην Κύπρο όχι μόνο αποτελούν μεγάλη μερίδα του εργαζόμενου πληθυσμού, αλλά και τον παρία της κυπριακής κοινωνίας. Μιας κοινωνίας συντεχνιακής, που στηρίζεται δομικά πάνω στην υποθετική διατήρηση των οικογενειακών δεσμών, που μεταφράζεται στο γεγονός ότι οι μισθοί των γυναικών διατηρούνται στάσιμοι και χαμηλοί *γιατί αποτελούν μέρος των εσόδων της «μεγάλης πατριαρχικής οικογένειας»*, αφού όλοι οι μισθοί συγκεντρώνονται σ' ένα πουγκί ή σ' ένα «νοικοκύρη».

**ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΣΦΟΡΩΝ ΣΕ ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ
ΕΙΔΟΣ ΣΤΟ ΤΑΜΕΙΟ ΑΝΑΚΟΥΦΙΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ**
[1-8-74 – 31-12-76] ⁽¹⁷⁾

Α' ΕΙΣΦΟΡΕΣ ΣΕ ΧΡΗΜΑ

ΧΩΡΑ	ΟΛΙΚΟ ΕΙΣΦΟΡΩΝ (σε εκατ. λίρες)
Ελλάδα	2.626.912,995
Η.Π.Α.	691.874,271
Γερμανία	526.141,292
Μεγάλη Βρετανία	425.016,462
Αυστραλία	322.886,902
Νότιος Αφρική	181.477,373
Καναδάς	144.821,717
Νιγηρία	69.625,149
Λιβύη	54.134,440
Γαλλία	30.989,191
Βέλγιο	26.461,330
Καμερούν	30.379,370
Ζάμβια	25.932,380
Ελβετία	23.591,176
Παναμάς	22.193,880
Περσικός Κόλπος	20.566,000
Λίβανος	17.209,708
Νέα Ζηλανδία	15.553,315
Ιταλία	12.384,232
Σουηδία	11.993,886
Ροδεσία	9.575,600
Κένυα	6.429,795
Σαουδική Αραβία	6.235,111
Μπουρούντι	4.523,816
Ε.Σ.Σ.Δ.	3.938,171
Μπαχρέιν	2.262,567
Ιρλανδία	1.793,482
Αίγυπτος	1.504,403
Δανία, Βενεζουέλα, Φιλανδία, Μποτσουάνα, Αυστρία, Γιουγκοσλαβία, Ολλανδία, Νορβηγία, Αϊτή, Νέα Γουίνέα, Χιλή, Ισραήλ, Ιαπωνία	4.461,724
Διάφορες	40.637,202
Σύνολο	5.361.506,940

Β' ΕΙΣΦΟΡΕΣ ΣΕ ΕΙΔΟΣ (σε εκατ. λίρες)

1) Εισπράξεις από πωλήσεις διαφόρων ειδών που στάλθηκαν σαν βοήθεια	1.180. 611, 768
2) Από Ελλάδα	
α) Από πώληση λιπασμάτων	802. 597, 680
β) Από πώληση διαφόρων ειδών που προσφέρθηκαν από τον Ελληνικό λαό	476. 593, 591
γ) Τρόφιμα αξίας 1. 551. 996, 702	
3) Από Ε. Σ. Σ. Δ. - αργό πετρέλαιο αξίας	280. 334, 285
Σύνολο	4. 292. 134, 025

Σ' αυτό φυσικά συντελεί και η ίδια η συντηρητική - παθητική ιδεολογία που έχει διαποτίσει την ελληνοκύπρια εργαζόμενη, που βλέπει και η ίδια τη δουλειά της σαν πάρεργο των «γυναικείων καθηκόντων» ή σαν μέσο για τη συμπλήρωση της «προϊας».

Τέλος, το τρίτο σκέλος της απάντησης μας το δίνει η εξωτερική βοήθεια. Πέρα από τον πίνακα που παραθέτουμε σχετικά με το σύνολο των εισφορών σε χρήμα και είδος στο ταμείο ανακούφισης Κύπρου, αξίζει να σημειωθεί ότι η αμερικανική βοήθεια στα τρία χρόνια μετά από την εισβολή έφτασε στα 85 εκατομ. δολ.

Τα τρία αυτά σκέλη οδηγούν προς μια μοναδική κατεύθυνση. Η κατεύθυνση αυτή δεν είναι άλλη από τον μετά την εισβολή στρατηγικό προσανατολισμό του κυπριακού καπιταλισμού, που στόχος του δεν είναι βέβαια η «ισόρροπη και σύμμετρη ανάπτυξη»¹⁸, αλλά η δημιουργία όλων των συνθηκών υποδομής (αποκατάσταση προσφύγων, τεχνολογία, ειδικευση εργατικής δύναμης, αύξηση της παραγωγικότητας) και η εκμετάλλευση όλων των διεθνών ευνοϊκών συγκυριών (απώλεια της σημασίας του Λιβάνου μετά την καταστροφή) ώστε να κατευθυνθεί —και κατευθύνεται ήδη— από τη μια μεριά προς τις επενδύσεις με άξονα τις εξαγωγές, και από την άλλη να γίνει «ένα μελλοντικό εμπορικό κέντρο, ελκυστικό στους πιθανούς επενδυτές»¹⁹. Θέλοντας λοιπόν να γίνει υπερπόντιο εμπορικό κέντρο, πράγμα που σημαίνει διεξαγωγή εμποροχρηματικών συναλλαγών χωρίς δημοσιονομικά εμπόδια, ή θέλοντας να δημιουργήσει ελεύθερες ζώνες, και να εγκαταστήσει μάλιστα σ' αυτές εταιρείες, τι άλλο μπορεί να σημαίνει από το ότι προσανατολίζεται, ολοένα και περισσότερο, στο να γίνει ένας νέος Λίβανος;

Αν η πεμπτουσία του κυπριακού οικονομικού «θαύματος» ήταν ο ελληνοκυπριακός λαός να φτάσει στο σημείο ώστε να καταναλώνει παραπάνω απ' όσο παράγει, τα όρια του «θαύματος» αυτού δεν μπορούν παρά να είναι πολιτικά. Αν για μια ολόκληρη ι-

στορική περίοδο τον αγώνα για την ένωση των Ελλήνων της Κύπρου τον επικαθόριζε η κοινή εθνική ταυτότητα, η ανεξαρτησία, που από τη φύση της ήταν ημιτελής, οδήγησε σε αποκλίνουσες επιλογές την ελληνοκυπριακή αστική τάξη από το εθνικό «κέντρο», από τη στιγμή που έγινε ο ηγεμόνας της πάλης. Κι εδώ πέρα βρίσκεται το κρίσιμο σημείο: οι νέες στρατηγικές επιλογές της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης, μέσα σ' ένα κλίμα πολιτικού εφησυχασμού και παθητικοποίησης, όπου τα κόμματα της ιστορικής αριστεράς συμβάλλουν κι αυτά με τον τρόπο τους στη διαμόρφωση του κλίματος αυτού, οδηγούν ή όχι στην απομάκρυνση από τους στόχους του αγώνα για την αυτοδιάθεση - ένωση; Κι αν πράγματι οδηγούν, τότε ποιες είναι εκείνες οι ιδέες, και στη συνέχεια εκείνες οι δυνάμεις για να εμποδίσουν αυτή την πορεία;

Αυτά είναι τα ερωτήματα που πρέπει ν' απαντηθούν, πολιτικά, κάνοντας πέρα τους διθυράμβους του οικονομικού θαύματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η πολιτική κατάσταση και τα πολιτικά κόμματα στην Κύπρο

I. Σχετικά με την πολιτική κατάσταση

Με τη ζυριχική διέξοδο που δόθηκε στο κυπριακό ζήτημα, η κυπριακή κοινωνία στο σύνολό της βρέθηκε μπροστά σε μια παράδοξη κατάσταση: δομημένη πάνω στα αποικιακά πρότυπα, ήταν υποχρεωμένη μέσα σε μια νύχτα να δημιουργήσει τις δομές του ανεξάρτητου κράτους. Ολόκληρη η καταλυτική διάσταση του αντιαποικιακού, εθνικοενωτικού κινήματος, όχι μόνο δεν καθόρισε τη φυσιογνωμία του νέου κράτους, αλλά χρησιμοποιήθηκε απεναντίας για να γίνουν περισσότερο τελέσφορες οι διαπραγματεύσεις. Το κίνημα στο σύνολό του, αφού αποεθνικοποιήθηκε, οδηγήθηκε στην κατεύθυνση του ανεξαρτησιασμού και χρησιμοποιήθηκε σαν δικαιολόγηση της ανεξαρτησιακής επιλογής.

Η νεόκοπα ανεξάρτητη ελληνοκυπριακή αστική τάξη, από τη στιγμή που το ανεξάρτητο κράτος ηγεμόνευσε σαν επιθυμητή επιλογή, βρέθηκε στην ανάγκη να διαμορφώσει τους όρους της κανονικής λειτουργίας του κράτους αυτού. Κι επειδή δεν μπορούσε βέβαια να τους διαμορφώσει από την ανυπαρξία, τους δανείστηκε από το πρόσφατο παρελθόν της σαν τάξης αποικιακού κράτους. Η υπαλληλική λ. χ. γραφειοκρατία της αποικιακής περιόδου και τα στρώματα που διαμορφώθηκαν και αναπτύχθηκαν μέσα σ' αυτή, όχι μόνο δεν συρρινώθηκαν αλλά αποτέλεσαν το βασικό στήριγμα της νέας κατάστασης που όχι μόνο δεν μπορούσε να τα «αγνοήσει», αλλά έπρεπε σοβαρά να τα πάρει υπόψη της, προκειμένου να υλοποιηθεί η ανεξαρτησιακή

επιλογή. Κι αυτή η επιλογή ήταν που επέβαλε τις συμμαχίες με τα στρώματα αυτά.

Έτσι, το νέο ανεξάρτητο κράτος, ενσωμάτωσε όλες εκείνες τις δομές και στρώματα, πολυπληθή στ' αλήθεια και με τη δικιά τους λογική που φαίνεται να την επέβαλαν, της αποικιακής κοινωνίας, επικυρώνοντας μ' αυτό τον τρόπο την επικράτηση του ανεξαρτησιασμού, και τη στηριγμένη σ' αυτόν επακόλουθη πορεία. Και τόση ήταν η επιτυχία, που όχι μόνο κατασιγάσθηκε η ενωτική αιχμή του αγώνα της προηγούμενης περιόδου, αλλά συμπαρέσυρε μαζί της κι, όλες εκείνες τις κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις, που ενώ κάποτε επάνδρωσαν τους αγώνες της ένωσης, φάνηκαν ν' αποδέχονται σαν μόνη έγκυρη εκδοχή, την εκδοχή της ανεξαρτησίας.

Τα πρώτα χρόνια συγκαλύφθηκαν με επιτυχία όλες εκείνες οι αντιφάσεις που κρύβονταν στις ζυριχιακές παραδοχές και όρους, και που θα ξέσπαγαν αργότερα, όχι μόνο για ν' αποδείξουν με τον πιο κραυγαλέο τρόπο ότι η επιλογή της ανεξαρτησίας περιείχε συνάμα και την ακύρωσή της, αλλά και για ν' ανοίξουν τις πύλες στις επίδοξες ορδές του επεκτατικού Αττίλα. Η ανεξαρτησιακή επιλογή και η παραίτηση σ' αυτήν σφραγίσθηκε με αίμα.

Η περίοδος της ανεξαρτησίας φαίνεται ν' αποδείχθηκε χρήσιμη σ' όλες εκείνες τις δυνάμεις που την αποδέχθηκαν. Κι αυτό όχι μόνο γιατί ενσωματώθηκαν με άριστους όρους, αλλά κι επειδή τους έδωσε την πολυτέλεια του χρόνου να επεξεργασθούν τις έσχατες δικαιολογήσεις του νέου τους ρόλου. Έτσι, η παραίτηση ντύθηκε με το μανδύα της συνέχισης του αγώνα, και το νέο δυνάμει αλυσόδεμα φόρεσε τα ρούχα της απελευθέρωσης. Κι απ' την άλλη, σ' αυτήν ακριβώς την περίοδο είναι που, πέρα από τη διαμόρφωση των δομών του νεόκοπου κράτους, διαμορφώθηκαν και οι κύριοι άξονες των πολιτικών επιλογών στο σύνολό τους.

Ένας από τους βασικούς αυτούς άξονες, που φαίνεται να τον αποδέχονται όλες οι πολιτικές δυνάμεις, είναι η πολιτική της ταξικής ειρήνης και συνεργασίας. Κι αυτή η πολιτική ερμηνεύεται διαφορετρόπα από τις πολιτικές δυνάμεις του νησιού: είτε επειδή αυτή χρειάζεται για την αντιμετώπιση των καιριων οικονομικών, πολιτικών και εθνικών προβλημάτων, είτε επειδή, κάπως αργοπορημένα πια, κατανόησαν πως «το στάδιο του αγώνα του κυπριακού λάου είναι ακόμα αντί - ιμπεριαλιστικό, εθνοαπελευθερωτικό», και πως αφού είναι όλα αυτά, «κατά συνέπεια απαιτείται η πιο πλατειά ενότητα του λάου, ανεξάρτητα από ιδεολογίες ή πολιτικές διαιρέσεις και πεποιθήσεις».¹

Σήμερα πια, το παραπάνω απόσπασμα που οφείλεται στο ΑΚΕΛ, συγκαλύπτει χαρακτηριστικά το δικό του πολιτικό ρόλο. Κι αυτό, όχι γιατί γενικά δεν χρειάζεται η ενότητα του λαού ανεξάρτητα από ιδεολογίες κλπ., αλλά γιατί το ίδιο το ΑΚΕΛ, αφού πρώτα αποποιήθηκε τον αγώνα του κυπριακού λάου, που και ενωμένος ήταν και ιδεολογία είχε, συντέλεσε με την πολιτική του συμπεριφορά ώστε αυτός ο ίδιος ο λαός να παθητικοποιηθεί και ν' απογυμνωθεί από τη μόνη ιδεολογία που τον ενοποιούσε καθοριστικά: την εθνική.

Ωστόσο, μια από τις σπουδαιότερες συνέπειες της πραγματικότητας που σφραγίσει η παραίτηση από τους εθνικοενωτικούς στόχους, ήταν να προκληθεί η διάσπαση των ελληνοκυπρίων σε «δημοκράτες ανεξαρτησιακούς» και σε «ενωτικούς φασίστες». Κι ο μύθος φτάνει στο αποκορύφωμά του. Πώς είναι δυνατό να ζητάς την ένωση χωρίς να είσαι φασίστας, τη στιγμή που το κόμμα του λαού την αποποιήθηκε. Κι έτσι, μια νέα, ανύπαρκτη πρώτα, αυθαίρετη και ανιστορική αντίθεση, ξεπήδησε για να παραπλανήσει τις λαϊκές μάζες απέναντι στους στόχους τους. Το ΑΚΕΛ λοιπόν ήταν εκείνο, που ενώ μιλάγε για την ανάγκη της ενότητας όλου του λαού, στην πράξη τον διαφοροποιούσε και τον χώριζε. Η καινούργια όμως αυτή αντίθεση, αν αναζητήσει κανείς και τους κοινωνικούς της όρους, θα δει πως έχει τόσο βαθιά επιδράσει στην πολιτική κατάσταση του νησιού, ώστε να σφραγίζει κάθε πρωτοβουλία που δεν αποδέχεται τη λογική της ανεξαρτησίας. Σήμερα, στο τραπέζι της ανεξαρτησίας άθονται φυσικά μόνο όσοι την αποδέχθηκαν, ενώ, όλες εκείνες οι δυνάμεις, αγροτικής κυρίως προέλευσης, που αποτελούσαν τον κορμό του ένοπλου τμήματος της πάλης για την αυτοδιάθεση - ένωση, βρίσκονται εκτός νυμφώνος, περιθωριοποιημένες και κατακερματισμένες.

Επιπρόσθετα, απαραίτητη προϋπόθεση για την πραγματοποίηση της ενότητας όπως την εννοούσε το ΑΚΕΛ, μια και το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων απαιτούσε τη διαφύλαξη του κυπριακού κράτους², ήταν το όνειρο της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης να γίνει πραγματικότητα: να κατασιγάσουν οι ταξικές συγκρούσεις και να διοχετευθούν στις ανώδυνες εκπροσωπούμενες διεκδικήσεις. Έτσι, ο Μ. Παπαπέτρου, πρόεδρος της ΕΔΟΝ, έλεγε πως «η πάλη των τάξεων θα 'ναι καταστρεπτική για την Κύπρο... είμαστε υπέρ της διεθνοποίησης του προβλήματος».³

Η πρακτική αυτή καρποφορεί κυρίως μέσα σ' ένα μετά - αποικιακό μεσοστρωματικό χώρο. Αυτή η τεράστια άμορφη μάζα από την άποψη της πολιτικής της σύνθεσης κι από το ρόλο της στην άρθρωση των οικονομικών παραγωγικών σχέσεων, αποτελεί την κολυμπήθρα στην οποία εμβάπτιστηκε η νέα πολιτική πρακτική του συνόλου των πολιτικών δυνάμεων της Κύπρου. Και οι αξίες της μάζας αυτής, μέσα στην ευνοϊκή οικονομική συγκυρία της ευημερίας, μπολιάστηκαν στο μικρό και χωρίς παράδοση αγώνων κυπριακό προλεταριάτο, με αποτέλεσμα ν' αποδυναμώσουν την ικανότητά του ν' αρθρώσει τον δικό του κοινωνικό λόγο, μέχρι που το απενεργοποίησαν ολοκληρωτικά, ακόμη και στο επίπεδο των διεκδικητικών του αιτημάτων. Η ιδιόμορφη οργάνωση του συνδικαλισμού στην Κύπρο μετά την ανεξαρτησία, όπου οι εργάτες υποχρεωτικά ανήκουν στα συνδικάτα των δύο βασικών κομμάτων μέσα από τις συντεχνίες τους, αποτελούσαν την καλύτερη εγγύηση για τη διεκπεραίωση των διεκδικητικών αιτημάτων έξω από την ίδια την τάξη, εκεί που πρώτα οι εργατικές συντεχνίες «φημίζονταν για το μεγάλο ποσοστό της επιρροής τους στην κυπριακή εργατική τάξη».⁴

Το παραπάνω αληθεύει ακόμη περισσότερο και για την Εκκλησία, την τεράστια αυτή πολιτική δύναμη που αρχικά συγκέντρωνε στο πρόσωπό της κάθε χειρισμό του

εθνικού ζητήματος των κυπρίων και στη συνέχεια έγινε ο σημαντικότερος εταίρος στην Εθναρχία, που με τις συμφωνίες της Ζυρίχης κατοχυρώνει το αναπαλλοτρίωτο της περιουσίας της, που είναι τεράστια, ώστε σήμερα να δείχνει ιδιαίτερη ευαισθησία στο μεσοστρωματικό χώρο, πράγμα που φαίνεται τόσο στη χρησιμοποίηση του γεγονότος ότι από τους κόλπους της έβγαλε τον χαρισματικό σχεδόν ηγέτη που θεμελίωσε το νέο κυπριακό κράτος, όσο και στις επενδυτικές της προτιμήσεις, που ευνοούν ακριβώς την αναπαραγωγή του χώρου αυτού.

Η πολιτική όμως κατάσταση στην Κύπρο, πέρα από τον άξονα που προαναφέραμε, εκτυλίσσεται και σ' ένα άλλο άξονα, εξίσου σημαντικό, κι αυτός είναι η ιδιότυπη οργάνωση της πολιτικής εξουσίας του Κράτους. Και είναι ιδιότυπη, όχι από την άποψη της παράθεσης των θεσμών του, αλλά από την άποψη του τρόπου που φαίνεται αυτοί οι θεσμοί να υλοποιούν τις διάφορες πολιτικές προτάσεις, όσο και από την άποψη του τρόπου με τον οποίο αρθρώνονται σ' αυτούς οι διάφορες πολιτικές δυνάμεις.

Ανάμεσα σ' αυτούς τους δύο άξονες είναι που πολώνεται η πολιτική κατάσταση στη νησί, μ' έναν τρόπο τόσο καθοριστικό, που είναι αδιανόητο να υπάρξει κάτι άλλο έξω από το πεδίο αυτό, τόσο στο επίπεδο μιας εναλλακτικής μαχητικής πρότασης για την επίλυση του προβλήματος, όσο και στο επίπεδο των καθημερινών συγκρούσεων.

Αξίζει, πιστεύουμε, ν' αναφερθούν για ακόμη μια φορά, με συνοπτικό τρόπο, οι βασικές συντεταγμένες του δεύτερου αυτού άξονα, για να καταδειχθεί μέσα σε ποιο κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό χώρο πραγματοποιείται η πύλωση που αναφέραμε. Κι αυτές φρονούμε πως είναι:

- α. Η παραίτηση από τον εθνικοενωτικό αγώνα.
- β. Η αποδοχή της εναλλακτικής της ανεξαρτησίας, που εμπεριείχε την ακύρωση της, από το γεγονός και μόνο της εγγυητικής συγκυριαρχίας.
- γ. Η ενσωμάτωση των αποικιακών δομών στο ανεξάρτητο κράτος.
- δ. Η ανάπτυξη του ιδιότυπου κρατισμού μέσα στους κυπρίους.
- ε. Ο κατακερματισμός των αιτημάτων των λαϊκών τάξεων και η προμοδότηση της μικροαστικής ιδεολογίας, και
- στ. Οι αποκλίνουσες επιλογές της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης.

Τα παραπάνω στοιχεία, που αποτελούν τη σημερινή πραγματικότητα, φαίνεται να συνδέονται μεταξύ τους, με τον κίνδυνο του αφανισμού, που στο όνομά του έχει επιτευχθεί η συναίνεση όλων για την προμοδότηση της ανεξαρτησιακής επιλογής. Η συναίνεση όμως αυτή, όπως αποδείχθηκε και από τον Αττίλα, δεν ακυρώνει σε καμιά περίπτωση την πραγματικότητα του παραπάνω κινδύνου, και γι' αυτό ακριβώς είναι ανενεργή.

Πέρα απ' αυτό, τα στοιχεία που αναφέραμε βοηθούν στην αποτίμηση του μύθου σχετικά με την απρόσκοπτη δημοκρατική λειτουργία της «Ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας». Και πρέπει να σταθούμε εδώ, γιατί η παραπάνω λογική έχει δεσπόσει,

και ενισχύει μια σειρά από άλλους μύθους, όπως ο μύθος της αντί - ιμπεριαλιστικής πολιτικής του προέδρου της, και ο μύθος της αδέσμευτης πολιτικής που ασκεί η κυβέρνηση της. Προσεγγίζοντας τους μύθους αυτούς χρειάζεται συνάμα να σταθούμε για λίγο στο πολιτικό σύστημα της Κύπρου, που η παρουσίασή του θα μας δείξει, πιστεύουμε, τις αναλογίες της εσωτερικής πολιτικής με την εξωτερική, τις αναλογίες της εσωτερικής ανεπάρκειας της παραπάνω λογικής με τους πειραματισμούς στο διεθνολογικό επίπεδο.

Η δομή της πολιτικής εξουσίας στην Κύπρο από τυπική άποψη ακολουθεί το προεδρικό σύστημα, όπου επικεφαλής της ελληνοκυπριακής ηγεσίας στέκει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ακολουθεί η Κυβέρνηση, το Εθνικό Συμβούλιο και η Βουλή, που εκλέγεται περιοδικά κάθε πέντε χρόνια, όπως προβλέπεται άλλωστε και από το Σύνταγμα. Βέβαια, μέχρι σήμερα έγιναν μόνο τρεις φορές εκλογές, το 1960, το 1965 και το 1976. Από το 1965 μέχρι το 1976 μεσολάβησαν 11 χρόνια, που σ' αυτά η Βουλή αυτοανανέωνε τη θητεία της. Το προεδρικό σύστημα, και ιδιαίτερα σ' ένα περιορισμένο εδαφικά και πληθυσμιακά κράτος, και μάλιστα με τον κίνδυνο του αφανισμού των πυλών, διαμορφώνει τους όρους ανάδειξης του Προέδρου σε καθολική φυσιογνωμία της κοινωνίας. Όσο όμως ο Πρόεδρος συγκεντρώνει στο πρόσωπό του τις ιδιότητες του χαρισματικού ηγέτη, που πολλαπλασιάζονται κιόλας μέσα σ' ένα μεσοστρωματικό χώρο, τις όποιες ανεβάζει σε αξίες, όσο περισσότερο παίζει το ρόλο αυτό, τόσο οι συνολικές, οι σύμφυτες, ανεπάρκειες της αρθρωμένης πολιτικής εξουσίας αποκρύβονται ή γίνονται δευτερεύουσες. Από την άλλη, όσο ο Πρόεδρος είναι η Έλλειψη του χαρισματικού ηγέτη, τότε όχι μόνο αναδύονται οι ανεπάρκειες, αλλά και η ίδια η άρθρωση της πολιτικής εξουσίας που ασκείται αποσυντονίζεται. Ο χαρισματικός ηγέτης γίνεται η απομίμησή του, που παύει ταυτόχρονα να είναι και το σημείο αναφοράς του μεσοστρωματικού χώρου, που βλέποντας τις αξίες του ν' αποδεικνύονται σαθρές, μετατοπίζεται μέσα σε μια αργόσυρτη και βασανιστική πορεία. Αυτή φρονούμε πως ήταν η περίπτωση Μακάριου - Κυπριανού. Κι ενώ, συγκεκριμένα, ο Μακάριος συγκέντρωσε στο πρόσωπό του την ενοποιητική αίγλη του χαρισματικού ηγέτη, ο Κυπριανός, όσες απαγωγές των συγγενών του πρώτου βαθμού κι αν μεσολαβήσουν, θ' αποτελεί την απομίμησή του, που οι πολιτικές του προτάσεις για την επίλυση της κρίσης θ' αποδεικνύονται αμφισβητήσιμες και καθόλου συνολικές.

Το Εθνικό Συμβούλιο από την άλλη, δεν έχει ουσιαστικά παρά μόνο συμβουλευτικό χαρακτήρα. Από την ίδια τη σύνθεση και το ρόλο του, το Εθνικό Συμβούλιο είναι ο εξισορροπητής των πολιτικών δυνάμεων του νησιού και ο αγωγός των αποφάσεων του Προέδρου. Η κανονική του λειτουργία, που δεν είναι άλλη από την κάλυψη των αποφάσεων του Προέδρου, πραγματοποιείται με την όσο το δυνατό ασφαλέστερη ισορροπία των δυνάμεων που δρουν μέσα στους κόλπους του. Το Υπουργικό Συμβούλιο επίσης, δεν απορρέει ούτε άμεσα ούτε έμμεσα από τα εκλογικά αποτελέσματα, ούτε επίσης, από την υπάρχουσα κατάσταση στη Βουλή. Απεναντίας, η σύνθεση των

μελών του υπάγεται στην προεδρική δεοντολογία και στις προθέσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας.⁵ Όσο για τη Βουλή, ο ρόλος της περιορίζεται από το χαρακτήρα του κυπριακού προεδρικού συστήματος, που ταιριάζει καταπληκτικά στη συνολική απονομή των ρόλων της πολιτικής ζωής της Κύπρου. Εκεί όμως που αποκαλύπτεται με τον πιο φανερό τρόπο ο αντιδραστικός χαρακτήρας της Κυπριακής Δημοκρατίας από την άποψη των δομών της, είναι το διοριστικό σύστημα των δημοτικών αρχόντων, που σχεδόν αναλλοίωτο κληρονομήθηκε από την εποχή της αποικιοκρατίας. Έτσι, οι Δήμαρχοι, οι δημοτικές επιτροπές, οι κοινοτικές αρχές (μέχρι τελευταία που έγινε παρωδία εκλογών)⁶, οι εφορευτικές και οι εκπαιδευτικές αρχές, διορίζονται αντί να εκλέγονται.

Θα μπορούσαν ν' αναφερθούν κι άλλα στοιχεία που αφορούν την άρθρωση του πολιτικού συστήματος στο νησί, όπως π. χ. το πλειοψηφικό κατά περιφέρεια εκλογικό σύστημα, η μονοπώληση των μέσων μαζικής ενημέρωσης από το συγκρότημα εξουσίας, η στεγανοποίηση του γραφειοκρατικού οργανισμού που γεννάει αναπόφευκτα τη βασιλεία των μέσων, που, έστω κι αν μας οδηγούσαν στην ξερή συνταγματολογία, θ' αποδείκνυαν ότι η Κυπριακή Δημοκρατία δεν εντάσσεται σε καμιά εξαίρεση, αλλά κατευθείαν στην καρδιά του κανόνα. Κι αυτό είναι κάτι το απόλυτα φυσικό. Γιατί, θα 'ταν πραγματική αντίφαση το ημιτελές ανεξάρτητο κρατίδιο της Ζυρίχης ν' ακολουθήσει αυτοδύναμα την ανάπτυξη των δικών του εκπροσωπευτικών δημοκρατικών δομών, που θα ήταν ανάλογες με εκείνες που μας έδειξε η ευρωπαϊκή εμπειρία την περίοδο της ρήξης με τον απολυταρχισμό. Η ελληνοκυπριακή αστική τάξη, στο μέτρο που απομακρύνεται από τις εθνικές αιχμές του αγώνα, δεν μπορεί παρά να μεταφυτεύσει τις πολιτικές δομές της από το αντιδραστικό πολιτικό οπλοστάσιο των ευρωπαϊκών θεσμών, πράγμα που νομίζουμε ότι αποδεικνύεται από την υιοθέτηση ενός ιδιόρρυθμου αγγλοσαξωνικού πολιτικού συστήματος, που κλείνει στις εφαρμογές του στην Κύπρο στοιχεία μονοκομματισμού, καισαρισμού, και προπαντός το στοιχείο του κρατισμού και της αρχής του χαρισματικού ηγέτη.

Όλο αυτό το σύστημα επιβιώνει και λειτουργεί συμπληρούμενο αποφασιστικά από την αύξουσα της ολοκληρωτικοποίησης όλων ανεξαιρέτα των δομών, που δεν τροφοδοτείται μόνο από την πλασματική αντίθεση ενωτικός - φασίστας ή δεξιός, ανεξαρτησιακός - δημοκράτης, αλλά και εμπλουτίζεται από στοιχεία όπως η αστυνόμευση, το φακέλωμα και η εκμείευση της μεγαλύτερης δυνατής συναίνεσης του λαού με κεντρικό άξονα την παθητικοποίησή του. Αυτή η ολοκληρωτικοποίηση δεν έχει περάσει μόνο στην κοινωνία· έχει περάσει και στις ίδιες τις δομές των κομμάτων, που οι οπαδοί του οφείλουν ν' αποδέχονται και να σιωπούν. Από την άλλη, η πολιτική σκέψη ακολουθεί το μονοσήμαντο της κομματικής πρακτικής, που η λασπολογία και η κενολογία βαφτίζονται επιχειρήματα, όπως άλλωστε, καθώς κι άλλου επισημαίνουμε, το έδειξε η διαμάχη ανάμεσα στο ΑΚΕΛ και στην ΕΔΕΚ.

Αυτή η κατάσταση, σε συνδυασμό, όπως είπαμε, με τις αποκλίνουσες επιλογές της

ελληνοκυπριακής αστικής τάξης, ένα μόνο πράγμα ειφράζονται: ότι στο μονομπλόκ του Αττίλα και του αφανισμού, δεν αντιπαρατίθεται παρά η επίφαση της στηριγμένης στην παθητικοποίηση σύμπνοιας και ενότητας, που γίνεται ακόμη πιο εύθραυστη στο μέτρο που η εθνική υπόσταση του κυπριακού προβλήματος αποσυνδέεται απ' όλα τα προβλήματα της κυπριακής κοινωνίας.

II. Σχετικά με τα πολιτικά κόμματα

Πέρα από το γεγονός, που και παραπάνω επισημάνουμε, ότι τα πολιτικά κόμματα του νησιού είναι κατ' εικόνα κι ομοίωση της κοινωνίας τους, μια περιδιάβαση στον αρθρωμένο πολιτικό τους λόγο, νομίζουμε πως θ' αποβεί χρήσιμη για τον καλύτερο προσδιορισμό της φύσης τους. Προκαταρκτικά θα 'πρεπε να τονίσουμε για μια ακόμη φορά, πως εκεί που φαίνεται η πραγματική τους φυσιογνωμία, όσο κι αν παρασιωπώνται, είναι η αντιμετώπισή τους του εθνικού ζητήματος.

Ας ξεκινήσουμε όμως από το ΑΚΕΛ, που 'ναι και το μεγαλύτερο κόμμα. Στις 16-8-1974, η ΚΕ του ΑΚΕΛ, υστέρη από έκτακτη ολομέλεια, απευθύνει «βαρυσήμαντο έγγραφο» στον τότε πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, που δεν ήταν άλλος από τον Γλαυκό Κληρίδη, που ανάμεσα στ' άλλα αναφέρει: «Η διεθνής θέση της Κύπρου είναι αρκετά δύσκολη. Όπως έχει ανακοινωθεί, η Ελλάδα δεν μπορεί να μας παράσχει άμεση και αποτελεσματική βοήθεια για αντιμετώπιση της τουρκικής εισβολής και προέλασης για τους λόγους που έχει εκθέσει ο πρωθυπουργός κ. Καραμανλής. Η Βρετανία δεν πήρε σαν εγγυήτρια δύναμη κανένα μέτρο για να παρεμποδίσει την τουρκική επιδρομή», και παρακάτω: «η εξασφάλιση μεγαλύτερης διεθνούς βοήθειας και συμπαράστασης θα μας βοηθήσει να επιτύχουμε την καλύτερη δυνατή λύση του κυπριακού».⁷

Τι να σημαίνει άραγε αυτό; Ή για να διατυπωθεί διαφορετικά και με περισσότερη σαφήνεια: σε μια περίοδο όπου έχει μεσολαβήσει το πιο αιματηρό πραξικόπημα στην ιστορία της Κύπρου⁸ και η βάρβαρη και δολοφονική εισβολή των τούρκων, σαν αποτέλεσμα ουσιαστικά του κράτους της τριπλής συγκυριαρχίας, το ΑΚΕΛ επικαλείται την ιμπεριαλιστική Βρετανία, πάνω ακριβώς στη λογική της ίδιας της τριπλής συγκυριαρχίας, να παρεμποδίσει την εισβολή, αφήνοντας ταυτόχρονα την άποψη της ελληνικής κυβέρνησης σχετικά με την αμεσότητα της βοήθειας, ασχολίαστη, χωρίς έστω και την παραμικρή κριτική. Το κόμμα λοιπόν της ελληνοκυπριακής Αριστεράς, το κόμμα της «Ένωσης, και μόνο Ένωσης» του παρελθόντος, αποδεικνύει μ' αυτό τον τρόπο οριακά πως η βασική κατευθυντήρια πολιτική του δεν ήταν άλλη από την προσπάθεια να διατηρηθεί το ζυριχιακό καθεστώς. Η αντανάκλαση της στάσης αυτής στο πεδίο της εσωτερικής του πρακτικής είναι να αποτελεί το ίδιο έναν από τους στυλοβάτες του αναπτυσσόμενου πια κρατισμού της Κύπρου, μόνη εγγύηση για την εκμείωση της συναίνεσης του Κυπριακού λαού.

Από την άλλη, μέσα από τη σταδιακή παραίτησή του από τον εθνικοενωτικό αγώ-

να, φτάνει, σαν το μαζικότερο κόμμα της Κύπρου, να ελέγχει, μέσα από τις συνδικαλιστικές δομές του (ΠΕΟ), το μεγαλύτερο μέρος των μεσοστρωμάτων και των αγροτών, μπολιάζοντας συνάμα στο ελληνοκυπριακό προλεταριάτο τη μεσοστρωματική ιδεολογία. Κι αυτή η στάση δεν αναδεικνύεται μονάχα στο πολιτικό επίπεδο, αλλά και στο οικονομικό, μια και το ίδιο το ΑΚΕΛ έχει μετατραπεί σε συλλογικό καπιταλιστή, τόσο στο επιχειρησιακό επίπεδο, ελέγχοντας βιομηχανίες όπως η ΛΟΕΛ, όσο και στο διακρατικό εμπόριο, μονοπωλώντας τις εμπορικές συναλλαγές με τις ανατολικές χώρες.

Επιπλέον, στο διεθνοπολιτικό επίπεδο, η στάση του είναι πάντα ευθέως ανάλογη με την εξωτερική πολιτική της σοβιετικής υπερδύναμης, που όχι μόνο δεν καταδίκασε την τουρκική εισβολή, αλλά απεναντίας σιώπησε υποστηρίζοντας κι αυτή απ' τη μεριά της τη διεθνοποίηση του προβλήματος, σαν μόνη δίοδο συμμετοχής της στο χώρο. Έτσι το ΑΚΕΛ, την επαύριο της εισβολής διακήρυττε πως «... η Σοβιετική Ένωση υποστηρίζει την ανεξαρτησία, κυριαρχία και εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου, την οποία και είναι διατεθειμένη να εγγυηθεί είτε μέσω... του Συμβουλίου Ασφαλείας, είτε από κοινού με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής».⁹

Αυτές οι αλλαγές συντελέστηκαν στο ΑΚΕΛ, μέσα σε μια περίοδο ανάλογων μεταβολών στο μεταπολεμικό παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνημα και οριοθετούν τόσο τη στάση του απέναντι στο εθνικό ζήτημα της Κύπρου, όσο και την πρακτική του στο σύνολο των κοινωνικών προβλημάτων του νησιού. Ουσιαστικά, στην περίπτωση του ΑΚΕΛ, ο μόνος όρος που ιστορικά χρειαζόταν για να μετατραπεί σε βασικό αγωγό του ρεφορμισμού και του κρατισμού, της ιδιαίτερης αυτής πολιτικής για τη διευρυμένη συμμετοχή του στη διαχείριση της εξουσίας, όντας το ίδιο εργοδότης, ήταν η παραιτήσή του από τον εθνικοενωτικό αγώνα.

Το ΑΚΕΛ δεσπόζει σε τόσο μεγάλο βαθμό στο χώρο της Κυπριακής Αριστεράς, ώστε η ΕΔΕΚ, το δεύτερο κόμμα του χώρου αυτού, να μην είναι σε θέση ν' αμφισβητήσει σοβαρά την ηγεμονία του, πράγμα άλλωστε που φαίνεται και στην αριθμητική δύναμη του δεύτερου. Η ΕΔΕΚ, το κόμμα ουσιαστικά της ιδεολογίας του ανεξαρτησιασμού με τη μορφή της αδέσμευτης πολιτικής, είναι από άποψη εκπροσώπησης, και παρά τις καταστατικά δημοκρατικοσυγκεντρωτικές αρχές του, το κόμμα του «μικροαστικού σοσιαλισμού». Σε επίπεδο συσπείρωσης συγκεντρώνει κυρίως μικροαστικές δυνάμεις, διανοούμενους και μια σημαντική μερίδα της νεολαίας. Η απήχησή του στην ελληνοκυπριακή εργατική τάξη, τόσο εξαιτίας του χαρακτήρα του, όσο κι εξαιτίας της πολιτικής του αδυναμίας να δρα αυτοδύναμα, είναι ελάχιστη. Η επαναστατική του φρασεολογία, υποπροϊόν της εκπροσώπησης που ασκεί, ακυρώνεται από την πολιτική του πρακτική, που φάνηκε τόσο στις εκλογές του '70, όταν κατάφερε να αποκτήσει 2 έδρες στη Βουλή με την πριμοδότηση του ΑΚΕΛ, όσο και στις εκλογές του '76, όταν κατάφερε να κατακτήσει 4 έδρες, επιδιώκοντας να παίξει το ρόλο του τρίτου πόλου. Εκεί όμως που φαίνεται η αντιφατικότητά του, όπως και του καθένα,

είναι οι πολιτικές του προτάσεις γύρω από το εθνικό ζήτημα. Έτσι, ενώ καταδικάζει γενικά τη διζωνική ομοσπονδία —και όχι την ομοσπονδία— συμμετείχε από την άλλη στο Εθνικό Συμβούλιο, που υπήρξε τόσο Εθνικό, ώστε να προτείνει στις συνομιλίες της Βιέννης το 1977 το διχοτομημένο χάρτη του νησιού.

Ωστόσο, η ΕΔΕΚ χρησίμευε σαν ο αγωγός για να περάσει η αδέσμευτη μακαριακή πολιτική, μια και το ίδιο, σαν υπέρμαχος της αδέσμευτης Κύπρου, είχε αναπτύξει φίλιες σχέσεις με το σύνολο του αραβικού κόσμου, από τις όποιες βέβαια επωφελήθηκε η επενδυτική πολιτική του κυπριακού κεφαλαίου.

Τα δύο κόμματα της αριστεράς μοιράζονται τη διαχείριση της πολιτικής ζωής της Κύπρου μαζί με το Δημοκρατικό Κόμμα (ΔΗ-ΚΟ) του Σ. Κυπριανού, και το κόμμα του Δημοκρατικού Συναγερμού του Γλαύκου Κληρίδη.

Το ΔΗ-ΚΟ είναι νεώτατο κόμμα. Και ανήκει σε κείνη την κατηγορία των αστικών κομμάτων που αναδύονται «ως δια μαγείας» για να καλύψουν το κενό του αστικού πολιτικού χώρου, αποτρέποντας έτσι την ανεπιθύμητη πόλωση στις πολιτικές σχέσεις. Το ΔΗ-ΚΟ λοιπόν, παρουσιάστηκε στην πολιτική ζωή της Κύπρου με μόνο στόχο να καταστήσει για ακόμη μια φορά έγκυρη την εναλλακτική της ανεξαρτησίας στον αστικό χώρο, σε μια περίοδο που αμφισβητιόταν από τους ακροδεξιούς όσο και από τον Γ. Κληρίδη, που υποστήριζε μια πραγματιστική επίλυση του κυπριακού προβλήματος. Μετά από το θάνατο του Μακαρίου, αποδύθηκε στον αγώνα ν' αναπληρώσει τον ενοποιητικό του ρόλο, καλύπτοντας το κενό του χαρισματικού ηγέτη μ' ένα συνολικότερο σχήμα. Η ανάγκη να συνεχισθεί η πολιτική των λεπτών ισορροπιών, που από άποψη ουσίας εγγυάται την πραγματοποίηση των αποικινουσών επιλογών της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης, έδωσαν σάρκα και οστά στο κόμμα αυτό, που με την ουσιαστική ανοχή και υποστήριξη του ΑΚΕΛ, αρχίζει να διαμορφώνει την εσωτερική του δομή, αποκτώντας στελεχικό δυναμικό τόσο από τα ίδια τα κόμματα της αριστεράς, όσο και από την μετά - αποικιακή διοικητική και κρατική γραφειοκρατία.

Εκείνο που χαρακτηρίζει τα τρία κόμματα που αναφέρθηκαν είναι ότι συμμαρίζονται, για τους λόγους τους και με διάφορες παραλλαγές, τη γραμμή της ανεξαρτησίας, σε αντίθεση με το τέταρτο αστικό κόμμα, το Δημοκρατικό Συναγερμό του Γλαύκου Κληρίδη. Κι αυτό, όχι γιατί ο Δημοκρατικός Συναγερμός διέπεται από κάποιον ενωτισμό, αλλά επειδή αποτελεί και εκφράζει τον πραγματιστικό αστικό λόγο απέναντι στο εθνικό ζήτημα όπως παρουσιάστηκε κυρίως μετά από την εισβολή. Κι αυτός ο αστικός πραγματισμός του δεν είναι άλλος από το περιεχόμενο που δίνει στην πολιτική επίλυση της κρίσης, επιδιώκοντας ένα οριστικό διέξοδο σ' αυτήν. Εναντιούμενο στην πολιτική των λεπτών ισορροπιών στράφηκε από νωρίς στη λύση της ομοσπονδίας, μιλώντας από το 1975 ακόμη για τη διζωνική- και η ειρωνεία της πολιτικής ήταν ότι ενώ αμέσως μετά την εισβολή αποτέλεσε τον αποδιοπομπαίο τράγο της πολιτικής του Μακαρίου, το 1977 όλη σχεδόν η ελληνοκυπριακή πολιτική ηγεσία ερωτοτροπούσε με τις απόψεις που εκφράζε και διατύπωνε πριν από δύο χρόνια το κόμμα αυτό.

Ο αρχηγός του, ο Γλαυκός Κληρίδης, υπήρξε ο συνομιλητής του Ντενκτάς, και υπέγραψε μαζί του τη συμφωνία για τη μεταφορά των τουρκοκυπρίων του Νότου στο Βορρά, εκτελώντας την απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου, και που ουσιαστικά επικύρωσε τη διχοτόμηση. Ο αστικός του όμως πραγματισμός τον έφερε σε σύγκρουση με τα υπόλοιπα κόμματα, η οποία αποκορυφώθηκε με το ν' αποχωρήσει από το Εθνικό Συμβούλιο, κρατώντας στη συνέχεια μια στάση αναμονής, περιμένοντας την αποτυχία της πολιτικής των λεπτών ισορροπιών. Με τη σημερινή του μορφή συγκροτήθηκε ουσιαστικά μετά την εισβολή, προσπαθώντας να ενσωματώσει ή να συσπειρώσει όλα τα δεξιά ενωτικά κόμματα και οργανώσεις (ΔΕΚ, ΚΕΣ - ΔΡΑΣΙΣ, ΕΟΚΑ Β'), και στις εκλογές του 1976 πήρε το 27% των ψήφων, χωρίς όμως να εκπροσωπηθεί στη Βουλή. Αστικό κόμμα στη σύνθεσή του και στην εκπροσώπησή του, εκφράζει κι ένα μέρος από τα αγροτικά στρώματα, πριμοδοτώντας διακριτικά τα όσα απομεινάρια ενωτισμού έχουν απομείνει σε αυτά.

Ουσιαστικά, όπως θα δούμε και παρακάτω, η πολιτική του Κληρίδη δεν αποτελεί παρά μια δεύτερη πρόταση στην επίλυση του προβλήματος. Μια πρόταση που τη διέπει ο πραγματισμός της αποδοχής των όρων που επέβαλε η παρέμβαση του ιμπεριαλισμού όσο και η εισβολή των τούρκων του Αττίλα, χωρίς μάλιστα να υπάρχει έστω και η παραμικρή αμφισβήτηση απέναντι στην κατάσταση που επικράτησε μ' ένα μαχητικό τρόπο. Πάνω σ' αυτό ακριβώς το σημείο είναι που συγκρούεται με την πρόταση των τριών άλλων κομμάτων, και κυρίως με το ΔΗ-ΚΟ του Κυπριανού, με αποτέλεσμα να βρίσκεται σήμερα τελείως εκτός της εξουσίας, και ν' ακολουθεί φιλοαμερικανική πολιτική, ακριβώς επειδή οι ΗΠΑ φαίνεται να στοχεύουν προς μια «ρεαλιστική» διέξοδο ανάλογου τύπου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Το κυπριακό πρόβλημα σαν βασικό στοιχείο της ελληνοτουρκικής διένεξης και πώς αντιμετωπίζεται από την ελληνική πλευρά

Εξετάζοντας τη στάση των κυβερνήσεων και των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα και στην Κύπρο δεν μπορούμε παρά να σταθούμε σ' ένα κραυγαλέο γεγονός που γεννά πολλές αμφιβολίες και ερωτηματικά.

Ενώ δηλαδή διαπιστώνουμε ότι ολόκληρη η τουρκική και τουρκοκυπριακή πλευρά αντιμετωπίζει το κυπριακό ενιαία, συνδέοντας το με το πρόβλημα του Αιγαίου¹ και της καθόλου ελληνοτουρκικής διαμάχης, η ελληνική πλευρά, στο σύνολο της σχεδόν, πασχίζει να τα ξεχωρίσει σαν δύο τελείως διαφορετικά και άσχετα μεταξύ τους θέματα.

Έτσι, για όλους σχεδόν τους ελλαδίτες και ελληνοκύπριους πολιτικούς ηγέτες, το κυπριακό παρουσιάζεται από τη μια σαν ένα «άλλο πρόβλημα», το πρόβλημα κάποιου άλλου —ξένου— κράτους, που λέγεται Κύπρος και κάποιου άλλου —ξένου— λαού, που λέγεται κυπριακός, και από την άλλη αυτό το «άλλο» πρόβλημα αποτελεί το επίκεντρο της πολιτικής δραστηριότητας και των δύο πλευρών σ' ό,τι αφορά τα «εξωτερικά» τους θέματα.

Φρονούμε όμως ότι η προσέγγισή μας θα 'ταν απλουστευτική, αν την κοινή, σε τελευταία ανάλυση, στάση, τόσο των παραδοσιακών αστικών δυνάμεων, όσο και της ιστορικής αριστεράς, δεν προσπαθούσαμε να την ερμηνεύσουμε συνδυάζοντας τα αναγκαία ιστορικά στοιχεία με τη συγκεκριμένη, σημερινή τους κατάσταση, χωρίς τάσεις απόκρυψης των κοινών ή αποκλινόντων στοιχείων. Διερευνώντας την ιστορική πορεία του κυπριακού, σύντομα και σε σχέση —πάντα— με το πρόβλημα αυτό, μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

Στην πρώτη φάση του αγώνα, της δεκαετίας δηλαδή του '30 - '40 και του '40 - '50, η διεκδίκηση των Κυπρίων για ένωση έβρισκε αντιμέτωπη την Αγγλία και τις ελληνικές κυβερνήσεις, που ήταν υποχρεωμένες να δρουν στα πλαίσια της αγγλικής πολιτικής.

Απεναντίας, έβρισκε την ανεπιφύλακτη υποστήριξη του συνόλου του λαού μας στην Ελλάδα και στην Κύπρο, ορισμένων τμημάτων της αστικής αντιπολίτευσης και ολόκληρης της ελληνικής αριστεράς, που με επικεφαλής το ΚΚΕ, δε σταματούσε να διακηρύττει αδιάκοπα πως: «Η Κύπρος, το μεγάλο και πλούσιο νησί, που είναι Ελληνικό όσο είναι Ελληνικό το πιο παλιό κομμάτι του Ελληνικού κορμού, ξεγράφηκε από τον κατάλογο των εθνικών μας διεκδικήσεων και η κυβέρνηση των μοναρχικών χαρακτηρίζει «Βούλγαρο» κάθε πραγματικόν Έλληνα που επιμένει να τη διεκδικεί».²

Στη συνέχεια, μέσα στους κόλπους της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης βασικά, άρχισε σταδιακά ν' αναπτύσσεται η δυνατότητα, σαν εναλλακτικής λύσης, της ανεξαρτησιακής γραμμής.

Αυτό μορφοποιήθηκε στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '50 - '60. Έτσι, ενώ η Ζυρίχη φάνηκε να 'ναι για την ελλαδική πλευρά ένα μεταβατικό μάλλον στάδιο, για την ελληνοκυπριακή πλευρά, με επικεφαλής το Μακάριο, έδειξε να 'ναι ένας στόχος αυτός καθαυτός.

Δε θα 'ταν νομίζουμε χωρίς σημασία να παρατηρήσουμε ότι η πολιτική αυτή, πραγματική από τη μεριά της ελληνοκυπριακής ηγεσίας, βαδίζει παράλληλα με την ανάπτυξη μιας πλατειάς μικρής και μεσαίας αστικής τάξης, και ειδικά ενός μεγάλου στρώματος υπαλλήλων και γραφειοκρατικών στελεχών, που συνδέουν τελικά την ύπαρξή τους με το ζυριχικό κράτος. Στο ίδιο διάστημα η ελληνική αριστερά τόσο στην Κύπρο, όσο και στην Ελλάδα μένει προσηλωμένη στις κεντρικές της εκτιμήσεις για τον εθνικό χαρακτήρα του ζητήματος.

«Εκφράζοντας τα συμφέροντα και τους πόθους του ελληνικού λαού, πολεμώντας

σκληρά τον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό και το μοναρχισμό, το δημοκρατικό στρατόπεδο στη χώρα μας με επικεφαλής το ΚΚΕ, είναι ο πιο συνεπής, ο πιο αδιάλλακτος αγωνιστής της πάλης για την Ένωση»³, επιμένει το ΚΚΕ και η ΕΔΑ αργότερα, για να συμπληρώσει το ΑΚΕΛ τονίζοντας: «Η υπόθεση μας είναι ολοκάθαρη. Η Κύπρος αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της Ελλάδας... Ένωση με την Ελλάδα χωρίς όρους, χωρίς ανταλλάγματα, είναι η εθνική μας αξίωση. Λευτεριά για όλους. Για την πλειοψηφία και για τις μειονότητες».⁴

Μέχρι το διάστημα αυτό, ο ρόλος της Τουρκίας και της τουρκοκυπριακής αστικής τάξης ήταν βασικά περιορισμένος, αποτελώντας μια μερικότερη, εσωτερική καλύτερα, θα λέγαμε, πλευρά του ζητήματος.

Οι συμφωνίες του Λονδίνου και της Ζυρίχης άλλαξαν τα πράγματα. Η Αγγλία, παύοντας να είναι ο μοναδικός «ατόχος» του νησιού, δέχτηκε τη «συγκυριαρχία» της Ελλάδας και της Τουρκίας.

Με τις συμφωνίες αυτές, η Τουρκία αναγορευόταν επίσημα σε εγγυήτρια δύναμη με δικαιώματα στρατιωτικής παρουσίας και επέμβασης στο νησί⁵ και η τουρκοκυπριακή μειονότητα αναγνωριζόταν ισότιμος εταίρος. Η νέα αυτή πραγματικότητα ανέτρεψε ριζικά τους όρους της κατάστασης. Γιατί, για την ελληνική πλευρά, η νέα αυτή κατάσταση, από τη στιγμή που οικοδομούσε την υπαρξή της χάρη στην απεμπόληση και εγκατάλειψη του εθνικού προβλήματος, δημιουργούσε απαραίτητα την ανάγκη ενός νέου ριζικού αναπροσδιορισμού, όχι μόνο στο χώρο της Κύπρου, αλλά στο γενικότερο χώρο του Αιγαίου και της Μεσογείου. Γι' αυτήν, έπρεπε πια να τσακιστεί, απαγορευθεί και δυσφημιστεί κάθε μορφή ενωτικής διεκδίκησης του εθνικού κινήματος, που, με τη σειρά του, εξυπάκουε την ανατροπή της.

Αποδύθηκε λοιπόν σ' έναν αγώνα, που με την συνδρομή της ιστορικής αριστεράς, η οποία στο μεταξύ εγκατέλειψε για διαφορετικούς λόγους όλες τις προηγούμενες θέσεις της, δεν άργησε να φέρει «καρπούς».

Με δυο λόγια οι επίσημες δεξιές, κεντρώες και αριστερές δυνάμεις σε Ελλάδα και Κύπρο, κατόρθωσαν μέσα σε μια εικοσαετία να αντιστρέψουν την πραγματικότητα και να την πλαστογραφήσουν, συγκατανεύοντας κατά το μερτικό τους στη διαμόρφωση του σημερινού πλαισίου της de facto διχοτομημένης, αλλά κατά τα άλλα «ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας». Μιας δημοκρατίας, που το μισό της το κατέχει ανοιχτά η τουρκική πλευρά, και το άλλο μισό αγωνίζεται να διατηρήσει άοπλη και συρρικνωμένη η ελληνοκυπριακή πλευρά. Πώς τώρα αυτό το πλαίσιο είναι ζήτημα της Τουρκίας και της Κύπρου, στο οποίο η Ελλάδα δεν έχει λόγο ούτε —στο κάτω - κάτω— σαν εγγυήτρια δύναμη των συμφωνιών της Ζυρίχης, αυτό μόνο οι ελληνικές κυβερνήσεις και αντιπολιτεύσεις στην Αθήνα και στη Λευκωσία μπορούν να το ερμηνεύσουν.

Σήμερα, με εξαίρεση μια ελάχιστη μειοψηφία μεμονωμένων κομμουνιστών και ορισμένα εθνικιστικά στοιχεία σε Ελλάδα και Κύπρο, ο διαχωρισμός του κυπριακού

προβλήματος από την καθόλου ελληνοτουρκική διένεξη είναι, από άποψη ουσίας, η κεντρική πολιτική γραμμή όλων των γνωστών πολιτικών φορέων.

Η γραμμή αυτή παρουσιάζει όμως ένα σύνολο από αποκλίσεις, που η γνώση τους θα μας βοηθούσε στο να κατανοήσουμε καλύτερα τον κοινωνικό και πολιτικό ρόλο των διάφορων δυνάμεων που τις άφορα.

Η τυπική αλλά και ουσιαστική στάση της ελλαδίτικης και ελληνοκυπριακής κεντροαριστεράς (ΠΑΣΟΚ - ΕΔΕΚ) και της ιστορικής αριστεράς (ΚΚΕ, ΚΚΕσ, ΑΚΕΛ)⁶, κατά πρώτο λόγο συνοψίζεται κοφτά στο ότι το κυπριακό είναι ουσιαστικά ένα ανεξάρτητο από την ελληνοτουρκική διένεξη θέμα.⁷ Η πεισματική εμμονή μετά την μεταπολίτευση, ειδικά του ΑΚΕΛ και του ΚΚΕ πάνω στο ζήτημα αυτό, είναι χαρακτηριστική.

Πίσω από το πρόσχημα της πάλης ενάντια στις φασιστικές - σοβινιστικές απόψεις, που καλύπτονται από μια ψευδοδιεθνιστική αχλύ «αλληλεγγύης και συναδέλφωσης» με τους τούρκους εισβολείς και τους τουρκοκύπριους⁸ βρίσκεται ωμή η συγκεκριμένη πραγματικότητα της εγκατάλειψης οποιασδήποτε ουσιαστικής μορφής εθνικού ή κοινωνικού αγώνα.

Η παγιωμένη τους πια συμπεριφορά ειφράζεται με την ολοκληρωτική απόρριψη των επαναστατικών αρχών για το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση τους, με την εγκατάλειψη της υπεράσπισης της ελληνικής εθνικής ταυτότητας των Κυπρίων, με την προσαρμογή της όλης τους πολιτικής πρακτικής στις επιταγές της εκάστοτε εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας, πολιτικής που από το '60 και μετά ευνοούσε την ξεχωριστή κρατική ύπαρξη της Κύπρου, λόγω των εξαιρετικά μεγαλύτερων περιθωρίων διείσδυσης και επιρροής που μπορούσε να έχει εκεί. Η ευνοϊκή για τις τουρκικές και τουρκοκυπριακές απόψεις στάση της Ρωσίας, αλλά και των ΗΠΑ, εξηγείται καθαρά από τη σημαντική στρατηγική σημασία που έχει γι' αυτούς, κατά πρώτο λόγο η ίδια η Τουρκία. Μέσα σ' όλη τη στάση και συμπεριφορά τους είναι ολοφάνερο πόσο σημαντικότερη είναι γι' αυτούς η στάση της Τουρκίας. Αυτό ακριβώς αναγκάζει τις δυο υπερδυνάμεις να είναι τόσο ανεκτικές σ' αυτό το «άτακτο παιδί» και κατά κανόνα να συμπλέουν, τελικά, με τις τουρκικές θέσεις πάνω στο κυπριακό πρόβλημα.

Διαφορετική ως προς την προσέγγιση, αλλά και τα συμπεράσματά της, μέχρι ένα βαθμό, εμφανίζεται η κεντροδεξιά στο πρόσωπο των πιο συνειδητών εκπροσώπων της. Αυτή φραστικά δεν παραδέχεται το διαχωρισμό. «Η Κύπρος ήταν και παραμένει το κλειδί της πολύ ευρύτερης ελληνοτουρκικής διένεξης. Ήταν και είναι το «στερνό σύνορο» του ελληνισμού. Αν δεν εξασφαλισθεί το σύνορο τούτο σαν ανεξάρτητο κράτος απέναντι στον τουρκικό επεκτατισμό, τίποτα δεν θα εξασφαλισθεί στο Αιγαίο ή αλλού».⁹

Η θέση αυτή, κατ' επανάληψη διατυπωμένη σαν ουσία, από τους Π. Κανελλόπουλο, αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο¹⁰, Γ. Μαύρο, Γ. Κληρίδη, κ. ά. αστούς πολιτικούς ηγέτες, αποτελεί κατά τη γνώμη μας το όριο ανάμεσα στην υποκειμενική βούληση της ελλα-

δικής και ελληνοκυπριακής αστικής τάξης, και στην αντικειμενική της θέση - δυνατότητα σαν αυτού «δεύτερης κατηγορίας» μέσα στον παγκόσμιο ιμπεριαλιστικό καταμερισμό.

Είναι εξηγήσιμο γιατί η ελληνική αστική τάξη (όπως και κάθε αστική τάξη στη θέση της), αγωνίζεται να περισώσει ό,τι είναι δυνατό από το σοβινιστικό όνειρο της «Ελλάδας των πέντε θαλασσών και των τριών ηπείρων». Και είναι επίσης εξηγήσιμη ως ένα βαθμό η αντιφατικότητα με την οποία όχι απλώς προσεγγίζει, αλλά χειρίζεται το όλο πρόβλημα. Γιατί η αντίστασή της στην αντίπαλη εκδοχή πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα δεν είναι δυνατό να ξεπεράσει τη συνολική της αντίσταση στον εκάστοτε ηγεμονικό ιμπεριαλισμό.

Έτσι, από τη μια πλευρά, δεν μπορεί παρά να αγωνίζεται για να διευρύνει ή τουλάχιστο να περισώσει, τα ήδη περιορισμένα της όρια (μια όπως όπως «ανεξάρτητη» Κύπρος), και από την άλλη να υποχωρεί μπροστά στην πραγματικότητα της «εξάντλησης» των ορίων ανοχής του βορειοαμερικανικού ιμπεριαλισμού και της αντίπαλης τουρκοικής αστικής τάξης. Το πλαίσιο αυτό του «αστικού αντί - ιμπεριαλισμού», στο βαθμό που οι ταξικοί αγώνες είναι υποβαθμισμένοι, είναι εκείνο που διαγράφει τα όρια δράσης όχι μόνο των τυπικά μεγαλοαστικών κομμάτων, αλλά και των «ενδιάμεσων» κομμάτων που βρίσκουν πλατειά απήχηση στις μικροαστικές μάζες.

Γι' αυτό, παρόλες τις εθνικιστικές εξάρσεις τους, *αδυνατούν να συνθέσουν μια πολιτική γραμμή, διάφορη από αυτήν της κυρίαρχης αστικής μερίδας.*

Ο αντί - ιμπεριαλισμός του Βάσου Λυσσαρίδη ή του Αντρέα Παπανδρέου, που αφειδώλευτα παραχωρείται στους Παλαιστινίους ή στο Πολισάριο, σφραγίζεται ερμητικά όταν πρόκειται για το πρόβλημα της αυτοδιάθεσης και της εθνικής ολοκλήρωσης της Κύπρου και της Ελλάδας.

Η θέση και η στάση τους, διάτρητη από παντού, φαντάζει μετέωρη ή και αλλοπρόσαλλη ανάμεσα στη διαφοροτρόπα «ρεαλιστική» στάση των παραδοσιακών δεξιών ή αριστερών κομμάτων και εκφράζει —επιπρόσθετα— μ' ένα τρόπο αρκετά σαφή, τα πλαίσια της εθνικής και ταξικής πολιτικής που μπορούν να εφαρμόσουν αυτού του είδους οι πολιτικές δυνάμεις. Πραγματικά, ενώ «θεωρητικά» οι θέσεις τους συγκλίνουν με εκείνες της κεντροδεξιάς, που θέλουν να βλέπουν το κυπριακό δυναμική συνιστώσα της ελληνοτουρκοικής διένεξης ή σε τελευταία ανάλυση σαν ένα ελληνικό εθνικό πρόβλημα, πολιτικά και πρακτικά η στάση τους ταυτίζεται με την ενιαία γραμμή της αποσύνδεσης του προβλήματος, γραμμή που με απαρέγκλιτη συνέπεια εφαρμόζουν τα τελευταία χρόνια το ΚΚΕ στην Ελλάδα και το ΑΚΕΛ¹¹ στην Κύπρο.

Οι ερμηνείες για τις ρίζες της ελληνοτουρκοικής διένεξης, που εναντιώνονται με την ενιαία αντιμετώπιση των εθνικών ζητημάτων στο σύνολό τους, ένα πράγμα μόνο δείχνουν: ότι όλες οι αιχμές που παρουσιάζονται είναι αλληλένδετες *αυστηρά* και οριοθετημένες σε μια καθορισμένη κλίμακα ταξικών και πολιτικών προτεραιοτήτων.

Το κυπριακό ζήτημα ωστόσο, έτσι όπως προέκυψε από τα νέα ποιοτικά στοιχεία της κρίσης (πραξικόπημα, εισβολή, κατάληψη του μισού νησιού, προσφυγιά, κίνδυνος

αφανισμού του κυπριακού ελληνισμού, αλλοίωση της σύνθεσης του πληθυσμού) αποτελεί το καταλυτικό στοιχείο του εθνικού ζητήματος στο σύνολό του: *καμιά επίλυση του προβλήματος του Αιγαίου δεν πρόκειται να προωθηθεί στο μέτρο που το κυπριακό παραμένει άλλο, στο μέτρο που οι Αττίλες οργώνουν το νησί*. Κι απ' την άλλη, όσο αποσυνδέεται το ένα από το άλλο, υπακούοντας στην πολιτική των περιβόητων λεπτών ισορροπιών, τόσο οι Τούρκοι επεκτατιστές θα επαυξάνουν τα πολιτικά τους πλεονεκτήματα και τη διαπραγματευτική τους θέση στη στρατηγική αντιπαράθεση. Ας προχωρήσουμε όμως πιο αναλυτικά:

Α. Όπως και σε άλλα σημεία τονίσαμε, το κυπριακό πρόβλημα μπήκε δυναμικά σαν πρόβλημα από τους ίδιους τους κύπριους με την εξέγερσή τους του Οκτώβρη του '31 και με αίτημα την Ένωση. Μέχρι σήμερα η διαφορά ελλήνων και τούρκων ακολούθησε το δικό της δρόμο ανεξάρτητα ή και παράλληλα από την αγγλική παρέμβαση. Τελικά όμως, στο όνομα των «δικαιών» της μειονότητας, η πλειονότητα έχασε το '60 το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και το '74 το μισό νησί.

Το κυπριακό πρόβλημα λοιπόν, από πρόβλημα εθνικής απελευθέρωσης και ολοκλήρωσης που 'ταν στη δεκαετία του '50 - '60, κατέληξε μονόπλευρα να οριοθετηθεί σαν πρόβλημα ελλήνων και τούρκων.

Οι άγγλοι εκμεταλλεύθηκαν επιτήδεια την ευκαιρία που τους έδωσε η γραμμή των ελλήνων αστών στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα και η ανοχή της αριστεράς που τον καταδίκασε ουσιαστικά, για να ανάγουν σε κυρίαρχη μια αντίθεση, που μέχρι το '55 δεν υπήρχε, ή στο βαθμό που εμφανιζόταν, δεν ξεπερνούσε το πλαίσιο μιας εσωτερικής δευτερεύουσας διαφοράς.

Η παρεμβολή αυτή είχε, κατά τη γνώμη μας, πελώριες επιπτώσεις, που μπορούμε συνοπτικά να τις εντοπίσουμε:

I. στην αποσύνδεση του εθνικού ζητήματος της Κύπρου από τα πολιτικά και στρατηγικά αιτήματα της ελληνικής αστικής τάξης.

II. στη διαρκή προβολή από την τουρκική αστική τάξη του ζητήματος της τουρκοκυπριακής μειονότητας σαν μέσο ένταξης της Κύπρου στη δικιά της σφαίρα επιρροής και ζωτικών συμφερόντων.

III. στο ζυριχιακό κράτος, που ήταν ένα ημιτελές κράτος, και που εμπεριείχε τα σπέρματα του Αττίλα.

Τον Ιούνιο του 1964, η Turkish Communal Chamber, παρουσίαζε ένα σχέδιο ομοσπονδίας, που ουσιαστικά έβαζε τις βάσεις της διχοτόμησης.¹² Το σχέδιο αυτό προσδιόριζε με λεπτομερειακό τρόπο όσα επικύρωσε με βίαιο τρόπο η εισβολή και η κατάληψη του νησιού από τον Αττίλα.

Δηλαδή:

α. την εγκαθίδρυση δύο κρατών, του ελληνοκυπριακού και του τουρκοκυπριακού, με μια ομόσπονδη κυβέρνηση.

β. την κατάληψη του 37% από το τουρκοκυπριακό κράτος, και του υπόλοιπου από το ελληνοκυπριακό.

γ. την ξεχωριστή αρμοδιότητα του κάθε κράτους για τη γενική οικονομική ανάπτυξη της επικράτειάς τους.

δ. την ανεξαρτησία του κάθε κράτους στη χάραξη της δικιάς του οικονομικής πολιτικής.

Τέλος, στην ομόσπονδη κυβέρνηση απέμεινε ο έλεγχος της νομισματικής πολιτικής, των λιμανιών και των αεροδρομίων, και προβλεπόταν η ελευθερία μετακίνησης όλων των «συντελεστών της παραγωγής».

Μολονότι η εκτενέστερη καταγραφή του σχεδίου θα μας βοηθούσε να εντοπίσουμε κι άλλες πτυχές, μπορούμε ωστόσο να βγάλουμε μερικά συμπεράσματα.

Ότι:

α. Το σχέδιο αυτό σηματοδοτούσε τη μακρόπνοη στρατηγική του τουρκικού επεκτατισμού,

β. έκανε φανερή την απουσία μιας συνεκτικής πολιτικής από μέρους της ελληνικής αστικής τάξης απέναντι στον κίνδυνο αυτό και

γ. η εισβολή ήταν η στρατιωτική προέκταση, με ακόμη πιο οδυνηρούς και σκληρούς όρους, μιας ήδη καταστρωμένης από το 1964 πολιτικής στρατηγικής.

Από την εισβολή και μετά, το παιχνίδι, που επικρατεί από την τουρκική πλευρά είναι εκείνο της γάτας με του ποντικού. Οι ενδοκυπριακές, που σαν φόρμουλα συζήτησης «όχι μόνο δεν αποτελούν πρόοδο, αλλά αντίθετα θα οδηγήσουν στη χειροτέρευση της σημερινής κατάστασης»¹³, είναι το κάλυμμα του *de facto* διαχωρισμού του νησιού, της επιβολής όχι βέβαια της ενιαίας νομισματικής πολιτικής, όπως προέβλεπε το σχέδιο του '64, αλλά του χωριστού νομίσματος, της κατάργησης των συνόρων του βόρειου τμήματος του νησιού με την Τουρκία, κ. ά. ¹⁴

Απέναντι πια στην πραγματική κατάσταση, τι αντιπαρατάσσει η πολιτική της ελληνικής και της ελληνοκυπριακής αστικής τάξης;

«Είμαστε έτοιμοι», έλεγε ο Κυπριανός στις 10-11-79, «για μια διαπραγμάτευση στο Κυπριακό... που να εξασφαλίζει λύση εθνικά παραδεκτή, λύση που να κατοχυρώνει των ανθρώπινων δικαιωμάτων του κυπριακού λάου και δε θα σημαίνει διχοτόμηση».¹⁵ Την προηγούμενη μέρα, ο έλληνας πρωθυπουργός, απαντώντας σε ερωτήσεις δημοσιογράφων πότε προβλέπει να επισκεφθεί την Κύπρο, είπε: «Θα πρέπει... να το συνδυάσω με *ορισμένες* εξελίξεις του θέματος, που να καταστήσουν την παρουσία μου στην Κύπρο *όχι απλώς ευχάριστη, αλλά και χρήσιμη*».¹⁶

Τι να κρύβουν αυτοί οι ασαφείς προσδιορισμοί, διατυπωμένοι στον υποθετικό λόγο, κάνοντας υπέρμετρη χρήση του «θα» και του «πρέπει». Πότε θα είναι χρήσιμη μια τέτοια παρουσία; Τα ερωτήματα αυτά απαντιούνται από το πραγματικό γεγονός ότι οι τουρκοί το μόνο που μπορούν να κάνουν είναι ένα άλμα προς τα εμπρός ενόσω δεν προβάλλεται μια σαφής και συνεκτική πολιτική. Ήδη, η «Ελευθεροτυπία» της 14-3-79 αναρωτιόταν: «Ατίλα 3 προβάρουν οι τουρκοί στην Κύπρο;».

Β. Με την εισβολή στην Κύπρο, γίναμε μάρτυρες μιας διένεξης σχετικά με το Λι-

γαίο, τη Δυτική Θράκη, και την αναθεώρηση των όρων της συνθήκης των Σεβρών. Η διένεξη αυτή άλλοτε έπαιρνε τη μορφή του περιβόητου «Σεισμίκα», που ερευνούσε τη θάλασσα, άλλοτε τις εκκλήσεις για την ισχυριζόμενη από τους τούρκους παραβίαση των δικαιωμάτων της μουσουλμανικής μειονότητας στη Δυτική Θράκη. Το 1977 το ΝΑΤΟ απειλούσε με την εγκατάλειψη της Δυτικής Θράκης ως «ασθενούς σημείου» της αμυντικής γραμμής της συμμαχίας σε περίπτωση επίθεσης από το Βορρά.¹⁷ Στις 21-10-77, ο Μπένετ, αμερικανός υφυπουργός, ισχυριζόταν πως «οι αντιπρόσωποι του ΟΗΕ στη νήσο» διαπίστωσαν «ότι όλοι οι ελληνοκύπριοι που εγκατέλειψαν το Βορρά στους τελευταίους έξι μήνες το έκαναν πράγματι με δική τους θέληση».¹⁸ Είναι σα να πούμε πως αν πατήσεις την ουρά της γάτας, τότε αυτή θα νιαουρίζει με τη δική της θέληση. Στις 7-2-79, οι τούρκοι διεκδικούσαν το 60% του Αιγαίου.

Θα μπορούσαμε να σταχυολογήσουμε έναν ολόκληρο κατάλογο τέτοιων δηλώσεων, ειδήσεων και αναλύσεων, που να καταδείχνουν την άμεση συνάρτηση και εξάρτηση των επιμέρους αυτών στοιχείων της ελληνοτουρκικής διένεξης. Κάτι τέτοιο, πέρα από το ότι θα 'ταν εξαιρετικά επίπονο, ουσιαστικά δε θα 'χε παρά — μ' ένα σωρευτικό τρόπο — να προσθέσει επιχειρήματα σε μια άποψη που ήδη στις βασικές της γραμμές έχει εκτεθεί.

Εξετάζοντας προσεκτικά το σύνολο των τουρκικών διεκδικήσεων στην Κύπρο και στο Αιγαίο, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η πραγμάτωσή τους *ακωρώνει με τον πιο αποφασιστικό τρόπο τους όρους της εθνικής ανεξαρτησίας της Ελλάδας*. Αυτό φρονούμε ότι δεν αφορά μόνο την ελληνική αστική τάξη, που βλέπει να συρρικνώνονται οι ελπίδες της για μια οικονομική της κυριαρχία στον μεσανατολικό χώρο.

Ούτε επίσης αφορά μόνο την τουρκική άρχουσα τάξη, που επιτήδεια εννοεί να τις υποδαυλίζει σαν αντίρροπο στο συνολικό εσωτερικό αδιέξοδο της τουρκικής καπιταλιστικής κοινωνίας.

Αυτό φρονούμε ότι κατά πρώτο λόγο αφορά τις υποτελείς τάξεις σε Ελλάδα και Τουρκία. Τις ελληνικές λαϊκές τάξεις, που στο βαθμό που αρνιούνται να παλέψουν για το δικαίωμα της εθνικής τους αυτοδιάθεσης, της αυτοδιάθεσης ενός κομματιού από τον εαυτό τους, του κυπριακού ελληνισμού, αποδείχονται ανίκανες να μπουκώσουν επικεφαλής στον αγώνα για την εθνική και κοινωνική απελευθέρωση. Τις τουρκικές λαϊκές τάξεις που στο βαθμό που δέχονται να συνδράμουν στην καταπίεση, υποδούλωση και εξόντωση άλλων λαών και εθνοτήτων, καθίστανται ανίκανες να απελευθερώσουν τον ίδιο τους τον εαυτό. Η ποιότητα ενός λαού και ενός λαϊκού κινήματος κρίνεται και θα κρίνεται από «τη στάση που πρέπει να πάρουμε απέναντι σ' ένα έθνος καταπιεζόμενο από "το δικό μας έθνος"».¹⁹ Η αδιάκοπη και χωρίς ταλαντεύσεις καταγγελία και πάλη για την ανατροπή της *de facto* κατάστασης που δημιούργησε η τουρκική επέμβαση στην Κύπρο αναδεικνύεται σε πρωταρχικό πατριωτικό και επαναστατικό καθήκον για το ελληνικό και τουρκικό προοδευτικό κίνημα.²⁰

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Ανακεφαλαίωση: Το σημερινό αδιέξοδο επιτείνει την κρίση

Είναι φανερό ότι η κατάσταση που διαμορφώνεται σήμερα ή τείνει να διαμορφωθεί στο άμεσο μέλλον, δεν μπορεί παρά να γεννά απαισιόδοξες σκέψεις.

Αυτό δε σημαίνει όμως και την παραίτησή μας από την προσπάθεια που πρέπει να καταβληθεί για να ανατραπεί σταδιακά ο σημερινός συσχετισμός των δυνάμεων.

Το πραξικόπημα των Ιωαννίδη - Σαμψών και η εισβολή των τούρκων, αποτέλεσαν την κορυφαία πράξη μιας τραγωδίας που οι ρίζες της, όπως ήδη επισημάναμε, βρίσκονται πολύ μακριά.

Γυρνώντας ξανά για λίγο στο παρελθόν θα δούμε πως από τα τέλη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα της δεκαετίας του '50 κι απ' τις αντεπαναστατικές συνθήκες της Ζυρίχης, είχαν δημιουργηθεί οι τυπικές και ουσιαστικές προϋποθέσεις για να παραμείνει η Κύπρος αλύτρωτη. Κι αυτό έγινε κατορθωτό μέσω της συνειδητής αποεθνικοποίησης του όλου προβλήματος.

Σ' αυτή την ανοιχτά μειοδοτική στάση για τα εθνικά συμφέροντα, τόσο ο ρόλος των κυβερνήσεων του «εθνικού κέντρου» κι ιδιαίτερα της κυβέρνησης Καραμανλή, όσο και των Μακαριακών κυβερνήσεων, είναι αποφασιστικός.

Το γεγονός όμως ότι απομόνωσαν το κυπριακό πρόβλημα από την εθνική του αναφορά και εννοούν να το χειρίζονται σαν πρόβλημα της μεσογειακής ή της λοιπής διεθνούς συγκυρίας, δε θα μπορούσε να περάσει έτσι χωρίς την υιοθέτηση της ίδιας από άποψη ουσίας στάσης και συμπεριφοράς, από τα αντιπολιτευτικά κόμματα στην Κύπρο και στην Ελλάδα.

Κανένα αντιπολιτευτικό κόμμα δεν προτείνει εναλλακτική λύση, που ν' ανταποκρίνεται στα εθνικά και λαϊκά συμφέροντα. Όλες βασικά οι προτεινόμενες λύσεις, ανεξάρτητα από τις υπάρχουσες ποσοτικές διαφορές τους, στηρίζονται στην παραδοχή και κατοχύρωση της «ανεξαρτησίας» του νησιού. Στηρίζονται δηλαδή, στην άρνηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης στον ελληνικό λαό της Κύπρου· και τη στήριξη αυτή δεν τη βρίσκουν παρά μόνο στην επίκληση του ζυριχιακού συντάγματος.

Γιατί, σε τι περισσότερο θα βοηθήσει τα πράγματα η ακόμη μεγαλύτερη προσήλωση στα αιώνια ανεφάρμοστα ψηφίσματα του ΟΗΕ; Γιατί, δεν θα μπερδέψει ακόμη περισσότερο τα πράγματα η υιοθέτηση της πρότασης για διεθνή συνδιάσκεψη, που αποσκοπεί στο να βάλει από το παράθυρο κι άλλους, έστω και βόρειους, ανταγωνιστές, που αδημονούν να πάρουν τα μερίσματα τους από τη λεία; Ή, τέλος, ποιο είναι το νόημα της ανάλογης πρωτοβουλίας από τους δυτικοευρωπαίους, όταν ο αγγλικός ιμπεριαλισμός είναι ήδη ένας από τους κύριους παράγοντες της κατάστασης που έχει διαμορφωθεί;

Η ίδια η ζωή λοιπόν μας δείχνει πως δεν μπορεί η Ελλάδα να ανήκει στους Έλληνες, όταν αρνιέσαι το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση ενός φυσικού κομματιού της, νομιμοποιώντας τις σαλαμοποιήσεις που σου επιβάλλει ο διεθνής ιμπεριαλισμός. Ούτε μπορεί να υπάρξει «ριζική αλλαγή της πολιτικής και των προθέσεων της Τουρκίας» (Κυπριανού, 16-5-78), όταν ο αντίπαλός σου είναι πεισμένος ότι φωνάζεις για καλύτερους όρους παραδοχής των τετελεσμένων.

Κοντολογίς, δεν αποτελεί εξοργιστικό σκάνδαλο σε βάρος της Κύπρου η έκθεση Κάρρασεκ, ούτε πισώπλατο χτύπημα η απόφαση του Συμβουλίου της Ευρώπης να στείλει «σοσιαλιστική» αντιπροσωπεία για τριήμερη επίσκεψη στο τουρκοκρατούμενο κομμάτι του νησιού. Όλα τούτα αποτελούν τη λογική συγκομιδή των καρπών μιας πολιτικής που έχει οργανικό στοιχείο της ύπαρξής της να χειρίζεται τα εθνικά προβλήματα με τους γνωστούς εμπορικούς όρους της πώλησης και της αγοράς.

Όπως και παραπάνω αναφέραμε, η ελληνοκυπριακή αστική τάξη, αμέσως μετά την εισβολή και την απώλεια του μισού ζωτικού - παραγωγικού της χώρου, προσανατολίστηκε στην αναδημιουργία των υλικών προϋποθέσεων για την οικονομική ανάκαμψη.

Η υποστήριξη αυτής της πολιτικής, στα πόδια ακριβώς του Αττίλα, απ' όλα τα κόμματα της Κύπρου, μαζί με τη σημαντική βοήθεια που δόθηκε από την ελληνική κυβέρνηση και τους δυτικούς ιμπεριαλιστές, δώσανε τα πρώτα αποτελέσματα.

Σήμερα η αναπτυξιακή κρατική πολιτική, κάτω από τα χειροκροτήματα όλων, στεριώνει καθημερινά την εξουσία της αστικής τάξης στο νησί, που κλονίστηκε στα ένα - δύο χρόνια μετά το πραξικόπημα και την εισβολή.

Αυτό σημαίνει την ολοένα και μεγαλύτερη ενσωμάτωση των λαϊκών μαζών, μέσα από μια διαδικασία επίλυσης των άμεσων βιοτικών αναγκών τους, και μια χωρίς προηγούμενο ιδεολογικοπολιτική χειραγώγησή τους.

Σήμερα λ. χ. στην Κύπρο, οι αντιδράσεις και των πιο «ανήσυχων» διανοούμενων στοιχείων, δεν ξεπερνάν τις αντιδράσεις του μέσου κρατικού υπάλληλου, κι αυτό είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό. Είναι μια από τις όψεις της εθνικής αλλοτρίωσης, της απώθησης της εθνικής ιδέας, της πολιτιστικής συρρίνωσης, που βαθμιαία εμπεδώνεται στο νησί, σαν αποτέλεσμα της ανιστορικής επιλογής του «ανεξάρτητου» κράτους.

Σήμερα στην Κύπρο, αν κανένας θέλει να κάνει λεφτά, μπορεί να τα κάνει ευκολότερα από την περίοδο πριν από την κατάληψη. Αυτό άλλωστε δεν επισημαίνουν έμμεσα και οι τόσες διαφημίσεις στις ελληνικές εφημερίδες ότι αν θες να ψωνίσεις φτηνά πήγαινε στην Κύπρο, η όλη η Κύπρος συμπυκνώνει την Ευρώπη στην μισή της τιμή; Τα δάνεια, οι δουλειές, η δυνατότητα ανόδου, το ξάπλωμα του πιο αδηφάγου μικροαστισμού βρίσκονται στην ημερήσια διάταξη.

Και οι πρόσφυγες;

Οι πρόσφυγες είναι «βολεμένοι» κι αυτοί. Πολυκατοικίες στο Στρόβολο, στα Λατσα, παντού. Αυτοστέγαση, δάνεια για δουλειές, πολλαπλή οικονομική δραστηριότητα.

Και η χαμένη πατρίδα;

Αυτή, όλοι τα καταφέρανε, να μην τους απασχολεί βασικά, ή μάλλον να τους απασχολεί στο κενό του καλυμμένου από τις «μπίζνες» χρόνου, όταν η ανασφάλεια γίνεται συνείδηση.

Φυσικά υπάρχουν κι αυτοί που δεν μπορούν να ενσωματωθούν, Αλλά και γι' αυτούς βρέθηκε μια κάποια λύση. Στην αρχή ορισμένες ανατολικές χώρες, και μετά οι αραβικές χώρες, που στο τέλος - τέλος, πληρώνουν και περισσότερα.

Έτσι η ζωή στο νησί συνεχίζεται. Με αποταμιεύσεις, με δάνεια, με κομπίνα, με συνάλλαγμα από το εξωτερικό και εξωτερική βοήθεια, το «δαιμόνιο» της αστικής μας τάξης στην Κύπρο, κατάφερε μέσα σε πέντε χρόνια να κλείσει το χάσμα που άνοιξε ο σεισμός της τουρκικής εισβολής μεταξύ της και των πλατύτερων λαϊκών τάξεων, ιδιαίτερα των προσφυγικών. Ο ίδιος ο λαός, που έχυne το αίμα του για την αυτοδιάθεση - ένωση στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '50, που έβγαλε έναν Παλληκαριδη ή έναν Αυξεντίου, δέχεται σιωπηλά την εκποίηση της πατρίδας για ορισμένες ανασφαλείς προσφυγικές κατοικίες ή ορισμένες βιοτεχνίες εξαγωγής ετοιμών ενδυμάτων ή παπουτσιών.

Σήμερα, στο μη κατεχόμενο τμήμα του νησιού, στον ελληνικό τομέα, παρουσιάζονται ουσιαστικά δυο δυνατές προτάσεις για τη λύση του προβλήματος. Η τρίτη, η επαναστατική, πρακτικά δεν υφίσταται. Θολά μόνο κι αντιφατικά αργοσβήνει σε μεμονωμένα τμήματα αγροτών και προσφύγων ή ξεκομμένων διανοούμενων, εκεί που η ανάμνηση των αγώνων του '55 - '60 και η πίστη στο δίκαιο του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα και την ανακατάληψη των κατεχομένων εδαφών δεν έχει εξαφανιστεί.

Αυτές οι δύο υπαρκτές προτάσεις είναι οι προτάσεις Κυπριανού - ΑΚΕΛ - ΕΔΕΚ Από τη μια, και οι προτάσεις Κληρίδη από την άλλη. Προτάσεις που η αδιάκοπη διαμάχη τους, τις φέρνει ακόμη περισσότερο στην επιφάνεια, φανερώνοντας τις μεταξύ τους διαφορές ή και συγκλίσεις, όπως, ταυτόχρονα, και τις διαφορές ή συγκλίσεις ανάμεσα στην κάθε πρόταση ξεχωριστά, όπως λ. χ. φάνηκε το τελευταίο διάστημα από την οξύτατη διαμάχη ανάμεσα στο ΑΚΕΛ και στην ΕΔΕΚ.

Από τη μια, έχουμε να κάνουμε με μια πολιτική ανοιχτά ενταγμένη στα συμφέροντα της Δύσης, μια πολιτική που κάτω από τη σημαία της διζωνικής εμφανίζεται περισσότερο ρεαλιστική και βιώσιμη (Κληρίδης), και από την άλλη, έχουμε να κάνουμε με μια πολιτική, εξίσου φυσικά αστική, αναμφίβολα όμως περισσότερο πολύπλοκη κι ασαφής, μια και προσπαθεί να στηρίξει τη βιωσιμότητα του κυπριακού κρατιδίου στη λεπτή ισορροπία ανάμεσα στους διάφορους ιμπεριαλισμούς.

Μια πολιτική δηλαδή, που προσπαθεί να εκμεταλλευτεί την πραγματικότητα ότι η άνοδος της σοβιετικής υπερδύναμης συμπίπτει με την αμερικανική αναδίπλωση, πράγμα που καθορίζει τη σημερινή στάση των ΗΠΑ, στάση —με μια ορισμένη έννοια— συμβιβαστική, που μαρτυρά όμως ότι το ζήτημα της αποικατάστασης μιας νέας συνοχής της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑ ΤΟ αποκτά γι' αυτούς εντελώς ιδιαίτερη

σημασία μετά τα γεγονότα του Ιράν - Αφγανιστάν και τη διάλυση του ΣΕΝΤΟ.

Όμως αυτό που έχει ουσιαστική σημασία στην ανακεφαλαίωση αυτή, είναι ν' αποσαφηνίσουμε τι εκφράζουν κοινωνικά οι προτάσεις αυτές, και ιδιαίτερα η πρόταση Κυπριανού μια και αυτή είναι σήμερα εκείνη που δεσπόζει.

Κοινωνικά, η πολιτική της κυβέρνησης Κυπριανού εξυπηρετεί το βαθύτερο εκείνο συμφέρον της αστικής τάξης του νησιού, που προκύπτει από το καθημερινό στερέωμα της συμμαχίας της με τα μικροαστικά στρώματα και την αποπροσανατολισμένη και δίχως συνείδηση του εαυτού της εργατική τάξη. Αυτό εκφράζεται πολιτικά με τη διατήρηση και διεύρυνση της συμμαχίας της με την ιστορική αριστερά και οικονομικά με την υιοθέτηση μιας στάσης συγκρατημένου αστικού ρεφορμισμού, που εκφράζεται με μια πολιτική οικονομικών παροχών και μικρών υποχωρήσεων στα εργατικά αιτήματα.

Στο σημείο αυτό πρέπει να δώσουμε προσοχή στο έξης:

Η ανάγκη της αστικής τάξης να επιβιώσει σαν τέτοια στο εσωτερικό ενός «κράτους», που τα συνολικά όριά του είναι πολύ περιορισμένα, της κάνει *απαραίτητη την επιλογή της συγκεκριμένης σταθερής ταξικής συμμαχίας με τους μικροαστούς του νησιού*. Η ανάγκη της επίσης να διαιωνίσει και να περισώσει στο εξωτερικό το «ανεξάρτητο κράτος», *την υποχρεώνει να υιοθετήσει τη στάση της υποστολής της σημαίας του «ανήκομεν εις την δύσιν»*, απέναντι στα ανατολικά καθεστώτα της καπιταλιστικής παλινόρθωσης και τα κρατικοκαπιταλιστικά καθεστώτα του τρίτου κόσμου.

Αυτό όμως την αποδυναμώνει εθνικά σαν τάξη. Δηλαδή της αφαιρεί και τα τελευταία ίχνη μιας εθνικά ηγεμονικής τάξης, αφού για να πραγματοποιήσει τις επιλογές της αυτές, είναι υποχρεωμένη να εκποιεί σε τιμές ευκαιρίας τον όποιο της εθνισμό και να αναπτύσσει όσο και να καλλιεργεί στον ελληνισμό του νησιού μια κοσμοπολίτικη - αντεπαναστατική, κι όχι μιαν εθνική ιδεολογία.

Κι αντίστροφα, οι αγώνες του λάου αναγκαστικά διαχωρίζονται σε αγώνες οικονομικούς και σε αγώνες πολιτικούς - εθνικούς.

Οι πρώτοι διεξάγονται από τις λαϊκές μάζες σ' ένα επίπεδο ασύνδετων οικονομικών ή κοινωνικών αιτημάτων, που πριν καλά - καλά προλάβουν να αποκτήσουν μαζικό πολιτικό περιεχόμενο, εκτονώνονται ή επιλύνονται με μικρές ή μεγαλύτερες παροχές, χάρη στην πρωτοπόρο ρεφορμιστική στάση των συνδικάτων.

Οι δεύτεροι, αυτοί που το ΑΚΕΛ ονομάζει ξεκομμένα «πολιτικούς» αγώνες, διεξάγονται από την αστική τάξη, σαν αναγνωρισμένη ηγέτιδα δύναμη, με την α priori εξασφάλιση της υποστήριξης ή τουλάχιστον της ανοχής των υπόλοιπων τάξεων.

Φυσικά, η αστική τάξη δεν μπορεί παρά να φροντίζει έτσι που η διεξαγωγή των αγώνων αυτών να γίνεται *αυστηρά* έξω από το υπόλοιπο σώμα της κοινωνίας, κρυφά και στα παρασκήνια.

Τα πράγματα λοιπόν δεν μπορεί παρά να εμφανίζονται έτσι, μια και στην περίοδο του ιμπεριαλισμού κάθε κυρίαρχη οικονομικοκοινωνικά αστική τάξη δεν μπορεί παρά

να είναι σε τελευταία ανάλυση αντεπαναστατική.

Γι' αυτό και βαθιά διαφέρει από την εθνική αστική τάξη της προϊμπεριαλιστικής περιόδου, που καθοδηγώντας τα εθνικοαστικά κινήματα, βρισκόταν σε σχέση οργανικής συνάφειας με τα λαϊκά στρώματα, αφού η νίκη της δεν μπορούσε παρά να 'χει σαν βασική προϋπόθεση τη λειτουργική κινητοποίησή τους.

Εδώ όμως συμβαίνει το αντίθετο. Απαρέγκλιτη προϋπόθεση για την επιβίωση της αστικής τάξης σαν τέτοιας είναι η *καθήλωση και η παθητικοποίηση των λαϊκών τάξεων*, ακόμα —και κύρια— στον ίδιο τον εθνικό αγώνα, που αναμφισβήτητα σήμερα ηγείται.

Εθνικός όμως αγώνας, χωρίς πρωταγωνιστή τις λαϊκές μάζες σημαίνει αναπόφευκτα υιοθέτηση της πολιτικής της ανοιχτής μειοδοσίας ή του καλύτερου πλειστηριασμού.

Τα σκέλη του τα γνωρίζουμε όλοι μας. Διπλωματικός - ειρηνικός αγώνας. Διεθνοποίηση - αποεθνικοποίηση. «Γαλήνη, ηρεμία για σας (Κυπριανού) στη βίλα ή το τσαντίρι», «αγώνας- από μας (Κυπριανού) στις πρεσβείες ή τις σάλες του ΟΗΕ».

Πώς μπορεί η κυβέρνηση Κυπριανού να διεξάγει έναν αγώνα που η ουσιαστικοποίησή του σημαίνει τη χρεωκοπία της;

Και είναι άραγε μια σύμπτωση της «μοίρας» η στάση της ανοιχτής προδοτικής και αλληλεγγύης του από όλο το φάσμα των αντιπολιτευόμενων τη Ν. Δημοκρατία, πολιτικών δυνάμεων στην Ελλάδα.

Αλήθεια, ποια ταξική προοπτική προωθούν τα αυτοαποκαλούμενα αντιιμπεριαλιστικά ή κομμουνιστικά κόμματα στην Ελλάδα, όταν αυτή στηρίζεται στην χωρίς όρους υποστήριξη της πολιτικής πρότασης Κυπριανού, μιας πρότασης που όπως και παραπάνω τονίσαμε, αναπτύσσεται σ' ένα προδιαγραμμένο αστικό πλαίσιο. Ποια μπορεί να 'ναι τα όρια των ανέμων ελιγμών και παζαρεμάτων που χάραξε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος και αγωνίζεται να διευρύνει ο μαθητής του Κυπριανού; Οι ελιγμοί ενός από τους ικανότερους αστούς πολιτικούς, του Αρχιεπίσκοπου Μακάριου, δεν απέτρεψαν την κατάληψη του μισού νησιού. Οι «ελιγμοί» του μαθητή του Κυπριανού, αν δεν οδηγήσουν στο να ξεφορτώνει τα μπαγκάζια του ο ελληνικός λαός της Κύπρου στον Πειραιά, οδηγούν στο να του περαστούν οι βαρύτερες αλυσίδες της απώλειας κάθε διάθεσης για αντίσταση και εθνική απολύτρωση. Το κυπριακό πρόβλημα βρίσκεται σ' ένα εξαιρετικά κρίσιμο σημείο. *Η προοπτική της ολοκληρωτικής κατοχής και εξαφάνισης του κυπριακού ελληνισμού δεν έχει καθόλου απομακρυνθεί.*

Απέναντι σ' αυτή την σχεδόν αδιαπέραστα απογοητευτική πραγματικότητα, η συγκρότηση μιας άλλης ελπιδοφόρας προοπτικής παίρνει τη μορφή ενός εξαιρετικά δύσκολου και πολυσύνθετου καθήκοντος. Δύσκολου, γιατί οι αγώνες του λαού μας στο νησί έχουν στην καθημερινή, πρακτική τους διασπασθεί σε αγώνες οικονομικούς και αγώνες εθνικούς. Πολυσύνθετου και δύσκολου γιατί πρέπει ν' αντιπαραθέσεις στη μικροαστική δημοκρατία την πεποίθηση ότι ένας αγώνας για την αυτοδιάθεση, είναι, ταυτόχρονα, και απαραίτητος όρος για την κοινωνική απελευθέρωση.

Γιατί ανοίγει την προοπτική της όξυνσης των ταξικών διαφορών και στην περίπτω-

ση ακόμη, που η ένωση θα πραγματοποιούνταν με τη σημερινή καπιταλιστική Ελλάδα. Αυτό, όχι χωρίς αρνητικές επιπτώσεις, θα 'ταν και πάλι βασικά σε όφελος της εργατικής τάξης και του εργατικού κινήματος, γιατί θα δυνάμωνε την ισχύ, μαλθακή και μικροαστικοποιημένη εργατική τάξη του νησιού, αφού θα την έβαζε στην αγκαλιά της εμπειρότερης και μαχητικότερης ελλαδίτικης εργατικής τάξης. Κάτι τέτοιο θα την υποχρέωνε να διαρρηξίσει τις σημερινές υπάρχουσες σχέσεις ταξικής ειρήνης με την εξίσου αδύναμη ελληνοκυπριακή αστική τάξη και να 'ρθει αργά ή γρήγορα σε σύγκρουση με το ισχυρό ελληνικό κεφάλαιο, στο σύνολό του πια.

Γιατί, με τα σημερινά δεδομένα, αν επιμένουμε να θεωρούμε σαν απαραίτητη προϋπόθεση της ύπαρξης μιας τάξης, τη δυνατότητα της αυτόνομης πολιτικής της έκφρασης, η διαπίστωση για την εργατική μας τάξη στην Κύπρο αγγίζει τα όρια του τραγικού.

Πώς θ' αντιπαρατάξεις στο μικροαστό την εικόνα μιας άλλης προοπτικής όταν η τάξη πρότυπο της προοπτικής αυτής έχει γίνει ο στυλοβάτης του μικροαστισμού και της αποεθνικοποίησης; Όταν η δυνάμει πιο συνεπής και επαναστατική τάξη αυτής της εκμεταλλευτικής κοινωνίας, βουλιάζει η ίδια στο μικροαστισμό, υιοθετώντας τα εγωιστικά πρότυπα των βραχύχρονων καλύτερων υλικών συνθηκών, αδυνατώντας να δει τα συνολικά και ουσιαστικά μέχρι θανάτου εθνικά και κοινωνικά της προβλήματα.

Ο υποτονισμός μέχρι εξουδετέρωσης των στρατηγικών συμφερόντων της εργατικής τάξης κι όλων των καταπιεζόμενων τάξεων και η συντριπτική κυριαρχία του κνηρητού της καθημερινής απόλασης και μικροευναιρίας, η απαλλοτρίωση της εθνικής και κοινωνικής ταυτότητας για ένα κομμάτι βρώμικο ψωμί: να ποιο είναι το κυπριακό πρόβλημα στο εσωτερικό του.

Αθήνα, Ιούνιος '79 - Φλεβάρης '80

Σ. Σ. Δεν είναι λίγοι αυτοί που διάβασαν ή άκουσαν, και με τον ένα ή άλλο τρόπο διατύπωσαν την καταφατική ή αρνητική γνώμη και κρίση τους για το κείμενο αυτό. Όλους αυτούς και ιδιαίτερα τους φίλους μας από τη Λεμεσό και τη Λευκωσία, που πολύτιμες στάθηκαν για μας οι γραπτές παρατηρήσεις τους, τους ευχαριστούμε θερμά. Φυσικά η ευθύνη για τα οποιαδήποτε λάθη ή υποκειμενισμούς βαρύνει αποκλειστικά τους συγγραφείς αυτού του κειμένου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Για περ. βλέπε τη συλλογή: «Τρία Κείμενα για την Κύπρο» και ειδικά το δεύτερο κείμενο του ΑΚΕΛ «Ο Δρόμος προς τη Λευτεριά. Για ένα μίνιμουμ πρόγραμμα του ΑΚΕΛ για τη συγκρότηση του Ενιαίου Απελευθερωτικού Μετώπου Πάλης», έκδοση, Εκδοτική Ομάδα «Εργασία», Αθήνα 1977.
2. Βλ. Κωνσταντίνου Σπυριδάκι: «Σύντομος Ιστορία της Κύπρου», σελ. 160, Λευκωσία 1972.
3. «Αι συνθήκαι Ζυρίχης και Λονδίνου εγένοντο δεκτοί υπό των Ελλήνων της Κύπρου μετ' αισθημάτων βαθείας απογοητεύσεως. Οι πόθοι αυτών δεν επραγματοποιήθησαν και οι αγώνες και αι θυσίαι αυτών απέβησαν μάταιοι». Για περ. βλέπε Κωνσταντίνου Σπυριδάκι: «Σύντομος Ιστορία της Κύπρου», σελ. 158 επ., Λευκωσία 1972.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

1. Βλ. Ν. Κρασιδιώτη: «Λάθη, Πιέσεις και Προδοσίες στο Κυπριακό. Από τη Ζυρίχη στη Μεταπολίτευση», εφημ. «Βήμα», 14-10-79. Οι υπογραμμίσεις δικές μας.
2. Βλ. Ν. Σβορώνου: «Κύπρος: Πραγματικότητα και Προοπτικές», Περ. «Μεταναστευτικά Νέα», αρ. 21/78, Στοκχόλμη.
3. «Αι κυριώτεραι παραχωρήσεις εις τους Τούρκους είναι: αναγνώρισις Ελλήνων και Τούρκων ως αποτελούντων δύο χωριστάς κοινότητες, χωριστή πλειονοψηφία αυτών εν τη Βουλή των Αντιπροσώπων, αναλογία 70: 30 εις την Βουλήν και την Δημόσιον Υπηρεσίαν, διχοτόμησις των δήμων εις τας 5 κυριώτερας πόλεις, πλην της Κερυνίας, διχοτόμησις της δικαιοσύνης, τα δικαιώματα αρνησικυρίας (veto) του Τούρκου Αντιπροέδρου επί οικονομικών, πολιτικών και αμυντικών ζητημάτων και της τουρκικής μειονοψηφίας εν τη Βουλή, αναλογία 60: 40 εις την αστυνομίαν, την χωροφυλακήν και τον κυπριακόν στρατόν...». Για περ. βλέπε: Κωνσταντίνου Σπυριδάκι: «Σύντομος Ιστορία της Κύπρου», σελ. 158 επ., Λευκωσία 1972.
4. Βλ. Ν. Κρασιδιώτη: Στο ίδιο.
5. Βλ. Ν. Φραγκιάκη: «Το Κυπριακό με λιγότερο Πάθος», περ. «Πολιτικό Κριτήριο», 11, Φλεβάρης '78, σελ. 31.
6. Βλ. Ν. Κρασιδιώτη: Στο ίδιο.
7. Βλ. Συνέντευξη Γ. Μαύρου στην εφημ. «Το Βήμα».
8. Κορυφαίο δείγμα «θεωρητικής» κάλυψης του ζητήματος αποτελεί το νεοφασμεραϊκό κατασκευάσμα του ελληνοκύπριου δημοσιογράφου Κώστα Γραϊκού: «Τα Κυπριακά», Λευκωσία 1978, όπου γίνεται απόπειρα ν' αποδειχθεί η «διαφοροποιημένη ελληνικότητα» των ελληνοκυπρίων από την αρχαιότητα ακόμη, μια και η «μόνη ταύτιση του κυπριακού ελληνισμού με την Ελλάδα έγινε την εποχή του Ευαγόρα, χωρίς όμως να δημιουργηθεί τίποτα το ουσιαστικό, γιατί ακολούθησαν οι ελληνιστικοί χρόνοι που επαναφέραν τα πράγματα στην παλιά τους τάξη».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

1. Για περ. βλ. στην ελληνική έκδοση της «MONDE DIPLOMATIQUE», το άρθρο του Μαροέλ Μπαράγκι: «Η Κύπρος βυθίζεται στη de facto διχοτόμηση», αρ. φ. 8, χρόνος 2ος, σελ. 3, Αθήνα 1977.
2. Για περ. βλ. ό.π., σελ. 4, όπου όπως σημειώνει ο Μπαράγκι σύμφωνα με αναφορά του κ. Αριστίδου, από τα 200. 000 άτομα της ελληνοκυπριακής κοινότητας του Λονδίνου, το 1/3 εγκαταστάθηκε μετά το 1974. Ο αριθμός αυτός, πάντως, χωρίς τη δυνατότητα στατιστικού ελέγχου, μας φαίνεται κά-

πως υπερβολικός.

3. Για περ. βλ. ο. π., σελ. 2.

4. Στο ίδιο, σελ. 2.

5. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση του επιτετραμένου της Λιβύης στην Κύπρο, που πριν από καιρό είχε δηλώσει ότι η κυβέρνησή του «προσβλέπει στο μέλλον να εγκαθιδρύσει στενούς δεσμούς με το Ομόσπονδο Τουρκοκυπριακό Κράτος».

6. Για περ. βλ. το άρθρο του Μ. Μπαράγκ στη «MONDE DIPLOMATIQUE», ό.π., σελ. 2.

7. Στο ίδιο, σελ. 2.

8. Στο ίδιο, σελ. 4. Για περ. όμως, βλ. τους 8 όρους «Σχετικώς προς τας περιοχάς αίτινες πρόκειται να παραμείνουν υπό βρετανικήν κυριαρχίαν», Από το Παράρτημα 2 των συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου.

9. Όπως άλλωστε επίσημα ανακοινώθηκε, η κυπριακή κυβέρνηση και συγκεκριμένα ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος, συμφώνησαν από το 1965 με τους αμερικάνους για την εγκατάσταση ραντάρ και άλλων, αντίστοιχων, εγκαταστάσεων στο έδαφος της Κύπρου, με αντάλλαγμα ένα εκατομμύριο δολάρια το χρόνο. Το τόσο αποκαλυπτικό για την ελληνοκυπριακή ηγεσία γεγονός κρατήθηκε μυστικό 14 ολόκληρα χρόνια για να αποκαλυφθεί κάτω από την πίεση μιας αδιάφυστης πραγματικότητας.

Βλ. επίσης Μ. Μπαράγκ, στο ίδιο σελ. 4, καθώς και στο βιβλίο Νίκου Ψυρούκη: «Το Κυπριακό Ζήτημα», έκδοση «Εκδοτική Ομάδα "Εργασία"», Αθήνα, 1975, στη σελ. 55, φωτογραφία αμερικανικών κατασκοπευτικών αεροπλάνων που σταθμεύουν μόνιμα στις αγγλικές βάσεις. Ανάλογες φωτογραφίες έχουν επανειλημμένα δημοσιευθεί σε εφημερίδες και περιοδικά ειδικά το τελευταίο διάστημα.

10. Στο όρος Τρόδος, οι βορειοαμερικανοί έχουν μετατρέψει την παλιά βρετανική βάση, σε πελώρια βάση ραντάρ με μεγάλες κατασκοπευτικές δυνατότητες για όλη την Εγγύς Ανατολή και τη Σοβιετική Ένωση. Για περ. βλ. πρωτοσέλιδο δημοσίευμα της εφημ. «Τα Νέα», Αρ. φύλ. 2735, 16-6-1979, Λευκωσία, καθώς και το φύλλο 65 της «Σοσιαλιστικής Έκφρασης», Κεντρικού Οργάνου της Σ. Ν. ΕΔΕΝ της 1 Ιούνη '79, σελ. 5, καθώς κι ολόκληρο τον ελληνοκυπριακό τύπο της περιόδου Ιούνη - Ιούλη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

1. Βλ. Χρ. Χατζηιωσήφ: «Στοιχεία για την Κυπριακή Οικονομία», περ. «Πολίτης», τεύχος 5, Σεπτέμβρης '76, σελ. 45.

2. Βλ. Φαίδ. Θεοδώρου: «Κυπριακός Καπιταλισμός», «Δελτίο Συζήτησης», 2, Νοεμ. - Δεκ., '77, Λευκωσία, σελ. 8.

3. Βλ. Χρ. Χατζηιωσήφ: στο ίδιο, σελ. 46.

4. Βλ. στο ίδιο, σελ. 46. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι συνεργατικές πιστωτικές εταιρείες αντλούσαν τα κεφάλαιά τους από την ακόμη περισσότερο ενισχυμένη Γεωργική Τράπεζα, και τα παρείχαν για 19 περίπου χρόνια με επιτόκιο 8% και 9%. Τον πρώτο μάλιστα καιρό, τα δάνεια δίνονταν με μεγάλη ευκολία, χωρίς να εξετάζεται η δυνατότητα αποπληρωμής των χρεωστών.

5. Βλ. στο ίδιο, σελ. 46.

6. Βλ. στο ίδιο, σελ. 46.

7. Βλ. Π. Στάγκου: «Οι Πολιτικές Δυνάμεις της Κύπρου 1960-75», Β' Μέρος, περ. «Πολίτης», Αρ. 5, σελ. 61.

8. Βλ. Χρ. Χατζηιωσήφ, στο ίδιο, σελ. 47.

9. Ας ριζούμε μια πιο διεξοδική ματιά στον κόσμο των τραπεζών της Κύπρου. Το μονοπώλιο των τραπεζικών εργασιών μέχρι το 1890 το έχει η Αγγλοαιγυπτιακή Τράπεζα. Στη συνέχεια, το μονοπώλιο αυτό το κατέχει η Αυτοκρατορική Οθωμανική Τράπεζα, ίσαμε το 1909, όταν ιδρύεται το υπερπόντιο παράρτημα της Τράπεζας Αθηνών. Η Τράπεζα αυτή είχε το προνόμιο να είναι η τράπεζα της κυβέρνησης

σης, που το διατήρησε μέχρι το 1959. Το 1922 θεσπίζεται ο νόμος «Περί Εταιρειών», οπότε και δημιουργούνται εφτά τράπεζες με βάση το εδάφιο περί ΕΠΕ. Το 1925, μέσα στα πλαίσια του συνεργατισμού, ιδρύεται η Γεωργική Τράπεζα. Το 1938 ιδρύεται η Κεντρική Τράπεζα Κύπρου. Σήμερα υπάρχουν στην Κύπρο 9 εμπορικές τράπεζες με 100 καταστήματα. Αυτές είναι: Η Τράπεζα Κύπρου LTD, η Λαϊκή Κυπριακή Τράπεζα LTD, η Εθνική Τράπεζα Ελλάδος Α. Ε., η Τράπεζα Μπέριλιους Ιντερνασιοναλ, η Τράπεζα Γκρίντλεϋς LTD, η Ελληνική Τράπεζα LTD, η Τράπεζα Τσιάρτεντ, η Συνεργατική Κεντρική Τράπεζα, η Τουρκική Συνεργατική Κεντρική Τράπεζα LTD, η Τουρκική Τράπεζα LTD, η Τουρκικές Μπανκανσί. Επιπλέον, λειτουργούν τρεις ειδικές τράπεζες: η Κυπριακή Τράπεζα Ανάπτυξης LTD, η Τράπεζα Λόμπαρντς (Κύπρος) LTD και η Κτηματική Τράπεζα Κύπρου LTD.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΣΕ ΑΕΠ

ΧΡΟΝΙΑ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ %	ΠΟΣΟ
1960	Τράπεζες - Ασφάλειες Κτηματικές Εταιρίες	1,4	0,6 εκατ.λίρες
1965	Τράπεζες - Ασφάλειες Κτηματικές Εταιρίες	2,8	3,9 εκατ.λίρες
1967	Μόνο Τράπεζες	2,7	9,2 εκατ.λίρες

Μια από τις μεγαλύτερες τράπεζες της Κύπρου είναι και η Τράπεζα της Κύπρου, που διεξάγει το 40% περίπου των τραπεζικών εργασιών και ελέγχει περίπου 19 εταιρείες. Ο πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου της Κ. Δ. Σεβέρης, έλεγε σε μια συνέντευξή του στο Βήμα της 11-5-1974 ότι «η Τράπεζα Κύπρου... υπήρξε η μόνη ίσως Τράπεζα η οποία κατά την περίοδο της διεξαγωγής του αγώνα της ΕΟΚΑ κατά τα έτη 1955-59 εχρηματοδοτούσε επιχειρήσεις (μη λαμβάνουσα πολλάκις υπ' όψιν ως κριτήρια τα αυστηρώς τραπεζικά τοιαύτα) με μόνον σκοπόν να διατήρηση ακμαίων το ηθικών του Κυπριακού κοινού εν όψει των άλλων τόσων δυσμενών συνθηκών υπ' ας διεβίον τότε ο Ελληνισμός της Κύπρου». Η παραπάνω δήλωση είναι ενδεικτική για τη διαπλοκή των σχέσεων του ανταποικιακού εθνικοενωτικού αγώνα με το σύνολο των οικονομικών φορέων του νησιού, πέρα από την Εικλησία. Θα 'πρεπε ν' αναφέρουμε και την ΕΜΕ, την Ελληνική Μεταλλευτική Εταιρεία, «που την "εχάρισε" το 1960 το συγκρότημα Μποδοσάκη, όχι στο κυπριακό κράτος, αλλά στην Ελληνική Κοινότητα Κύπρου, αφού η τελευταία ανέλαβε την υποχρέωση να πληρώσει τα χρέη της, που ξεπερνούσαν τις 2 εκ. λίρες» (βλ. Χ. Χατζηιωσήφ, ό. π., σελ. 11).

10. Βλ. Κ. Π. Καλλιγιά: «Από την Καταστροφή της Εισβολής στο Οικονομικό Θαύμα», εφημ. «Καθημερινή», 2-9-79.

11. Βλ. Α. Πατσαλίδη: «Εξελίξεις της Κυπριακής Οικονομίας — Τηλεοπτική Συνέντευξη του Υπουργού Οικονομικών», Λευκωσία, Νοέμβρης 1978.

12. Οι υπογραμμίσεις είναι δικές μας.

13. Βλ. Α. Πατσαλίδη: «Ομιλία στη Βουλή για τις Οικονομικές Εξελίξεις κατά το 1978», 11-1-79, Λευκωσία.

14. Βλ. Μ. Σαββίδη: «Ετήσια Έκθεση», 13-12-78.

15. Βλ. Στο ίδιο.

16. Ο μέσος μισθός ενός εργάτη στην Κύπρο δεν ξεπερνά τις 80-100 λίρες (μια κυπριακή λίρα ισοδυναμεί με 90 δραχ. περίπου). Για περ. βλ. ΛΑΜΔΑ — ΜΙ: «Κύπρος: Προς μια νέα Ζυρίχη», εφημ. «Ενότητα», αριθ. φ. 6, Μάης '78.

17. Ο πίνακας είναι παρμένος από το Δελτίο για την ενημέρωση της ομογένειας «Αδούλωτη Κύπρος», αριθ. 138, 16 Μάη 1977, Λευκωσία.
18. Βλ. Κ. Π. Καλλιγιά, στο ίδιο.
19. Βλ. Ομάδα Μελέτης: «Η Κύπρος σαν οικονομικό και εμπορικό Κέντρο», χ.χ. έκδ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

1. Βλ. Οι Βουλευτές της Αριστεράς. Στα κρίσιμα χρόνια 70-76. Έκδ. ΑΚΕΛ, Λευκωσία 1976.
2. Βλ. «Το ΑΚΕΛ πρόσφερε όλες του τις δυνάμεις στο Κράτος», εφ. Νέος Δημοκράτης 42, Νοέμ. '74. Βλ. επίσης «Η Κρατική Οντότητα να διαφυλαχθεί», εφημ. «Ανεξάρτητος».
3. Χαρακτηριστικό είναι ότι μετά τη Ζυρίχη οι πιο δυναμικές απεργιακές κινητοποιήσεις έγιναν από τους εργαζόμενους στις τηλεπικοινωνίες και από τους καθηγητές, τα σωματεία των οποίων δεν ελέγχονταν απόλυτα από το ΑΚΕΛ.
4. Βλ. Πλ. Σέρβα «Η Κυπριακή Τραγωδία» κλπ., εκδ. «Διάλογος», Αθήνα '75, σελ. 113.
5. Βλ. στο ίδιο, σελ. 141.
6. Βλ. στο ίδιο, σελ. 113.
7. Βλ. 14ο Συνέδριο: Έκθεση Δράσης της ΚΕ του ΑΚΕΛ, σελ. 60-61 (Οι υπογ. δικές μας).
8. Κατά τις μετριότερες εκτιμήσεις οι νεκροί και οι τραυματίες φτάνουν στις 2.000.
9. Βλ. «Νέος Δημοκράτης», Νο 42, Νοέμ. '74, σελ. 13.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

1. Το πρόβλημα του Αιγαίου, ανεξάρτητα από την ένταση που παρουσιάζει την τελευταία πενταετία, συμπυκνώνεται στη διαμάχη γύρω από το πρόβλημα έλεγχου της θαλάσσιας υφαλοκρηπίδας και του ναυαγίου χώρου του, είναι πολύ παλιό, συστατικό στοιχείο θα λέγαμε, της ελληνοτουρκικής διένεξης. Ουσιαστικά «η διαμάχη για το Αιγαίο, πέρα από το πόσο οδυνηρή είναι για τους λαούς της Ελλάδας και της Τουρκίας, αποτελεί συγκεκριμένη περίπτωση για τη σωστή κατανόηση της σύγχρονης παγκόσμιας πραγματικότητας». Για περ. βλ.: Νίκου Ψυρούνη: «Η διαμάχη στο Αιγαίο», απ' όπου και το απόσπασμα, εκδόσεις «Επικαιρότητα», Αθήνα 1977, και το άρθρο του Χρήστου Ροζάκη: «Μια απόπειρα σύνθεσης της ελληνοτουρκικής κρίσης», περ. «Οικονομία και Κοινωνία», τεύχη 1 και 2, Μάης - Ιούνης 1979.
2. Για περ. βλ. περ. «Κομμουνιστική Επιθεώρηση», αρ. 8, Αθήνα 1946.
3. Για περ. βλ. περ. «Νέος Κόσμος», τεύχος 8, Αύγουστος 1950.
4. Για περ. βλ. την αυτοτελή προσούρα: «Ο Δρόμος προς τη Λευτεριά — Για ένα μίνιμουμ πρόγραμμα του Ανορθωτικού Κόμματος Εργαζομένου Λαού (ΑΚΕΛ), για τη συγκρότηση του Ενιαίου Απελευθερωτικού Μετώπου Πάλης», που κυκλοφόρησε τον Ιούλη του 1952 στη Λευκωσία, καθώς και τον τόμο «Τρία κείμενα για την Κύπρο», έκδ. «Εκδοτική Ομάδα "Εργασία"», Αθήνα 1977.
5. Αυτή τη «νομική» κάλυψη χρησιμοποίησε για να δικαιολογήσει την ανοιχτή της επέμβαση και το διαμελισμό της Κύπρου το '74.
6. Καθόλου διαφορετικά δεν είναι τα πράγματα για τις αυτοθεωρούμενες σαν μαρξιστικές - λενινιστικές, αντιρεβιζιονιστικές, επαναστατικές αριστερές κλπ. οργανώσεις, ομάδες και κόμματα, με μοναδική εξαίρεση ουσιαστικά την προδικτατορική συσπείρωση των «Φίλων Νέων Χωρών». Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της παλιάς ΟΜΛΕ και του σημερινού ΚΚΕ (μ-λ), Μ-Λ ΚΚΕ, κλπ. Η συσπείρωση αυτή, ενώ μέχρι και το 1966 προσανατολισμένη στη γραμμή του συνεπούς άλματος προς τα πίσω, θεωρούσε αυτονόητο, σαν συνεχιστής των καλύτερων παραδόσεων του ΚΚΕ κλπ., να προπαγανδίζει μέσω των εντύπων της την αυτοδιάθεση - ένωση, (Για περ. βλ. κύριο άρθρο του περ. «Σπουδαστικός Κόσμος», με τίτλο «Έξω το ΝΑΤΟ από την Κύπρο, Έξω η Ελλάδα από το ΝΑΤΟ,

Αδέσμευτη ανεξαρτησία - Αυτοδιάθεση - Ένωση χωρίς βάσεις και ανταλλάγματα», τεύχος 9, σελ. 3, Θεσσαλονίκη 1966), έκρινε σκόπιμο —χωρίς από τότε να κάνει την παραμικρή επίσημη ανακοίνωση για την αλλαγή της θέσης αυτής— να συμπλεύσει με την ΕΔΑ και το ΚΚΕ, ακολουθώντας κατά γράμμα την ίδια τη λογική της αποεθνικοποίησης και ζητώντας μάλιστα την... αγωνιστική πραγματοποίησή της. Τι άραγε να συνέβη, και πώς δικαιολογείται η αλλαγή αυτή σ' ένα χώρο που με έμφαση θέλησε να κρατήσει το σύνολο σχεδόν από τις παλιές θέσεις του ΚΚΕ;

Χωρίς να μπορούμε να το τεκμηριώσουμε απόλυτα, φρονούμε ότι αποφασιστικό ρόλο θα πρέπει να 'παιξε η θέση της Λαϊκής Κίνας πάνω στο ζήτημα αυτό. Ήδη από το 1965, οι «Ιστορικές Εκδόσεις», που αποτελούσαν το εκδοτικό της συσπείρωσης αυτής, κυκλοφόρησαν τη μπροσούρα: «Η Λαϊκή Κίνα για το Κυπριακό», όπου οι κινέζοι ανοιχτά και συμπλέοντας στο ζήτημα αυτό με τους χρουστωφικούς, θεωρούσαν το κυπριακό σαν ζήτημα των δύο κοινοτήτων. Η δημοσίευση των κειμένων αυτών ασχολίαστα από την ομάδα της «Αναγέννησης» και η κατοπινή εξαφάνιση της ενωτικής θέσης χωρίς καμιά αιτιολόγηση, με την παράλληλη υιοθέτηση της λογικής του ανεξάρτητου κυριακού κράτους του κυπριακού λαού, τι να μαρτυρά άραγε;

7. Πρόσφατα ο Λούης Δανός μας το ξαναθύμισε με ολοσέλιδο άρθρο στην «Ελευθεροτυπία» της 16ης Ιούνη του 1979, με τον χαρακτηριστικό τίτλο: «Κύπρος Αιγαίο. Δυο τελείως άσχετα μεταξύ τους θέματα. Ξεπερασμένη "φόρμουλα" η λύση - πακέτο».

8. «Μια επικίνδυνη τάση μετάθεσης του θέματος της αμυντικής θωράκισης σε άλλο επίπεδο εκδηλώνεται τελευταία, δίνοντας άλλη έννοια από την πραγματική —μετατρέποντάς την σε επίδειξη φιλίας των τουρκοκυπρίων— σάμπως είναι αυτοί που θα μας προστατεύσουν στην περίπτωση που θα επιδιώξει η Τουρκία την ολοκληρωτική κατάληψη της Κύπρου.

Καλή είναι η προσπάθεια εξομάλυνσης των σχέσεών μας με τους τουρκοκυπρίους, αλλά χωρίς αυταπάτες, και προπαντός να μην φθάνουμε στο σημείο να γινόμαστε θαμώνες των κατακτημένων ξενοδοχείων μας, όπως πρόσφατα η ηγεσία της ΠΟΦΝΕ στο Ντόουμ της Κερύνειας. Εξ άλλου δεν πρέπει να ελπίζουμε ότι οι τουρκοκύπριοι μπορούν να παίξουν οιονδήποτε ρόλο, όσο η ξένη κατοχή συνεχίζεται στον βορρά.

Οι αγώνες των τουρκοκυπρίων να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσής των υπό τις υφιστάμενες συνθήκες κατοχής δεν πρέπει να μας δημιουργεί την εντύπωση ότι είναι αγώνας αντικατοχικός. Η βάση συνεργασίας με το σύνολο στοιχείο πρέπει να είναι η εκδίωξη των κατοχικών στρατευμάτων. Την ευθύνη για την άμυνά μας την έχουμε εμείς οι ίδιοι οι έλληνες κύπριοι. Εμείς βρισκόμαστε στις ελεύθερες περιοχές του κράτους και εμείς οφείλουμε να απελευθερώσουμε το σύνολο στοιχείο από την ξένη κατοχή.

Ο κατοχικός στρατός δεν μπορεί να εκδιωχθεί με συνταγές Παρασκευαΐδη, ούτε με το «άκραγμα των δήθεν ευκαιριών», «χωρίς καμιά προσπάθεια και χωρίς θυσία». Στην πλάστιγγα των διαπραγματεύσεων θα βαρύνουν η αμυντική θωράκιση, η ψυχική αντοχή και η έξαρση της αγωνιστικότητας. Οι αγώνες για την λευτεριά θέλουν μακροχρόνια προετοιμασία, κοπιαστική προσπάθεια, οικονομικές και άλλες θυσίες, χωρίς ηττοπάθεια με συγκεκριμένους και μεγαλεπήβολους στόχους, πίστη στο δίκαιο του αγώνα και πεποίθηση για τη νίκη». Τάκης Γεωργίου: «Κρατική Οντότητα και Αμυντική Θωράκιση», εφημ. «Ανεξάρτητος», 15 Γενάρη 1979.

9. Βλ. Ριχ. Σωμερίτη: «Την πιο κρίσιμη στιγμή αντιμετωπίζει η Κύπρος μετά την εισβολή του '74», κύριο άρθρο στην «Καθημερινή» της 3-4 Δεκέμβρη του 1978.

10. Ειδικά ο αρχιεπίσκοπος Κύπρου Χρυσόστομος είναι απόλυτα κατηγορηματικός στο θέμα, υιοθετώντας τη σωστότερη, μέσα στα αστικά πλαίσια πάντα, άποψη που συνοψίζεται στις εξής παρακάτω τέσσερις θέσεις, δημοσιευμένες στην εφημ. «Ελευθεροτυπία» της 16-1-1980, Απ' όπου και τα αποσπάσματα: «Η Ελλάδα και ο ελληνισμός δεν κάνουν αυτό που πρέπει απέναντι στους Έλληνες της Κύπρου, δήλωσε χθες με καταφανή πικρία ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου κ. Χρυσόστομος που επιβεβαίωσε έμμεσα

αλλά με σαφήνεια, ότι επισκέφθηκε την Αθήνα στα πλαίσια λεπτής διπλωματικής αποστολής που έχει σκοπό να ταράξει τη "μακαριότητα των Ελλαδιτών". Και όταν προκλήθηκε από την «Ε» να διευκρινίσει "τι ακριβώς" κατά τη γνώμη του θα έπρεπε να κάνει η Ελλάδα για να δικαιωθεί ο αγώνας των Κυπρίων καθόρισε τις εξής τέσσερις "κινήσεις":

Α) "Το Κυπριακό να γίνει το πρώτο θέμα της εξωτερικής και της εσωτερικής πολιτικής της Ελλάδας".

Β) "Να ετοιμάζεται συνεχώς η Ελλάδα να αποπλύνει τον εξευτελισμό και τη ντροπή του Ιουλίου 1974". Γ) "Να καταστήσει σαφές στους λεγόμενους συμμάχους μας, που, ουσιαστικά υποστηρίζουν τους Τούρκους εισβολείς, ότι με κανένα τρόπο δεν θα δεχθεί παράταση της αδικίας σε βάρος του ελληνισμού της Κύπρου" και

Δ) "Σαν εγγυήτρια της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Κύπρου, να χρησιμοποιήσει την ιδιότητα της αυτή ενώπιον της διεθνούς κοινότητας και να καλέσει την Αγγλία να ενεργήσουν από κοινού για την αποκατάσταση της ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Μεγαλονήσου". Στη συνέντευξή του αυτή στην ίδια εφημερίδα, απαντώντας σε ερωτήσεις δημοσιογράφου της τόνιζε χαρακτηριστικά:

Ερωτ. Μείνατε ικανοποιημένοι από την «ανταλλαγή σκέψεων» που είχατε στην Αθήνα;

Απάντ. Ικανοποιημένοι μένω μόνο όταν βλέπω να εφαρμόζονται και στην πράξη μερικά πράγματα. Η ελληνική συμπαράσταση δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο σε λόγια, άλλα να φθάνει και σε έργα. Εμείς στην Κύπρο έχουμε χορτάσει από λόγια. Περιμένουμε τώρα πιο συγκεκριμένη παρουσίαση της συμπαράστασης της Αθήνας στον κυπριακό ελληνισμό.

Ερωτ. Όταν λέτε «Αθήνα», τι ακριβώς εννοείτε;

Απάντ. Και την κυβέρνηση και την αντιπολίτευση, αλλά και ολόκληρο τον ελληνικό λαό. Δεν πρόλαβα τον αντίτυπο στον ελληνισμό της Κύπρου από την τελευταία συζήτηση στη Βουλή των Ελλήνων. Αλλά μπορώ να βεβαιώσω για κάτι: ο κυπριακός ελληνισμός περιμένει περισσότερο από ελληνικής πλευράς. Θεωρεί τον εαυτό του τμήμα του έθνους. Εδώ και τρεις χιλιάδες χρόνια άντεξε σε κατοχές, καταστροφές, σφαγές. Αλλά δεν ξεριζώθηκε από τα πατρογονικά εδάφη. Τώρα οι τουρκικές ορδές τον ξεριζώνουν. *Εδώ είναι ο μεγάλος κίνδυνος. Ένας κίνδυνος που δεν απειλεί μόνο την Κύπρο, αλλά και ολόκληρο το έθνος.* Ο κυπριακός ελληνισμός θέλει σήμερα, σαν ανεβασμένο στο Γολγοθά του, ν' ακούει δίπλα του τους αγωνιστικούς παλμούς των αδελφών Ελλήνων. *Θέλει το θέμα του, θέμα επιβίωσης ενός τμήματος του έθνους, να 'ναι το πρώτο που θα απασχολεί την επίσημη Ελλάδα, τόσο στον προγραμματισμό της εσωτερικής της πολιτικής, όσο και στις επαφές της στο εξωτερικό.* (Οι υπογραμμίσεις δικές μας).

11. Πραγματική κατάπληξη προκαλεί και στον πιο ελλειπτικά ενημερωμένο αναγνώστη η αντιπαράθεση των σημερινών κειμένων - θέσεων του ΑΚΕΛ με τα αμέσως προηγούμενα κείμενά του της προηγούμενης δεκαετίας, *έξη ολόκληρα χρόνια από την ίδρυση του ζυργιακού κράτους.* Παραθέτουμε ολόκληρη σχεδόν την απόφαση του Π. Γ. της Κ. Ε. του ΑΚΕΛ της 29. 12. 1966, δημοσιευμένη στο Ν. 22 του «Ν. Δημοκρατία» για να κρίνει ο αναγνώστης.

«Δυστυχώς όμως τόσο στο τουρκοσοβιετικό ανακοινωθέν όσο και στην ομιλία του Σοβιετικού Πρωθυπουργού γίνεται και πάλιν αναφορά στις δυο εθνικές κοινότητες κατά τρόπο που να δημιουργεί την εντύπωση ότι η σοβιετική πολιτική υποστηρίζει καθεστώς ομοσπονδοποίησης για την Κύπρο.

Το ΑΚΕΛ επανειλημμένα στο παρελθόν και σήμερα για άλλη μια φορά τονίζει με τον πιο εμφαντικό τρόπο την αντίθεσή του προς αυτή την ολότελα λανθασμένη θέση της σοβιετικής κυβέρνησης.

Το ΑΚΕΛ απορρίπτει ασυζητητί οποιοδήποτε καθεστώς ομοσπονδοποίησης για την Κύπρο που και ανέφικτο και καταστρεπτικό είναι. Το ΑΚΕΛ απορρίπτει τα υποχθόνια διαμελιστικά σχέδια των αμερικανοβρετανών ιμπεριαλιστών και των δορυφόρων τους, που επιζητούν με διάφορα σατανικά μέσα να τα επιβάλουν στον κυπριακό λαό.

Ο μόνος που δικαιούται ν' αποφασίσει κυριαρχικά και ελεύθερα για το μέλλον του είναι ο κυπριακός λαός με την ενάσκηση του αναφαίρετου δικαιώματος της αυτοδιάθεσης.

Το ΑΚΕΛ εμμένει σταθερά και ακλόνητα στην Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα χωρίς εδαφικά ή

διοικητικά ανταλλάγματα. Αυτή ήταν είναι και θα παραμείνει μέχρι της οριστικής νίκης η αδιάλλακτη θέση του ΑΚΕΛ πάνω στο κυπριακό εθνικό ζήτημα.

Οι Αγγλοαμερικανοί ιμπεριαλιστές και οι δορυφόροι τους που αποδείχθηκαν οι πιο άσπονδοι εχθροί της Κύπρου, αυτοί που υποστηρίζουν και σήμερα ακόμη τις συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου και σχεδιάζουν το διαμελισμό και τη μετατροπή της Κύπρου σε βάση του ιμπεριαλιστικού ΝΑΤΟ, θα εντείνουν τις προσπάθειές τους για τη διάσπαση του λαού μας. Γιατί μόνο με τη διάσπαση των εθνικοαπελευθερωτικών μας δυνάμεων, μόνο με τις φασιστικές, ανατρεπτικές οργανώσεις τύπου ΟΑΣ, που τις χρηματοδοτούν με άφθονα δολάρια, είναι δυνατό να επιτύχουν το σκοπό τους.

Οι δεδηλωμένοι άσπονδοι εχθροί της Κύπρου, αυτοί που επιδιώκουν το διαμελισμό και την υποδούλωση της Κύπρου στο ΝΑΤΟ, οι Αγγλοαμερικανοί ιμπεριαλιστές προσπαθούν με κάθε θεμιτό και αθέμιτο μέσο ν' αποπροσανατολίσουν το λαό μας από το στόχο του που είναι η πλήρης απαλλαγή του από τα ιμπεριαλιστικά δεσμά και η Ένωση του με τον εθνικό κορμό.

Το ΑΚΕΛ θεωρεί υπέρτατο πατριωτικό του καθήκον, ιδιαίτερα μέσα στις σημερινές κρίσιμες στιγμές που διέρχεται το Κυπριακό να προειδοποιήσει τον κυπριακό λαό για τα καταχθόνια διαμελιστικά σχέδια των ιμπεριαλιστών και των δορυφόρων τους και να απευθύνει επείγουσαν πατριωτική έκκληση για ολόπλευρη επαγρύπνηση και ισχυροποίηση της εθνικοαπελευθερωτικής του ενότητας. Το ΑΚΕΛ με τη σειρά του κι αναλογιζόμενο τις ευθύνες του απέναντι στο λαό και την ιερή του υπόθεση θα σηκώσει ακόμη πιο ψηλά το λάβαρο της ενότητας λαού - στρατού - κυβέρνησης στην πάλη για την Ένωση χωρίς εδαφικά ή διοικητικά ανταλλάγματα.

Λευκωσία, 29. 12. 1966.

12. Για περ. βλ. Federation and the Cyprus Economy — A Report Presenting the Economic Basis of Federation — Prepared by the Turkish Communal Chamber - Nikosia, 6th June 1964.

13. Βλ. συνέντευξη Γ. Μαύρου στο «Βήμα» της 10-6-79.

14. Βλ. στην «Καθημερινή» της 11-12/3/79 το Άρθρο «Ως τουρκικό κράτος παρουσιάζεται η κατεχόμενη Κύπρος στη Διεθνή Έκθεση».

15. Βλ. «Το Βήμα» της 11-4-79.

16. Βλ. «Το Βήμα» της 10-4-79 (Οι υπογραμμίσεις είναι δικές μας).

17. Βλ. «Το Βήμα», της 12-10-77.

18. Βλ. «Το Βήμα» της 22-10-77.

19. Βλ. Β. Ι. Λένιν: «Το δικαίωμα των εθνών για την αυτοδιάθεσή τους», εκδ. «Στοχαστής», Αθήνα 1974.

20. Ενδεικτικό στοιχείο του εκφυλισμού και της σοσιαλπατριωτικής στάσης των τούρκικων εργατικών οργανώσεων, είναι οι έρανοι που διεξάγανε για την ενίσχυση της τούρκικης εισβολής στην Κύπρο. «Μάλιστα το όργανο του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος προσπαθούσε να αποδείξει ότι «το σύνολο των εισφορών για τον Κυπριακό αγώνα προερχόταν από τους εργαζόμενους». Η ηγεσία της προοδευτικής εργατικής συνμοσπονδίας DISK (Devrimci Isçi Sendika Konfederasyonu) — Επαναστατικής Συνμοσπονδίας Εργατικών Συνδικάτων) διέθεσε για τις πολεμικές ανάγκες 3.400.000 λίρες Τουρκίας. Εκτός τούτου διενεργήθηκε ιρανός μεταξύ των αριστερών εργατών - μελών της DISK με αντικείμενο την παραχώρηση ενός ημερομισθίου στην στρατιωτική επιχείρηση της Κύπρου. Το ίδιο έπραξε κλπ.» Για περ. βλέπε: Νεοκλή Σαρρή: «Η άλλη πλευρά», εκδ. «Γραμμή», τόμος Α', Αθήνα 1977. Κι ενώ θα περίμενε κανένας την πιο κατηγορηματική στηλίτευση της στάσης αυτής, αν όχι τουλάχιστον από την Τουρκική, οπωσδήποτε όμως από την ελληνική πλευρά, διαπιστώνει παρακολουθώντας την δραστηριότητα του ΑΚΕΛ και της ΠΕΟ το ακριβώς αντίθετο. Στο «Εργατικό Βήμα» «Εκφραστικό όργανο της ΠΕΟ» της 21 Φεβρουαρίου 1980 διαβάζουμε στο κύριο άρθρο: «ΠΕΟ — ΝΤΙΣΚ — ΝΤΕΒ — ΙΣ υποστηρίζουν επανέναρξη του Διακοινοτικού Διάλογου. Απορρίπτεται κάθε μορφή ένωσης ή προσάρτησης, διχοτόμησης ή απόσχισης. Τετράχρονο πρόγραμμα συνεργασίας ΠΕΟ — ΝΤΙΣΚ». Στην τελική κοινή δήλωση των τριών οργανώσεων που αποτελείται από 6 σημεία, δεν υπάρχει ούτε λέξη για την κατάληψη του μισού νησιού από τους Τούρκους. Πολύ σωστά. Θα 'τανε κρίμα πραγματικά τα εκατομμύρια λίρες που πρόσφερε η DISK στον Μπουλέντ Ετσεβίτ να πάνε χαμένα.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- Αιμιλιανιάδης Αρχιλέης*: «Η Ελληνικότητα της Κύπρου», Λευκωσία 1944.
- ΑΚΕ*: «Η Ελληνοτουρκική Κρίση και η Στάση των Επαναστατών», εκδ. ΑΚΕ, 1974.
- ΑΚΕΛ*: Α'. «Τα Κοινωνικά και Οικονομικά Προβλήματα της Κυπριακής Νεολαίας», εκδ. «Κ.Σ. Ε-ΔΟΝ», Λευκωσία 1977.
- Β'. «Οι Βουλευτές της Αριστεράς στην Υψηρεσία του Λαού στα Κρίσιμα Χρόνια 1970-1976», Λευκωσία 1976.
- Γ'. «Πικρές Αλήθειες: Για Δίκαιη και Ισόμερη Κατανομή των Βαρών του Πολέμου», εκδ. «ΠΕΟ», Λευκωσία 1976.
- Δ'. «Ο Δρόμος προς τη Λευτεριά. Για ένα Μίνιμουμ Πρόγραμμα του ΑΚΕΛ για τη συγκρότηση του Ενιαίου Απελευθερωτικού Μετώπου Πάλης», εκδ. Εκδοτική Ομάδα «Εργασία», Αθήνα 1977. Ε'. «Χρονικό της σύγχρονης Κυπριακής Τραγωδίας», Λευκωσία 1975.
- ΣΤ'. «Οι Αποφάσεις της Β' Ολομέλειας», περ. «Δημοκρατής», τόμος III, τεύχ. 3, Λευκωσία, Μάρτης 1950.
- Ζ'. Π.Γ. της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ: «Όχι νέα Ζυρίχη! Αυτοδιάθεση, Λευτεριά!», περ. «Ν. Δημοκρατής», τεύχ. 16, Λευκωσία, Ιούλης 1964.
- Η'. Π.Γ. της Κ.Ε. του ΑΚΕΛ «Το Σοβιετοτουρκικό Ανακινωθέν», περ. «Ν. Δημοκρατής», τεύχ. 22, Λευκωσία, Δεκέμβρης '67.
- Αμαντος Κωνσταντίνος*: «Σύντομος Ιστορία της Κύπρου», εκδ. «Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων», Αθήνα 1953.
- Αναστασάκος Σέρης*: «Θύελλα στην Αθήνα (Ανάλυση της πολιτικής αλλαγής του Κυπριακού βασιμμένη σε ντοκουμέντα)», Αθήνα 1974.
- Βικέτος Χ. Αρ.*: «Η Ύδρευση Πανεπιστημίου στην Κύπρο», περ. «Η Κύπρος μας», τεύχος 8, Λευκωσία 1979.
- Γαβριηλίδη Ανδρέα*: «Τα Εθναρχικά Δικαιώματα και το Ενωτικό Δημοψήφισμα», Β' έκδοση, Λευκωσία 1972.
- Γεμενάκη Γ.*: «Παρά λίγο να γινόταν η Ένωση...», εφημ. τα «Νέα» της 26 Γενάρη 1978.
- Γεωργιάδης Γ.*: «Η Καταγωγή των Κυπρίων», Λευκωσία 1936.
- Γεωργίου Π.*: «Το ΑΚΕΛ και οι Μειονότητες», περ. «Δημοκρατής», τεύχ. 12, Λευκωσία, Δεκέμβρης 1954.
- Γεωργίου Τάκη*: Α'. «Αγωνιστικός Παροπλισμός», εφημ. «Τα Νέα», Λευκωσία 28-6-1979.
- Β'. «Κρατική Οντότητα και Αμυντική θωράκιση», εφ. «Ο Ανεξάρτητος», Λευκωσία 15-1-1979.
- Γ'. «Προσέγγιση με Τουρκοκύπριους και Αγωνιστικός Παροπλισμός», εφημ. «Ο Ανεξάρτητος», Λευκωσία, 9-7-1979.
- Γιαννόπουλος Πυρρός*: Α'. «Οι Ενωτικοί Αγώνες της Κύπρου, 1878-1951», περ. «Μηνιαία Εθνική Επιθεώρηση», Αθήνα 1951.
- Β'. «Η Μάχη της Κύπρου 1878-1956», Αθήνα.
- Γλέζος Μ.*: «Πώς να αντιμετωπιστεί το Κυπριακό Πρόβλημα», περ. '74, τεύχος 1, Αθήνα, Νοέμβρης 1974.
- Γραικός Κώστας*: «Τα Κυπριακά», ιδ. εκδ., Λευκωσία 1978.
- Γ. Γρίβας - Διγενής*: Α'. Απομνημονεύματα Αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959», Αθήνα 1961.
- Β'. «Αγών Ε.Ο.Κ.Α. και Ανταρτοπόλεμος» (πολιτικοστρατιωτική μελέτη), Αθήνα 1962.
- Γ'. «Χρονικόν Αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959», Λευκωσία 1972.
- Δανιηλίδης Δημ.*: «Η Κύπρος και η Αγγλική Μάσκα», Λευκωσία 1975.
- Δανός Λούης*: «Ξεπερασμένη "φόρμουλα" η λύση-παιέτο», εφημ. «Ελευθεροτυπία», Αθήνα 16-6-1979.
- Δημόκριτος*: «Η Ακελική Ηγεσία και ο Ένοπλος Αγώνας», Κύπρος 1959.
- Δημόνικου*: «Οι "προστάτιδες δυνάμεις"», περ. «Αντί» τεύχος 88, Δεκέμβρης 1977.
- Δημοσθένη Στ.*: «Η Σοβιετική Κυβέρνηση, το Κυπριακό και οι Υποχρεώσεις της Ελληνικής Κυβερνήσεως», περ. '75, τεύχη 35-37, Αθήνα, Ιούλης '75.
- Διαλεκτικός Ο.*: «Η Εκκλησία της Κύπρου μπροστά στο δράμα του Λαού μας», περ. «Ο Κομμουνιστής», τεύχος 5, Λευκωσία 1977.

- Δραγούμης Γ.*: «Κατηγορώ τους Συμμάχους, Η Κύπρος, Το ΝΑΤΟ και η Ελλάδα. Διακήρυξις Εθνικής Ανεξαρτησίας», Εκδ. «Ο.Δ.Ε.Ε.», Αθήνα 1956.
- Δρόσος Γ. Ν.*: «Συμφορά και Απελευθέρωση», εκδ. «Δωρικοί Εκδόσεις», Αθήνα 1975.
- ΕΛΑ*: Α'. «Η Α' Πανελλαδική Συνδιάσκεψη της ΕΔΑ», εκδ. «Νέας Ζωής», Ιούλης 1956.
 Β'. «Το Α' Πανελλαδικό Συνέδριο της ΕΔΑ», εκδ. «Πολιτικές και Λογοτεχνικές Εκδόσεις», 1960.
 Γ'. «Το Β' Πανελλαδικό Συνέδριο της ΕΔΑ», εκδ. «Πολιτικές και Λογοτεχνικές Εκδόσεις», 1963.
- Εκδοτική Ομάδα "Εργασία"*: Για την Αποκατάσταση της Αλήθειας. Απάντηση στον Αλ. Κωνσταντινίδη για τα δημοσιεύματα του στην Εφημ. «Σημερινή». Δημοσιευμένο στο περ. «Αντί», τεύχος 94, Αθήνα, Μάρτης 1978 με τίτλο «Κριτική της "Αριστεράς και... "παρανοήσεις"», στο περ. «Πολίτης», τεύχος 17, Αθήνα 1978, και εφημ. «Ενότητα», αρ. φ. 4, Αθήνα, Μάρτης 1978.
- ΕΚΚΕ*: «Για το Κυπριακό», εκδ. «ΕΚΚΕ», Αθήνα 1974.
- Ε.Ν.Ε.Κ.*: «Ο λαός στον αγώνα για την απελευθέρωση των κατεχομένων» Α' Σεμινάριο, Λευκωσία 1977.
- ΕΟΚΑ*: «Η Κομμουνιστική Ηγεσία έναντι του Κυπριακού Αγώνα», 1958.
- Επιτροπή για την αυτοδιάθεση της Κύπρου*: «Κύπρος — Διεθνοποίηση: Η προδοσία συνεχίζεται», χ.χ. έκδ. Ζαρίφης Βασ.: «Μετά τον Μακάριο, στόχος του ο Ετζεβίτ», περ. «Αντί», τεύχος 51, Αύγουστος 1976.
- Ζήγος Ιωάννης*: «Για τη δημοκρατία και την Κύπρο. Τέσσερεις μήνες αγώνα στις Η.Π.Α.», εκδ. «Παπαζήση», Αθήνα 1975.
- Ζωίδης Γ. - Αδάμος Τ.*: «Η πάλη της Κύπρου για τη Λευτεριά, 1960», εκδ. «Πολιτικές και Λογοτεχνικές Εκδόσεις».
- Ζωτιάδης Γ.*: «Η Ιδέα της Διχοτομήσεως της Κύπρου», Αθήνα 1959.
- Ιακωβίδης Σάββας*: «Η Ανυπαρξία του Αγώνα», εφημ. «Η Σημερινή», Αρ.φ. 695, Λευκωσία, 11-12-1977.
- Ιεροδιακόνου Λεόντιος*: «Το Κυπριακό Πρόβλημα. Πορεία προς την χρεωκοπία», εκδ. «Παπαζήση», Αθήνα 1975.
- Κακαουνάκη Νίκου*: «Η ταφόπετρα μιας τραγωδίας», περ. «Αντί», τεύχος 49, Ιούλης 1976.
- Καρούζης Γεώργ.*: Α'. «Συνέδριον Λύσεως του Κυπριακού Προβλήματος», Λευκωσία 1975.
 Β'. «Η Κυπριακή Τραγωδία», Β' έκδοση, Λευκωσία 1975.
 Γ'. «Το ιδιοκτησιακό στοιχείο πριν και μετά την εισβολή», περ. «Αντί», τεύχος 49, Ιούλης 1976.
- Κασμάτης Γρ.*: «Έπος Αγώνα», εκδ. «Το Παρόν», Αθήνα 1965.
- Κεσιάν Κεβόρζ*: «Ρομαντική Κύπρος», εκδ. «Romantic Cyprus Publications», Λευκωσία 1973.
- Κουνιάκης Αριστ.*: «Εκός: Μακροτά οι Βέβηλοι. Αβάσιμες κατηγορίες κατά της νεολαίας μας», εφημ. «Ο Φιλελευθερός», αρ. φ. 7076-77, Λευκωσία 20-21/1/1978.
- Κρανδιώτης Ν.*: Α'. «Η Κύπρος εις τον Αγώνα της Ελευθερίας», εκδ. «Ελληνική Εκδοτική Εταιρεία», Αθήνα 1958.
 Β'. «Οι προτεινόμενες λύσεις και η έννοια του ανεξάρτητου και κυρίαρχου Κυπριακού κράτους», Αθήνα 1975.
- Κρανδιώτης Γ.*: Α'. «Το Κυπριακό Πρόβλημα — Η Πορεία των Διακοινοτικών Συνομιλιών», περ. «Πολίτης», τεύχος 11, Αθήνα, Ιούνης '77.
 Β'. «Το σημερινό αδιέξοδο και οι προεδρικές εκλογές», περ. «Αντί», τεύχος 88, Δεκέμβρης 1977.
- Κυπριανού (αρχιμανδρίτου)*: «Ιστορία Χρονολογική της νήσου Κύπρου», Ενετία 1788, (ανατύπωση Λευκωσία 1972).
- Κυπριανού Σ.*: «Πώς φτάσαμε στη συμφωνία με τον Ντενκτάς», εφημ. «Ελευθεροτυπία», Αθήνα 22-5-1979.
- Κύρρης Κ.*: «Η Κύπρος μεταξύ Ανατολής και Δύσεως», Λευκωσία 1964.
- Κωνσταντινίδη Αλ.*: Α'. «Κριτική της Αριστεράς από τ' Αριστερά», εφημ. «Η Σημερινή», αρ. φ. 685, Λευκωσία 26-11-1977.
 Β'. Εισαγωγικό Σημείωμα στην αναδημοσίευση του άρθρου του Κ. Βιδάλη: «Μερικές Διαπιστώσεις για τη Σημερινή Κατάσταση στην Κύπρο», εφημ. «Η Σημερινή», Λευκωσία 4-12-1977.

- Γ'. «Το Κυπριακό: Μυθολογία και Πραγματικότητα», Αθήνα 1976.
 Δ'. «Η Μόσχα και η Πόρτα της», εφημ. «Η Σημερινή», Λευκωσία 7-5-1978.
- ΛΑΜΛΑ-ΜΙ:* Α'. «Λάρινα: Αποκάλυψη Συνομοσιών», εφημ. «Ενότητα», αρ. φ. 4, Αθήνα, Μάρτης 1978.
 Β'. «Κύπρος: Προς μια Νέα Ζυρίχη», εφημ. «Ενότητα», αρ. φ. 6, Αθήνα, Μάης 1978.
 Γ'. «Κύπρος: 1974-1978», εφ. «Ενότητα», αρ. φ. 7, Αθήνα, Ιούνης 1978.
 Δ'. «Ν. Ψυρούκη: "Η Διαμάχη στο Αιγαίο"», εφημ. «Ενότητα», αρ. φ. 8, Αθήνα, Νοέμβριος 1978.
 Ε'. «Κύπρος: Η Προδοσία του Εθνικού Αγώνα και οι Ιδιορρυθμίες της Σημερινής Κατάστασης», εφ. «Ενότητα», αρ. φ. 9, Αθήνα, Φλεβάρης 1979.
- Λ.Τ.:* «Η Κύπρος και ο Αγώνας για την Ένωση», εκδ. «Εκδοτική Ομάδα "Εργασία"», Αθήνα 1977.
 Λουκαΐδη Γ. Λουκή: «Αι νομικοί επιπτώσεις του πραξικοπήματος της 15ης Ιουλίου», Λευκωσία 1974.
- Λουσαρίδη Β.:* Α'. «Να διαλυθούν οι αυταπάτες», εφ. «Σοσιαλιστική Έκφραση», αρ. φ. 65, Λευκωσία, Ιούνης '79.
 Β'. «Άρρηκτα δεμένες οι τύχες των Μεσογειακών Λαών», περ. «Αγωνιστής», τεύχος 91, Αθήνα 1979.
- Μέξης Δίημος:* «Το Δικαίωμα αντιστάσεως του Κυπριακού λαού στην καταπίεση. Κριτική του αποικιακού Ιμπεριαλισμού», εκδ. «Αναγέννηση», Αθήνα 1956.
- Μπαράκη Μαρσέλ:* «Η Κύπρος βυθίζεται στην ντε φάκτο διχοτόμηση», «Διεθνής Πολιτική - LE MONDE DIPLOMATIQUE», τεύχος 8, Αθήνα, Ιούνης 1977.
- Μπίτσιος Δημ.:* «Η Τραγωδία της Κύπρου», εκδ. «Ι. Δ. Κολλάρος», Αθήνα 1973. Μυλωνά Σπ.: «Εθνική Κρίση», Λευκωσία 1979.
- Νεάρχου Π.:* Α'. «Η γερμανική "φόρμουλα" και το σκάνδαλο Κληρίδη», περ. «Αντί», τεύχος 43, Απριλίου 1976.
 Β'. «Η Κύπρος βαδίζει τώρα προς τα δεξιά με τις ευλογίες της Αθήνας», περ. «Αντί», τεύχος 79, Σεπτέμβριος 1977.
- Νησιώτη Γ.:* «Πανελλαδική εκστρατεία ενάντια στο σύστημα των πιέσεων», περ. «Αντί», τεύχος 42, Απριλίου 1976.
- Οικονομίδη Χριστοφή:* «Το Κυπριακό Πρόβλημα στην κρισιμώτατη του φάση», Λευκωσία 1978. Ομάδα διαφώτισης για την Κύπρο: «Κύπρος: Η διχοτόμηση μεθοδεύεται», Μάρτης 1977.
- Ομάδα Πρωτοβουλίας για μια Επιτροπή Αυτοδιάθεσης της Κύπρου:* «Κύπρος: Αντίσταση ή Εξαφάνιση», Μάης '77.
- Παναγιώτου Α.:* Α'. «Τι λένε γι' αυτά», εφ. «Τα Νέα», αρ. φ. 2269, Λευκωσία, 14-12-1977.
 Β'. «Ο Κ. Βιδάλης», εφημ. «Η Σημερινή», αρ. φ. 697, Λευκωσία, 14-12-1977.
- Παπαγεωργίου Σ.:* «Αρχαίο Παράνομων Εγγράφων του Κυπριακού Αγώνος 1955-1959», Αθήνα 1963.
- Παπαδημητρίου Γ.:* Α'. «Το συνταγματικό πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας», Αθήνα 1975.
 Β'. «Η διαφορά για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου και το Κυπριακό πρόβλημα», εκδ. «Παπαζήση», Αθήνα 1975.
 Γ'. «Το Εσωτερικό και το Διεθνές Καθεστώς της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-1975)», περ. «Πολίτης», τεύχος 3-4, Αθήνα, Ιούλης - Αύγουστος '76.
- Παπαϊωάννου Ε.:* Α'. «Οι πολιτικές εξελίξεις στην Κύπρο και τα άμεσά μας καθήκοντα», περ. «Δημοκράτης», τομ. 5ος, τευχ. 6, Λευκωσία, Ιούνης 1952.
 Β'. «Για το Ενιαίο Απελευθερωτικό Μέτωπο Πάλης», περ. «Δημοκράτης», τομ. 7ος, τευχ. 2, Λευκωσία, Φλεβάρης 1954.
 Γ'. «19 χρόνια πάλης για τον Λαό», περ. «Ν. Δημοκράτης», τεύχος 1, Λευκωσία, Απριλίου 1960. Δ'. «Πολιτική Εισήγηση (προς το 11ο συνέδριο)», περ. «Ν. Δημοκράτης», τεύχος 21, Λευκωσία, Μάρτης 1966.
- Παπαλοΐζου Κλ.:* «Το Κυπριακό και οι Ελληνικές Κυβερνήσεις», Αθήνα 1973.
- Πατσαλίδη Α.:* Α'. «Ομιλία ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων επί των Οικονομικών Εξελίξεων κατά το 1977», Λευκωσία 1978.

- Β'. «Ομιλία ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων επί των Οικονομικών Εξελίξεων κατά το 1978», Λευκωσία 1979. Γ'. «Εξελίξεις της Κυπριακής Οικονομίας», Λευκωσία 1978.
- Πολιτιστικό γραφείο Συλλόγου φοιτητών Χημείας:* «Σύντομη Ιστορική ανάλυση του Κυπριακού», Φλεβάρη 1976.
- Πάλλης Α.:* «Καθεστώς Στυγής Κατοχής για τους Τουρκοκυπρίους», εφημ. «Η Καθημερινή», Αθήνα 28-1-1979.
- Πουρνάρας Δημ.:* «Το Κατηγορώ της Κύπρου», εκδ. «Ελεύθερος», Τομ. 2, Αθήνα 1960.
- Πορφυρογέννης Μ.:* «Η εθνοπροδοσία της κυρίαρχης τάξης από το 1821», περ. «Δημοκρατία», τεύχος 7, Λευκωσία 1953.
- «Ρήγας Φεραίος»:* «Το Κυπριακό Σήμερα», Γενάρης 1976.
- Σαββίδης Μ.:* «Ετήσια Έκθεσις του Προέδρου του Ε. και Β. Ε. Κύπρου», Λευκωσία 1978.
- Σαρούης Νεοκλής:* «Η άλλη πλευρά. Πολιτική χρονογραφία της εισβολής στην Κύπρο», τόμος Α', εκδ. «Γραμμή», Αθήνα 1977.
- Σβώλος Αλ.:* «Κύπρος», περιέχεται στα «Προβλήματα του Έθνους και της Δημοκρατίας», εκδ. «Στοχαστής», τομ. Α', σελ. 46 επ., Αθήνα 1972.
- Σέρβας Πλουτής Α.:* «Το ΑΚΕΛ και τα Προβλήματα του Τόπου», Λευκωσία 1942.
- Β'. «Τα Πορτραίτα της Παλμεροκρατίας», 1946.
- Γ'. «Η Κυπριακή Τραγωδία: Πώς τα Καταφέραμε και Φτάσαμε στο Μηδέν», εκδ. «Διάλογος», Αθήνα 1975.
- Δ'. «Στην Κύπρο: Πώς καταφέραμε να φτάσουμε στο μηδέν», περ. '74, τεύχος 2, Αθήνα, Νοέμβρης 1974.
- Ε'. «Στην Κύπρο. Κάτω από χρυσοϋφανή επιφάνεια. Μια μακρόχρονη κρίση», περ. '74, Αθήνα, Νοέμβρης '74.
- Στ'. «Μια απάντηση στην Κ.Ε. του ΑΚΕΛ Πάνικο Παιονίδη», περ. '75, Αθήνα, Φλεβάρης '75.
- Ζ'. «Το Κυπριακό στον Τρίτο Γύρο», περ. '75, τεύχος 20, Αθήνα, Μάρτης '75. Η'. «Ο Γλαύκος Κληρίδης και οι "προσωπικές του απόψεις"», περ. '75, τεύχος 22, Αθήνα, Απρίλης '75.
- Θ'. «Νέοι "Ορίζοντες — Νέα Πορεία», περ. '75, τεύχος 29, Αθήνα, Μάης '75. Ι'. «Ποιο είναι το "κράτος" του Ντενκτάς», περ. «Αντί», τεύχος 57, "Οκτώβρης 1976. ΙΑ'. «Τι θα αλλάξει με τις εκλογές στην Κύπρο», περ. «Αντί», τεύχος 51, Αύγουστος 1976. ΙΒ'. «Μια τριήμερη συζήτηση για την Κύπρο», περ. «Αντί», τεύχος 43, Απρίλης 1976. ΙΓ'. «Η πορεία του Κυπριακού μετά τις νέες εξελίξεις», περ. «Αντί», τεύχος 67, Μάρτης 1977. ΙΔ'. «Κύπρος: Νέα μέτωπα αντιθέσεων», περ. «Αντί», τεύχος 118, Φλεβάρης 1979. ΙΕ'. «Αντιθέσεις σε προβλήματα τακτικής», περ. «Αντί», τεύχος 144, Φλεβάρης 1980. ΙΣΤ'. «Κύπρος 1945-49. Ένα "σοσιαλιστικό κόμμα" που έμεινε στα χαρτιά», περ. «Αντί», τεύχος 119, Μάρτης 1979. ΙΖ'. «Απάντηση στον Ανδρέα Φάντη», περ. «Αντί», τεύχος 121, Μάρτης 1979.
- Σιατκαρά Α.:* «Η ελευθερία της Κύπρου», περ. «Αντί», τεύχος 50, Ιούλης 1976.
- Σολομωνίδης Κ.:* «Η Κύπρος και ο Καραμανλής», εφημ. «Η Σημερινή», αρ. φ. 695, Λευκωσία 11-12-1977.
- Σοσιαλιστικό Κόμμα ΕΔΕΚ:* Α'. «Καταστατικό».
- Β'. «Ομιλία του Αρχηγού της ΕΔΕΚ Δρ. Βάσου Λυσσαρίδη», Β' Παγκύπριο Συνέδριο Σ.Κ.ΕΔΕΚ, εκδ. Τ.Ρ.Ι.Τ.Δ.
- Σπυριδάκι Κ.:* «Σύντομος Ιστορία της Κύπρου», ιδιωτ. έκδοση, Λευκωσία 1972.
- Στάγκος Π.:* «Οι Πολιτικές Δυνάμεις της Κύπρου», Α' και Β' Μέρος, περ. «Πολίτης», τεύχη 3-4 και 5, Αθήνα Ιούλης - Αύγουστος και Σεπτέμβρης '76.
- Σωμερίτη Ρ.:* «Την πιο Κρίσιμη στιγμή αντιμετωπίζει η Κύπρος», εφημ. «Η Καθημερινή», αρ. φ. 18023, Αθήνα 1978.
- Τερλεξής Παν.:* «Διπλωματία και Πολιτική του Κυπριακού: Ανατομία ενός Λάθους», εκδ. «Ράππα», Αθήνα 1971.
- Τζανετάκος Γ.:* «Το Εσωτερικό Πολιτικό Μέτωπο της Κύπρου», περ. «Πολιτικό Κριτήριο», τεύχος 11, Αθήνα 1978.
- Τζελέπης Κ.:* «Το Κυπριακό και οι Συνομότες του», εκδ. «Θεμέλιο», Αθήνα 1965.

- Tonge David*: «Οι απόψεις των Τουρκοκυπρίων», περ. «Αντί», τεύχος 51, Αύγουστος 1976.
- Τσαλακού Γ.*: Α'. «Γιατί φτάσαμε στο πραξικόπημα του Ιουλίου '74», περ. «Αντί», τεύχος 49, Ιούλης 1976.
 Β'. «Πόσο μόνη είναι η Κύπρος», περ. «Αντί», τεύχος 101, Ιούνης 1978.
 Γ'. «21/4/67: Ίδρύεται η πρώτη αντί — χουντική επιτροπή στην Κύπρο», περ. «Αντί», τεύχος 69, Απρίλης 1977.
- Φάντη Α.*: Α'. «Ο εθνικοαπελευθερωτικός μας Αγώνας και ο ρόλος της Εθναρχίας», περ. «Δημοκράτης», τόμος 7ος, τεύχος 1, Λευκωσία Γενάρης 1954.
 Β'. «Οι πολιτικές εξελίξεις στην μεταβατική περίοδο και ο ρόλος του ΑΚΕΛ», περ. «Ν. Δημοκράτης», Λευκωσία, Απρίλης 1960.
 Γ'. «Η τακτική του ΑΚΕΛ μέσα στις σημερινές συνθήκες», περ. «Ν. Δημοκράτης», τεύχος 2, Λευκωσία, Ιούνης 1960. Δ'. «Η ΑΚΕΛική ηγεσία και οι σχέσεις με το ΚΚΕ», περ. «Αντί», τεύχος 121, Μάρτης 1979.
- Φραγκιάκη Ν.*: «Το Κυπριακό με λιγότερο Πάθος», περ. «Πολιτικό Κριτήριο», τεύχος 11, Φλεβάρης '78, Αθήνα.
- Χατζηναστασίου Α.Γ.*: «Ο Συντ/άρχης Γεώργιος Γρίβας Διγενής και η θρυλική ΕΟΚΑ. Αγώνες, Θυσίες, Ηρωισμοί», εκδ. «Διεθνές Πρακτορείο Αστυνομικού Ρεπορτάζ», Αθήνα.
- Χατζηβασιλείου Ορ.*: «Κυπριακός Συνδικαλισμός», περ. '75, τεύχος 25, Αθήνα, Μάης '75. Χατζηνικολάου: «SOS. Η Ελληνική Κύπρος Κινδυνεύει», Λευκωσία 1966. Χατζηδημητρίου Κάτια: «Ιστορία της Κύπρου», Λευκωσία.
- Χατζηιωσήφ Χρ.*: «Στοιχεία για την Κυπριακή Οικονομία», περ. «Πολίτης», τεύχος 5, Σεπτέμβρης '76, Αθήνα.
- Χατζησάββας Σ.*: «Οι Ειρηνοποιοί του Ατίλα», χωρίς τόπο και χρονολογία έκδοσης.
- Χατζηαργύρης Κ., Ξύδης Αλ., Ανωρθάτος Σπ.*: «Ο Μακάριος και οι Σύμμαχοί του», εκδ. «Γκούτενμπεργκ», Αθήνα 1971.
- Χρησιτόδης Χρ. (Δαμωνίδης)*: Α'. «Κυπριακό και Ελληνοτουρκικά: Πορεία μιας Εθνικής Χρεοκοπίας — 1953-1967», Αθήνα 1967.
 Β'. «Μνημόσυνο για τον Ντην Άτσεσον», Αθήνα 1972.
 Γ'. «Η Αυτοκαταστροφή των Ελληνοκυπρίων ή ο Θρίαμβος της Διχόνοιας», Αθήνα 1973. Δ'. «Άκρως Απόρρητον. Το Πρωτόκολλο της 17ης Δεκεμβρίου 1966 ή πώς διώξαμε κι άλλη ευκαιρία ν' απαλλαγούμε από την Κύπρο», Αθήνα 1973. Ε'. «Από τον Ιούλιο 1974 έκλεισε χρόνος», Αθήνα 1975.
- Χριστοδουλάδη Ανδρέα*: «Η Εθνοφρουρά και η Χούντα», περ. «Αντί», τεύχος 49, Ιούλης 1976. Ψαριανού Βαγ.: «Κύπρος, Αγώνας κατά του Ιμπεριαλισμού», περ. '75, τεύχη 18-19, Αθήνα, Μάρτης '75.
- Ψυρούκη Νίκου*: Α' «Το Κυπριακό Ζήτημα», εκδ. «Εκδοτική Ομάδα "Εργασία"», Αθήνα 1975.
 Β'. «Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας», εκδ. «Επικαιρότητα», τόμος Β', Αθήνα 1975.
 Γ'. «Η Διαμάχη στο Αιγαίο», εκδ. «Επικαιρότητα», Αθήνα 1977.
 Δ'. «Το Κυπριακό: Το Οξύτερο Εθνικό μας Πρόβλημα», εκδ. «Εκδοτική Ομάδα "Εργασία"», Αθήνα 1977.
 Ε'. «Το Κυπριακό: Από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη», περ. «Αντι-ιμπεριαλιστής», αρ. 1, Αθήνα 1966. (Δημοσιευμένο με το ψευδώνυμο Ε. Νικητάκος).
- Ψυχάρης Στ.*: Α'. «Τα παρασκήνια της αλλαγής», εκδ. «Παπαζήση», Αθήνα 1975.
 Β'. «Οι 70 κρίσιμες μέρες», εκδ. «Παπαζήση», Αθήνα 1976.
- «*Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας*», Λευκωσία 1960.
- «*Αρχείον Παρανόμων εγγράφων του Κυπριακού Αγώνος 1955-1959*», εκδ. «Ολυμπιακά Εκδόσεις», Αθήνα 1961.
- «*Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου 1878-1978*», σε τεύχη, Λευκωσία, χ.χ.εκδ.
- «*Κυπριακή Γεωργία*»: Τόμος Α', Ιούνης 1966, τόμος Β', Αύγουστος 1968.
- «*Το Παιχνίδι για την Κύπρο συνεχίζεται*»: Ανυπόγραφο, Δελτίο ΦΝΧ, τεύχος 3, Αθήνα 1964.
- «*Το Ανθελληνικό ΝΑΤΟ και η Κιάφας*»: Ανυπόγραφο, Δελτίο ΦΝΧ, τεύχος 4, Αθήνα 1964.
- «*Έξω το ΝΑΤΟ από την Κύπρο, Έξω η Ελλάδα από το ΝΑΤΟ, Αδέσμευτη Ανεξαρτησία, Αυτοδιάθεση* -

- Ένωση, χωρίς βάσεις και ανταλλάγματα*: Ανυπόγραφο κύριο άρθρο, «Σπυδαστικός Κόσμος», τεύχος 9, Θεσσαλονίκη 1966.
- «*Το Κυπριακό — Περίοδος "σοκόπιμου συγχύσεως" και "σοκόπιμου αδραειάς"*»: Ανυπόγραφο, περ. «Αναγέννηση», τεύχος 17, Αθήνα 1966.
- «*Κύπρος: Για μια άλλη Οπτική*»: Ανυπόγραφο, περ. «Πολιτικό Δελτίο Πληροφόρησης», τεύχος 12, Αθήνα 1978.
- «*Το Δημοψήφισμα του 1950 και η εθνική ολοκλήρωση*»: Ανυπόγραφο, περ. «Ο Κομμουνιστής», τεύχος 3, Λευκωσία 1977.
- «*Η "ανάκαμψη" και η επαναφορά των μισθών στα προπραξικοπηματικά επίπεδα*»: Ανυπόγραφο, περ. «Ο Κομμουνιστής», τεύχος 3, Λευκωσία 1977.
- «*Η οργάνωση της άμυνας μας αποτελεί τη βάση του αγώνα για τη λευτεριά*»: Ανυπόγραφο, περ. «Ο Κομμουνιστής», τεύχος 3 και 4, Λευκωσία 1977.
- «*Η αλήθεια για την "ανάκαμψη" της οικονομίας μας και για τον "μακρόχρονο" αγώνα*»: Ανυπόγραφο, περ. «Ο Κομμουνιστής», τεύχος 2, Λευκωσία 1976.
- «*Η εκλογή χωριστικών αρχών από το λαό*»: Ανυπόγραφο, περ. «Ο Κομμουνιστής», τεύχος 2, Λευκωσία 1976.
- «*Η ελευθερία του τύπου*»: Ανυπόγραφο, περ. «Ο Κομμουνιστής», τεύχος 2, Λευκωσία 1976.
- «*Οι καινούργιες φορολογίες*»: Ανυπόγραφο, περ. «Ο Κομμουνιστής», τεύχος 5, Λευκωσία 1977.
- «*Οι τελευταίες πολιτικές εξελίξεις στην Κύπρο σε σχέση με τη διεθνή πραγματικότητα*»: Ανυπόγραφο, περ. «Ο Κομμουνιστής», τεύχος 5, Λευκωσία 1977.
- «*Το αγροτικό πρόβλημα στην Κύπρο και ο νόμος για την ασφάλιση των αγροτικών προϊόντων*»: Ανυπόγραφο, περ. «Ο Κομμουνιστής», τεύχος 8, Λευκωσία 1977.
- «*Η Διεθνής Διάσκεψη Εργασίας: Ο κ. Α. Ζιαρτίδης και οι Πολυεθνικές Εταιρείες*»: Ανυπόγραφο, περ. «Ο Κομμουνιστής», τεύχος 9, Λευκωσία 1977.
- «*Η Έκθεση Galo Plaza, 26-5-1965*», στη σειρά Ντοκουμέντα Ι, εκδ. «Μορφωτικό Κέντρο», Παρίσι 1975.
- «*Η Κύπρος στο σταυροδρόμι των Ιμπεριαλιστών*»: Ανυπόγραφο, περ. «Κόκκινη Σημαία», τεύχος 1, Αθήνα, Οκτώβρης 1974.
- «*Για το Εθνικό Ζήτημα*»: Ανυπόγραφο, περ. «Η Εξέγερση είναι Δίκαια», τεύχος 1, Θεσσαλονίκη, Φλεβάρης 1977.
- «*ΠΕΟ - ΝΤΙΣΚ - ΝΤΕΒ - ΙΣ υποστηρίζουν επανένταξη του διακοινοτικού διαλόγου*»: Κύριο ανυπόγραφο Άρθρο, εφημ. «Εργατικό Βήμα», αρ. φύλ. 1231, Λευκωσία 1980.
- «*Η "εποχή του χαλκού" η CUM και τα "κρυμμένα" συμφέροντα των ΗΠΑ στην Κύπρο*»: Ανυπόγραφο, περ. «Αντί», τεύχος 59, Νοέμβρης 1976.
- «*Η Κύπρος και η "υπόθεση Παναγούλη"*»: Ανυπόγραφο, περ. «Αντί», τεύχος 49, Ιούλης 1976.
- «*Η "ελληνική συμβολή" στην τουρκική "αποβίβαση"*»: Ανυπόγραφο, περ. «Αντί», τεύχος 51, Αύγουστος 1976.
- «*Έπαιξαν ρόλο... κι αυτοί στην τραγωδία της Κύπρου...*»: Ανυπόγραφο, περ. «Αντί», τεύχος 51, Αύγουστος 1976.
- «*Από την ΕΟΚΑ Β' στην ΕΟΚΑ Γ'*»: Ανυπόγραφο, περ. «Αντί», τεύχος 76, Ιούλης 1977.
- «*Μια συζήτηση για το Κυπριακό πρόβλημα (1955-1978)*»: Ανυπόγραφο, περ. «Αντί», τεύχη 97-98, 100, Απρίλης - Μάης - Ιούνιος 1978.
- «*Πέντε χρόνια μετά παρουσιάζεται σαν νίκη η εγκατάληψη των νόμιμων διεκδικήσεων του λαού της Κύπρου*»: Ανυπόγραφο, εφ. «Προλεταριακή Σημαία», αρ. φ. 145, Αθήνα 1979.
- «*Το ΔΗΚΟ ματαίωσε τις κοινοτικές εκλογές*»: Ανυπόγραφο, εφ. «Χαραυγή», Λευκωσία 24-5-1978.
- «*Η ελληνική εξωτερική πολιτική*»: Ανυπόγραφο, περ. «Αντί», τεύχη 123-24, Απρίλης 1979.
- «*Η Λαϊκή Κίνα για το Κυπριακό*», εκδ. «Ιστορικές Εκδόσεις», Αθήνα 1964.